

INTERNATIONAL
JOURNAL OF
ECONOMICS
POLITICS
HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

Volume: 06
Issue: 2

Spring 2023

e-ISSN: 2636-8137

www.ijephss.com

İçindekiler (Table of Contents)	Sayfa (Page)
Feragatname Disclaimer	ii
Künye Masthead	iii
Bilim ve Danışma Kurulu Science and Advisory Board	iv
Yayın Kurulu Editorial Board	v
İndeksler Indexing List	vi
Kataloglar Catalogues	vii
Editörden Editorial	viii
Finansal Risklerin Sürdürülebilir Büyüme ve Karlılık Üzerindeki Etkileri: BİST100 Endeksi Firmaları Üzerine Bir Uygulama <i>Effects of Financial Risks on Sustainable Growth and Profitability: An Application on BIST100 Index Firms</i> Serdar Yaman, Kevser Esra Gür	64-88
Üniversite Öğrencilerinin Kaymakamlık Mesleği Algısı <i>Perceptions of University Students on the District Governor's</i> Selim Çapar, Mehmet Koca	89-105
Boko Haram and Terrorism in Nigeria: Reflections on the Origins, Impact and Government Response <i>Mustafa Yayla, Aboubakar Yahaya</i>	106-121
Türkiye'de Esnaf Sicil Açılış-Kapanış İlişkisi ve Esnaf İşsizlik Sigortası İhtiyacı Üzerine Bir Çalışma <i>The Relationship Opening-Closing The Tradesman Registry In Turkey And A Study On The Need For Unemployment Insurance</i> Hakan Özcan	122-132
Galip Erdem'in Hayatı ve Kişiliği (1930-1997) <i>The Life and Personality of Galip Erdem (1930-1997)</i> A. Kutalmış Yalçın	133-146
Osmanlı Devletinde Karaferye Kiptilerinin Sosyo-Demografik Yapısı <i>Socio-Demographic Structure of Karaferye Copts in the Ottoman State</i> Yasin Ersin	147-157
Kültür ve Modernleşme Aracı Olarak Halkevlerinin Halk Eğitimi Faaliyetleri <i>Public Education Activities of Public Houses as a Tool of Culture and Modernization</i> Nilgün Yenisoğ Özkan	158-168

FERAGATNAME

International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences – IJEPHSS, bilimsel araştırmaları ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakđ ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sunmaktadır. Bu nedenle makale gönderimi, değerlendirme süreçleri ve yayınlanması için herhangi bir ücret talep etmez. Bütün yazarlar, makaleleri hakem sürecini geçtikten sonra yayımlandığında, açık kaynak erişimini ve CC BY-NC-SA 4.0'in koşullarını kabul ederler.

IJEPHSS internet üzerinden yayın yapmaktadır. Bu nedenle yazar(lar)a basılı materyal gönderimi yapılmayacaktır. Çalışmalar, ihtiyaç duyulması halinde sitemizden veya Dergipark üzerinden pdf formatında şahsi bilgisayarlara kayıt edilebilmektedir.

IJEPHSS'te yayımlanması için sisteme yüklenen çalışmalarda ayrıca bir "yayın telif hakkı sözleşmesi" istenmez. Yayımlanması için sisteme yüklenen çalışmalar kendiliğinden dergiye devredilmiş olarak kabul edilir. Yazar(lar) dergi sistemine dahil olduklarına bu durumu kabul ve derginin yayın kabul şartlarına uygun hareket etmeyi taahhüt ve teyit etmiş sayılırlar.

Yazar(lar) çalışmalarında kullandıkları kaynak ve materyallerin (resim, fotoğraf, şekil, tablo vs.) telif hakkı ve kullanım izinlerini kontrol etmelidirler. Telif hakları ve izinler konusunda sorunuz varsa lütfen son düzeltmenizi yollamadan önce yönetici editörümüze danışınız. IJEPHSS telif hakları konusunda doğacak sıkıntılardan dolayı sorumluluk üstlenmemektedir. Yazar(lar) bu konuda sorumluluğu yazılarını sisteme yükledikleri ve/veya gönderdikleri zaman kabul etmiş olurlar.

IJEPHSS, Türkiye Cumhuriyeti Devleti hukuk kuralları çerçevesinde "5846" sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanun ve Hükümleri'ne tabi hareket eder. Bu kanunun gerekliliklerini yerine getirmeyen yazar ya da yazarlar hakkında IJEPHSS tek taraflı olarak hukuki haklarını korumaya sahiptir. IJEPHSS, her ne kadar bilimsel etik kurallarına uygun hareket etmekte duyarlı davranırsa da, yayınlanması amacıyla gönderilen çalışmalarda yapılan alıntılar, intihal gibi konularda yazar ya da yazarlar tek taraflı olarak sorumludur. Bu konuda IJEPHSS üzerinde hiçbir kurum, kişi ya da diğer yetkili organlar yaptırım uygulayamaz. IJEPHSS yönetici editörleri ve/veya alan editörleri "iThenticate" yazılımı aracılığıyla çalışmalardaki intihal oranlarını kontrol eder ve %20 seviyesinin üzerindeki çalışmalar hakem sürecine alınmadan reddedilir.

Yayın için çalışmasını gönderen yazar(lar), dergi kurallarına uyacaklarını peşinen kabul ve taahhüt ederler. IJEPHSS yayım politikasındaki koşul ve şartlar her bir yazar için aynıdır. Kimse için bu kurallar ve koşullar değiştirilmez.

DISCLAIMER

IJEPHSS adopts the principle that offering scientific research free of charge will increase the global sharing of information, and offers immediate access to its content. Therefore, it does not charge any fee for the submission of articles, evaluation processes and publication. All authors accept open source access and the terms of the CC BY-NC-SA 4.0 when the articles are published after the referee process.

IJEPHSS is an online journal. Therefore, no written material will be sent to the author (s). Manuscripts can be downloaded to personal computers in pdf format via our website or Dergipark if needed.

For the manuscripts uploaded to IJEPHSS for publication, a "copyright agreement" is not required. The manuscripts uploaded to the system for publication are considered to have been handed over to the journal. The author (s) shall be deemed to have accepted and confirmed the fact that they are included in the journal system and are committed to comply with the publication acceptance requirements of the journal.

The author (s) should check the copyright and usage permissions of the sources and materials (pictures, photographs, figures, tables, etc.) used in their studies. If you have questions about copyrights and permits, please consult our executive editor before sending the final version of your manuscript. IJEPHSS assumes no responsibility for any copyright infringement. The author (s) accept the responsibility in this regard when they upload and / or send the manuscripts to the system.

IJEPHSS acts in accordance with the Law and Provisions on Intellectual and Artistic Works numbered "5846" in the framework of Turkish Republic rules of law. About the author(s) who do not fulfill the requirements of this law, IJEPHSS has the right to unilaterally protect its legal rights. Although IJEPHSS pays attention to acting in accordance with the scientific ethics rules, the author or authors are unilaterally responsible for issues such as quotations, plagiarism, etc. in studies submitted for publication. In this regard, no institution, person or other competent body can impose sanctions on IJEPHSS. IJEPHSS administrator editors and / or field editors control the plagiarism rates through iThenticate software. Accordingly, works exceeding the rate of 20% are rejected without being sent to the referees. The author (s) sending manuscripts for publication accept and agree that they will comply with the policies of the journal. The terms and conditions of the IJEPHSS editorial policy are the same for each author. These rules and conditions cannot be changed for anyone.

KÜNYE / MASTHEAD

YAYIMCI İMTİYAZ SAHİBİ / SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / PUBLISHER

Doç. Dr. Onur OĞUZ (Batman Üniversitesi, Türkiye / Batman University, Turkey)

YÖNETİCİ EDITÖR / CHIEF-IN-EDITORS:

Doç. Dr. Halil İbrahim Aydın (Assoc. Prof.) (Batman Üniversitesi, Türkiye / Batman University, Turkey)

Doç. Dr. Onur Oğuz (Assoc. Prof.) (Batman Üniversitesi, Türkiye / Batman University, Turkey)

ALAN EDITÖRLERİ / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Magdalena Ziolo (University of Szczecin, Poland / Polonya)

Doç. Dr. Ahmet İlyas (Assoc. Prof.) (Harran Üniversitesi, Türkiye / Harran University, Turkey)

Doç. Dr. Merve Tuncay (Assoc. Prof.) (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye / Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turkey)

Doç. Dr. Mücahit Çayın (Batman Üniversitesi, Türkiye / Batman University, Turkey)

Doç. Dr. Nevin Karabıyık Yerden (Marmara Üniversitesi, Türkiye / Marmara University, Turkey)

Doç. Dr. Ömer Yalçinkaya (Assoc. Prof.) (Atatürk Üniversitesi, Türkiye / Atatürk University, Turkey)

Dr. Arash Fahim (Florida State University, USA / ABD)

Dr. Berivan Can Emmez (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Türkiye / Adana Alparslan Turkes Science and Technology University, Turkey)

Dr. Gözde Mert (Nişantaşı Üniversitesi, Türkiye / Nişantaşı University, Turkey)

Dr. Mehtap Nasıroğlu Aydın (Batman Üniversitesi, Türkiye / Batman University, Turkey)

Dr. Mustafa Avcı (Athabasca University, Canada)

Dr. Özgür Kanbir (Giresun Üniversitesi, Türkiye / Giresun University, Turkey)

Dr. Selen Tekalp (Dicle Üniversitesi, Türkiye / Dicle University, Turkey)

DİL EDITÖRÜ / LANGUAGE EDITOR

Dr. Berivan Can Emmez

Dr. Emrah Işık

İNDEKS SORUMLUSU / INDEX RESPONSIBLE

Suat Gök

HUKUK DANIŞMANI / LEGAL ADVISER

Dr. Sadullah Özel

WEB EDITÖRÜ / WEB EDITOR

Dr. Aytaç Uğur YERDEN

SEKRETERYA / SECRETARIAT

Şafak ÖZSARAÇ (PhD-C)

YAYIN ARALIĞI / PUBLICATION FREQUENCY

Üç Aylık / Quarterly

YAYIN TARİHLERİ / PUBLICATION DATES

15 Ocak / January

15 Nisan / April

15 Temmuz / July

15 Ekim / October

YAZIM DİLİ / LANGUAGE

İngilizce ve Türkçe / English and Turkish

ÇALIŞMA ALANLARI / DISCIPLINES

İktisat, İşletme, Finans, Maliye, Ekonometri, Edebiyat, Sosyoloji, Tarih, Siyaset Bilimi /

Economics, Administration, Finance, Public Finance, Econometrics, Literature, Sociology, History, Political Sciences

İLETİŞİM / CONTACT

editor@ijephss.com

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ana-Gabriela Babucea	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Prof. Dr. Arshi Khan	Aligarh Muslim University	Hindistan / India
Prof. Dr. Avtandil Silagadze	Tbilisi State University	Gürcistan / Georgia
Prof. Dr. Diana Mihaela Pociovalișteanu	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Prof. Dr. Gerald Friedman	University of Massachusetts at Amherst	A.B.D. / USA
Prof. Dr. Isabel Novo Corti	University of Coruna	İspanya / Spain
Prof. Dr. Jean Vasile Andrei	Petroleum- Gas University of Ploiești	Romanya / Romania
Prof. Dr. Kosta Sotiroski	Prilep, University “St Kliment Ohridski”	Makedonya / Macedonia
Prof. Dr. Magdalena Ziolo	University of Szczecin	Polonya / Poland
Prof. Dr. Marian Zaharia	Petroleum- Gas University of Ploiești	Romanya / Romania
Prof. Dr. Min Wei	Chinese Academy of Social Sciences (CASS) IWAAS	Çin / China
Prof. Dr. Sandrina Francisca Teixeira	Polytechnic of Porto	Portekiz / Portugal
Doç. Dr. Aniela Balacescu	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Doç. Dr. Anukrati Sharma	University of Kota	Hindistan / India
Doç. Dr. Christian Ruggiero	Sapienza University of Rome	İtalya / Italy
Doç. Dr. Daria Vystavkina	Odessa I.I. Mechnikov National University	Ukrayna / Ukraine
Doç. Dr. Manuel Vicente Nieto Mengotti	Universidade da Coruña	İspanya / Spain
Doç. Dr. Nazenin Huseynova	Devlet İdare Akademisi	Azerbaycan / Azerbaijan
Dr. Carmen Gago-Cortés	Universidade da Coruña	İspanya / Spain
Dr. Giorgi Benashvili	Vienna University	Avusturya / Austria
Dr. Marzieh Khakifirooz	Tecnologico de Monterrey	Meksika / Mexico
Dr. Saloomah Tabari	Cardiff University	İngiltere / England

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet Gürbüz	Bingl Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ayen Altun Ada	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Kerem Karabulut	Atatürk Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nadir Erođlu	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Okyay Uçan	Niđe Omer Halisdemir Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Zerrin Toprak	Dokuz Eylül Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Abdullah Kutalmı Yalçın	Düzce Üniversitesi	Türkiye
Doç Dr. Aysel Gündođdu	Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher	Türkiye
Doç Dr. Deniz zyakıır	Kafkas Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. İbrahim t	Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher	Türkiye
Doç. Dr. Gökçe Manavgat	Toros Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Gller ahin	Bağımsız Araştırmacı	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet Vahit Eren	Kilis Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Necmettin elik	İzmir Katip elebi Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Şeref Bozoklu	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Türker imek	Tokat Gaziosmanpaa Üniversitesi	Türkiye
Dr. Arzu Ekinci Demirelli	Batman Üniversitesi	Türkiye
Dr. Filip Fidanoski	Bologna University	İtalya
Dr. Loredana Ciurlau	"Constantin Brâncui" University of Targu Jiu	Romanya
Dr. Raluca Iorgulescu	Romanian Academy	Romanya
Dr. Seval zbalcı	Bağımsız Araştırmacı	Türkiye
Dr. Marwa Ben Ghoul	Bağımsız Araştırmacı	Belika

İNDEKSLER INDEXING LIST

KATALOGLAR

CATALOGUES

ULUSLARARASI KATALOGLAR / INTERNATIONAL CATALOGUES

- California Institute of Technology Caltech Library
- Carolina University George M. Manuel Library
- National Library of Indonesia
- Northern Lakes College Library
- Stanford University Library
- SSRN
- Publons
- The Dar Al Kutub Sector, Department of Culture and Tourism – Abu Dhabi
- Universidad del Sagrado Corazon
- Universidad del Quindo Biblioteca Crai Euclides Jaramillo Arango
- Universidad Nacional Agraria
- World Catalogue of Scientific Sciences
- World Wide Science
- Wyzsza Szkola Bankowa W Toruniu

ULUSAL KATALOGLAR / NATIONAL CATALOGUES

- Ankara Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Celal Bayar Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Cumhurbaşkanlığı Millet kütüphanesi
- Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Giresun Üniversitesi
- İstanbul Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- İstinye Üniversitesi
- İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Karabük Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Karatekin Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Maltepe Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Piri Keşif Aracı Akademik Arama Katalogu
- Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Süleyman Demirel Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- TO-KAT Ulusal Toplu Katalog
- Trakya Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Üsküdar Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi - İSAM
- TOBB—ETÜ Kütüphane Katalogu
- Türkiye Kaynakçası

EDİTÖRDEN...

Kıymetli Bilim İnsanları,

International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences – IJEPHSS, Nisan 2018’de ilk sayısını çıkararak yayın sürecine başlamıştır. **IJEPHSS** açık erişimli, hakemli, Türkçe ve İngilizce dillerinde yılda dört sayı olarak (Ocak-Nisan-Temmuz-Ekim) elektronik ortamda yayımlanan bilimsel bir dergidir.

Dergimiz ilk yayımlandığı tarihten itibaren yoğun bir ilgiyle karşılaşmıştır. Geride kalan toplam 20 düzenli sayı ve 1 adet özel sayı itibariyle toplam 90 araştırma makalesi ve bir kitap değerlendirme notu, akademik çevrenin ilgisine sunulmuştur. Son sayımızda ise finans, siyaset bilimi ve tarih alanlarında toplam 7 adet yeni çalışmaya yer verilmiştir. Böylece son sayımızla birlikte dergimizde 36’sı ekonomi, 25’i işletme ve finans, 18’i siyaset bilimi ve 18’i edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe gibi farklı alanlarda toplam 90 adet çalışma yayımlanmıştır.

IJEPHSS aracılığıyla bugüne kadar 136 bilim insanı akademik yazına katkı sunmuştur. Bu yazarların %43’ü kadın akademisyenlerdir. Dergimizde yayımlanmış İngilizce dilindeki makalelerin oranı %19’dur. İçinde bulunduğumuz 6. cildin ikinci sayısında ise yayımlanan makalelerin biri İngilizce, diğerleri ise Türkçe dilindedir. Bu süreçte Türkiye kökenli akademisyenlerin yabancı dildeki çalışmalarının yanı sıra İzlanda, Litvanya, Tayvan ve Güney Afrika Cumhuriyeti’nden de bilim insanları dergimize makaleleriyle katkı sunmuşlardır.

Dergimizde yayımlanmış olan makalelerin tespit edilebilen toplam atıf sayısı 316’dır. Buna göre dergimizin h indeksi 7 ve i10 indeksi ise 6’dır.

IJEPHSS, ulusal ve uluslararası düzeyde çok sayıda bilimsel endekste, kütüphane kataloğunda ve kurum veri tabanında taranmaktadır. Taranılan endeks sayısının artırılması ve böylece dergimizin görünürlüğü ile atıf düzeyinin yükseltilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

Yeni sayımızda yer alan çalışmaların bilim dünyasına katkı sunmasını dileriz.

Yönetici Editörler

Doç. Dr. Halil İbrahim Aydın – Doç. Dr. Onur Oğuz

FİNANSAL RİSKLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜYÜME VE KARLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BİST100 ENDEKSİ FİRMALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Serdar YAMAN¹

Kevser Esra GÜR²

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 22.12.2022 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 15.02.2023

DOI: 10.59445/ijephss.1223020

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Info: Research Article

Atf / Cite: Yaman, S., Gür, K. E. (2023). Finansal risklerin sürdürülebilir büyüme ve karlılık üzerindeki etkileri: BİST100 endeksi firmaları üzerine bir uygulama, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 6(2), 64-88.

Özet

Bu çalışmada, finansal risklerin firmaların karlılık ve sürdürülebilir büyümeleri üzerindeki etkileri panel regresyon analizi ile incelenmiştir. Çalışmada Ocak 2010-Kasım 2022 dönemine BIST100 endeksinde düzenli olarak yer alan firmalara ait finansal tablo verileri kullanılmıştır. Çalışmada firmaların finansal risklerini temsilen faiz riski, kredi riski, döviz kuru riski, likidite riski ve sermaye riski kullanılmıştır. Firma karlılığını temsilen aktif karlılığı, finansal sürdürülebilirliği temsilen ise içsel büyüme, sürdürülebilir büyüme ve Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranları kullanılmıştır. Çalışmada finansal risklerin karlılık ve finansal sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri dört farklı panel regresyon modeli geliştirilerek incelenmiştir. Analizler sonucunda, finansal risklerin karlılık ve finansal sürdürülebilirlik değişkenlerindeki değişimleri istatistiki olarak anlamlı bir şekilde açıkladığı tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda, likidite riski ve sermaye riskinin karlılık üzerinde negatif etkilerinin bulunduğu; faiz riski, döviz kuru riski, likidite riski ve sermaye riskinin içsel büyüme oranı ve sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde negatif etkilerinin bulunduğu; faiz riski ve likidite riskinin Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde negatif, sermaye riskinin ise pozitif etkilerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular risk yönetiminin gerek karlılık gerekse finansal sürdürülebilirlik üzerinde önemli etkilerinin bulunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Riskler, Karlılık, Finansal Sürdürülebilirlik, Borsa İstanbul, Panel Veri Analizi.

EFFECTS OF FINANCIAL RISKS ON SUSTAINABLE GROWTH AND PROFITABILITY: AN APPLICATION ON BIST100 INDEX FIRMS

Abstract

In this study, the effects of financial risks on the profitability and sustainable growth of companies were examined by panel regression analysis. In the study, financial statement data of the companies that are regularly included in the BIST100 index for the period January 2010-November 2022 were used. In the study, interest rate risk, credit risk, exchange rate risk, liquidity risk and capital risk are used to represent the financial risks of companies. Return on assets was used to represent firm profitability, and internal growth, sustainable growth and Higgins (1977) sustainable growth rates were used to represent financial sustainability. In the study, the effects of financial risks on profitability and financial sustainability were examined by developing four different panel regression models. As a result of the analyzes, it has been determined that financial risks explain the changes in profitability and financial sustainability variables in a statistically significant way. As a result of the regression analysis it has been determined that liquidity risk and capital risk have negative effects on profitability; that interest rate risk, exchange rate risk, liquidity risk and capital risk have negative effects on internal growth rate and sustainable growth rate; and that interest rate risk and liquidity risk have negative effects on Higgins (1977) sustainable growth rate, while capital risk has positive effects. The findings indicates that risk management has significant effects on both profitability and financial sustainability.

Keywords: Financial Risks, Profitability, Financial Sustainability, Istanbul Stock Exchange, Panel Data Analysis.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, srd73@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8316-0805.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme ABD, yesra0298@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6325-1657.

1. Giriş

Risk firmanın hedefine ulaşma yolunda karşılaşılabileceği tehditler veya başarıyı yükseltebilecek fırsatlar şeklinde ifade edilebilir. Geçmişte zarar ve tehdit olarak ifade edilen riskin bu tanımların yanı sıra şans olarak tanımlanması da mümkündür (Şenol ve Karaca, 2017: 3). Her kişi, kuruluş ya da olay için geçerli olan risk, firmalar için de önemsenmesi gereken bir unsurdur (Akyol, 2020: 1). Firmalar amaçlarına ulaşabilmek, piyasadaki varlıklarını devam ettirebilmek ve rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için risk kavramını dikkate almalıdırlar (Topaloğlu, 2018: 289). Firmaların maruz kaldığı pek çok risk çeşidi bulunmaktadır. Risk, genel anlamda sistematik ve sistematik olmayan riskler olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Sistematik riskler, firma yöneticilerinin, yatırımcıların veya sermayedarların bireysel veya kurumsal çabalarıyla yok edemedikleri, firma ve sektörden bağımsız olarak meydana gelen ve piyasalar üzerinde önemli etkileri bulunan politik risk, piyasa riski, fiyat riski, faiz oranı riski ve döviz kur riskidir. Sistematik olmayan riskler ise firma yönetimleri veya yatırımcılar tarafından başarılı bir finansal risk yönetimi veya portföy çeşitlendirmesi ile yok edilebileceği kabul edilen ve firma ve sektörlerin kendilerine has özelliklerinden kaynaklanan riskler olan finansal risk, iş ve endüstri riski ve yönetim riskidir (Korkmaz ve Ceylan, 2017: 610-623).

Finansal piyasa yatırımlarında risk, gerçekleşen getirinin beklenen getiriden sapma olasılığı şeklinde tanımlanmaktadır. Sistematik olmayan risklerin bileşenlerinden olan finansal riskler ise, işletmelerin finansal yapısından kaynaklanan yükümlülükleri gerçekleştirilememesi ihtimali şeklinde tanımlanabilir (Demireli, 2007: 126). Finansal riskler, işletmenin finansal yapısından kaynaklı meydana gelebileceği gibi işletmeler dışında gerçekleşen, her zaman takip edilmesi, ölçülmesi ve yönetilmesi gerekli olan risklerdir. Finansal riskler, firmaların borçlanma türü tercihleri, ticari alacak yatırımları tercihleri, yabancı para varlıklar ve borçlar bulundurma tercihleri, kısa vadeli borç düzeyi tercihleri ve yabancı kaynak kullanımı tercihleri noktalarında izlediği politikalarından kaynaklanmakta ve faiz riski, döviz kuru riski, kredi riski, sermaye riski ve likidite riski şeklinde sınıflandırılmaktadır (Topaloğlu, 2018: 289). Finansal risklerin tespit edilerek müdahale edilmesi firma başarısı üzerinde olumlu etki yarattığı için firmalar bu risklerin hangileri olduğunu tespit etmeye ve firma başarısını yükseltmek için farklı önlemler aramaktadırlar (Akyol, 2020: 1). Finansal riskler, firmaların karlılıkları, piyasa değeri, gelecek dönem finansman imkanları ve finansal sürdürülebilirlikleri üzerinde önemli etkiler yaratabilmektedir. Firmaların yüksek oranlarda borçla finansman sağladığı bir piyasada, satışlarda meydana gelen dalgalanmalar, yönetim hataları ve artan rekabetle birlikte bankalar nezdinde kredibilitenin azalmasına ve dolayısıyla finansal riskin yükselmesine neden olmaktadır. (Demireli, 2007: 126). Finansal riskin iyi yönetilemediği durumlarda bu riske maruz kalan işletmeler sürdürülebilirliklerini kaybederek finansal başarısızlık süreci sonunda iflas ve tasfiye ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Finansal performans, bir firmanın yatırım ve karlılık hedefleri doğrultusunda rekabet gücü ve risk alabilme kabiliyeti şeklinde ifade edilebilir (Soytaş vd., 2017: 142). Literatür incelendiğinde firmaların finansal performanslarının aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve Tobin Q oranı gibi değişkenlerle ifade edildiği görülmektedir. Finansal sürdürülebilirlik ise sürdürülebilirliği sadece ekonomik yönü ile kısıtlı finansal başarıyı değil bunun yanı sıra, çevresel ve kurumsal yönleriyle finansal olmayan başarıyı da kapsayan çok sıkı bir yaklaşım gerektiren bir kavramdır. Finansal sürdürülebilirlik, firmaların büyüme yönetimlerindeki kaynak kullanımı ve bunların sürdürülebilirliği ile ilgili olup, farklı boyutlarda çeşitli oranlar ile ifade edilebilmektedir. Firmaların herhangi bir dış kaynak kullanmaksızın sağlayacakları büyüme içsel büyüme oranı ile ifade edilmektedir (Amouzesh, Moeinfar ve Mousavi, 2011: 251; Aydın, Başar ve Coşkun, 2017: 118). Firmaların sermaye artırımını olmaksızın sabit bir borçlanma oranı ve içsel kaynaklarla sağlayabilecekleri büyüme ise sürdürülebilir büyüme oranı ile ifade edilmektedir (Higgins, 2012: 124-126; Aydın vd., 2017: 119). Firma faaliyetleri

ve finansman politikaları doğrultusunda içsel kaynaklar ve değişken bir borçlanma oranı ile gerçekleşen büyüme ise Higgins (1977) tarafından geliştirilen sürdürülebilir büyüme oranı ile ifade edilmektedir. Higgins (1977) finansal sürdürülebilir büyüme oranı, diğer sürdürülebilir büyüme oranlarından farklı olarak firma yönetiminin aldığı borçlanma ve otofinansman kararlarını modele dahil etmektedir. Bu özellikleri Higgins (1977) finansal sürdürülebilir büyüme oranını finansal planlama ve yönetimde kullanılabilecek önemli bir araç olmasını sağlamaktadır (Şahin ve Ergün, 2018: 188).

Bu çalışmada BIST100 Endeksi firmalarında finansal risklerin firma karlılığı ve finansal sürdürülebilirliği üzerinde yarattığı etkiler incelenmiş ve finansal risk yönetimi aracılığıyla karlılık ve sürdürülebilir büyüme yönetiminin başarıya ulaşmasında ne tür politikaların katkı sağlayacağı tartışılmıştır. Çalışmanın finansal sürdürülebilir büyüme üzerinde finansal risklerin etkilerinin incelenmesi noktasında özgün değer taşıdığı ve finansal risk ve büyüme yönetimi literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Teorik çerçevenin verildiği giriş bölümünün ardından çalışmanın ikinci bölümünde konu ile ilgili literatüre yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, çalışma kapsamında oluşturulan veri seti ve analizlerde izlenen metodoloji anlatılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, panel regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgular verilerek yorumlanmıştır. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise, elde edilen bulguların değerlendirildiği ve tartışıldığı sonuç bölümüne yer verilmiştir.

2. Literatür Araştırması

Finansal risklere ilişkin literatürde yer alan güncel ulusal ve uluslararası bazı çalışmalar aşağıda kronolojik olarak verilmiştir.

Amouzeh vd. (2011) çalışmalarında İran'da Tahran Borsası'nda 54 firmanın 2006-2009 dönemi verilerini kullanarak sürdürülebilir büyüme, likidite ve firma performansı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Firma performansının ROA ve PD/DD oranları ile temsil edildiği çalışmada, likidite durumu asit-test oranı ile sürdürülebilir büyüme ise Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı ile temsil edilmiştir. Çalışmada gerçek büyüme oranı ile Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı arasındaki fark ile ROA, PD/DD ve likidite arasındaki ilişkiler lineer regresyon yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda gerçek büyüme oranı ile sürdürülebilir büyüme oranı arasındaki fark ile ROA ve PD/DD oranları arasında istatistiki olarak anlamlı ilişkiler tespit edilirken, gerçek büyüme oranı ile sürdürülebilir büyüme oranı arasındaki fark ile asit-test oranı arasında herhangi bir anlamlı ilişkiye rastlanılmamıştır.

Uğur (2011) çalışmasında, 2007–2008 yılları arasında, BİST'de işlem gören 31 halka açık sanayi sektörü firmasının finansal risk yönetimiyle firmaların piyasa performansı arasındaki ilişkiyi korelasyon analizi ile incelemiştir. Bağımlı değişken olarak fiyat/kazanç oranı, bağımsız değişkenler olarak döviz kuru riski, kredi riski, likidite riski, sermaye riski, faiz riski kullanılan araştırmanın sonucunda, firmanın maruz kaldığı likidite, sermaye, kredi ve piyasa riski olarak belirlenen finansal riskler ile firma performansı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anguka (2012) çalışmasında, 2007-2011 yılları arasında Kenya'daki ticari bankaların finansal risk yönetiminin finansal performans üzerindeki etkisini incelemiştir. Anket yöntemiyle verilerin toplandığı çalışmada analiz yöntemi olarak korelasyon analizi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak işletmelerin finansal performansı, bağımsız değişkenler olarak sermaye tahsisi, denetim incelemeleri, denetim açıklamaları ve finanse edilen ve edilmeyen kredi korumasının kullanıldığı çalışmanın sonucunda, ticari bankaların çoğunun finansal ve kredi riskini yönetmek için finansal risk yönetimi uygulamalarını yüksek düzeyde uyguladıkları bulunmuştur. Ayrıca finansal risk yönetimi uygulamaları ve finansal performans arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Wanjohi (2013) çalışmasında, 2008-2012 yılları arasında Kenya'daki ticari bankaların finansal risk yönetim uygulamalarını anket uygulaması yaparak ölçmüştür. Bağımlı değişken olarak finansal performansı temsilen aktif karlılığının (ROA) kullanıldığı çalışmada, bağımsız değişkenler olarak risk yönetimi, risk ölçümü, risk azaltma, risk izleme ve yeterli iç kontrol değişkenleri kullanılmıştır. Analizler sonucunda, finansal risk yönetimi uygulamaları ile finansal performans arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişkiler tespit edilmiştir.

Oral ve Yılmaz (2017) çalışmalarında 1992-2014 yılları arasında Dünya Bankası tarafından belirlenen sıralamada gelişmekte olan ülke grubunda bulunan Türkiye'de Sınai Borsa getiri endeksi ile finansal ve pozitif istikrar arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testiyle araştırmışlardır. Bağımlı değişken olarak endeksin borsa performansı, bağımsız değişkenler olarak ise finansal risk ve politik risk unsurlarının kullanıldığı çalışma sonucunda, politik ve finansal risklerin BIST Sınai Endeksi üzerinde kısa vadeli bir etkisinin olduğu, politik ve finansal riskteki yükselişlerin BIST Sınai Endeksi'ni olumsuz yönde etkilediği sonucu tespit edilmiştir.

Şenol ve Karaca (2017) çalışmalarında, 2008–2015 yılları arasında, İstanbul Sanayi Odası tarafından belirlenen 2015 yılı ilk 500 firma içerisinde ilgili dönemde Borsa İstanbul'da düzenli olarak işlem gören 35 firmanın finansal yapılarında ortaya çıkan kredi riski, finansal kaldıraç riski, likidite riski ve döviz kuru riskinin firma değeri üzerindeki etkilerini panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışma kapsamında geliştirilen modellerde bağımlı değişken olarak firma değerini temsilen Tobin's Q oranı kullanılırken, bağımsız değişkenler olarak döviz kuru riski, kredi riski, finansal kaldıraç oranı ve likidite riski kullanılmıştır. Panel veri analizleri sonucunda kredi riski ve finansal kaldıraç oranının firma performansı üzerinde pozitif etkilerinin olduğu, likidite riski ve döviz kuru riskinin ise negatif anlamlı etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Şahin ve Ergün (2018) çalışmalarında, Borsa İstanbul'da payları işlem gören ve imalat sanayi sektöründe işlem gören 69 halka açık firmanın 2013-2015 dönemi verilerini kullanarak finansal sürdürülebilir büyüme oranından sapmalar ile finansal politikaların göstergesi olan finansal oranlar arasındaki ilişkileri incelemiştir. Finansal sürdürülebilirlikten sapmaların gerçek büyüme oranı ile Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı arasındaki fark üzerinden hesaplandığı çalışmada tek değişkenli yatay kesit regresyon analizi ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda finansal sürdürülebilirlik sapması ile ROE arasında negatif anlamlı ilişki tespit edilirken finansal sürdürülebilirliğin en etkili açıklayıcısının kar marjı olduğu belirtilmiştir.

Topaloğlu (2018) yapmış olduğu çalışmada, BIST100 endeksi firmalarının 2012-2017 dönemi verilerini kullanarak finansal riskler ile firma değeri arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak Tobin's Q, piyasa değeri/defter değeri (PDD/DD) oranı ve fiyat/kazanç (F/K) oranının kullanıldığı çalışmada bağımsız değişkenler olarak döviz kuru riski, kredi riski, sermaye riski, likidite riski ve faiz oranı riski kullanılmıştır. Panel veri analizi sonucunda sermaye riski ve likidite riskinin Tobin' Q oranı üzerinde, kredi riskinin PD/DD oranı üzerinde ve döviz kuru riski ve kredi riskinin de F/K oranı üzerinde negatif anlamlı etkilerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Tüdeş (2018) çalışmada, 2009-2017 döneminde pay senetleri BIST'de işlem gören be imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 183 firmanın finansal yönetim göstergeleri ile finansal performans arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile incelemiştir. Bağımlı değişkenler olarak PD/DD oranı, ROA ve özsermaye karlılığı (ROE)'nin kullanıldığı çalışmada, bağımsız değişkenler olarak finansal kaldıraç oranı, nakit oranı, asit test oranı, firma büyüklüğü ve varlık etkinliği kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, kaldıraç oranı, varlık etkinliği, nakit oran ve firma büyüklüğünün firmaların finansal performansları üzerinde anlamlı etkilerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Abdioğlu (2019) çalışmasında, 2014-2018 yılları arasında, BIST Sürdürülebilirlik endeksi firmalarında sermaye yapısı kararlarının belirleyicilerini panel regresyon analiziyle incelemiştir. Çalışmada sermaye yapısı kararlarını temsilen kaldıraç oranı, kısa vadeli borç oranı ve uzun vadeli borç oranı kullanılırken, bağımsız değişkenler olarak ise ROA, firma büyüklüğü, işletme riski, faaliyet kaldırıcı, varlık yapısı, cari oran, büyüme fırsatları, efektif vergi oranı ve borç dışı vergi kalkanı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, ROA, firma büyüklüğü, büyüme fırsatları, cari oran, işletme riski, ve faaliyet kaldırıcının sermaye yapısı kararları üzerinde anlamlı etkiye sahip değişkenler oldukları tespit edilmiştir.

Nastiti vd. (2019), Endonezya pay piyasasında işlem gören 136 imalat firmasına ait 2010-2017 dönemi verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında çalışma sermayesi yönetimi ile firma karlılığı ve sürdürülebilir büyüme oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Firma karlılığının ROE (özsermaye karlılığı) ve sürdürülebilir büyümenin Higgins (1977) finansal sürdürülebilir büyüme oranı ile temsil edildiği çalışmanın sonucunda, çalışma sermayesi yönetimi kararlarının firma karlılığı üzerinde anlamlı etkilerinin bulunduğu ancak sürdürülebilir büyüme üzerinde anlamlı etkilerinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Akyol (2020), 2009-2019 yılları arasında payları BIST’de işlem gören ve 98 imalat sanayi firmasının faiz riski, kredi riski, döviz riski, likidite riski, sermaye riski ve finansal kaldıraç oranından oluşan finansal risklerin firma performansı üzerindeki etkisini panel regresyon analizi yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada firma performansı Tobin’s Q, ROA ve ROE ile temsil edilmiştir. Analizler sonucunda, firma performansı üzerinde finansal risklerin yarattığı etkilerin sektörlere göre değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

İskenderoğlu vd. (2020), Türkiye bankacılık piyasasında faaliyet gösteren mevduat bankaları üzerinde farklı mülkiyet yapısına sahip bankalar arasında büyüme performansı farklarını incelemiştir. Kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalara ait 2003-2017 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışmada büyüme oranları olarak sürdürülebilir büyüme oranı, içsel büyüme oranı, özkaynak büyüme oranı, aktif büyüme oranı ve mevduatlarda büyüme oranı üzerinden farklı mülkiyet yapısına sahip bankalar karşılaştırılmıştır. Uygulanan Man-Whitney U testi sonucunda, farklı mülkiyet yapısına sahip bankalar arasında büyüme oranları açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir.

Raza vd. (2020) çalışmalarında finansal başarısızlık riski ile sürdürülebilir büyüme arasındaki ilişkileri Higgins (1977) ve Van Horne (1988) finansal sürdürülebilirlik oranları ve Altman (1968) Z skor finansal başarısızlık riski göstergesi üzerinden tartışmışlardır. Çalışma sonucunda, firmaların finansal başarısızlık tahminlemelerinde firmaların finansal sürdürülebilirliklerinin de dikkate alınması durumunda daha doğru tahminlemelerin gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir.

Şit, Çavuşoğlu ve Ekşi (2020) çalışmalarında 2009–2018 döneminde, Türkiye bankacılık piyasasında aktif büyüklüğe göre ilk 8 sırada yer alan mevduat bankalarının verilerini kullanarak bankacılık piyasasında finansal riskler ile firma performansı arasındaki ilişkileri panel regresyon analiziyle incelemiştir. Firma performansını temsilen PD/DD oranının bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada, bağımsız değişkenler olarak kur riski, finansal kaldıraç, net işletme sermayesi oranı ve takipteki krediler oranı kullanılmıştır. Analizler sonucunda, bağımsız değişkenler ile PD/DD arasında uzun dönemli eşbütünlüşme ilişkisinin bulunduğu ilişkin kanıtlar elde edilmiştir.

Öztürk vd. (2022) çalışmalarında 2010–2020 döneminde payları BIST’de işlem gören ve gıda, içecek ve tütün sektöründe faaliyet gösteren 23 firmanın firma değeri ile finansal riskler arasındaki ilişkiyi panel regresyon analiziyle incelemiştir. Firma değerini temsilen Tobin’s Q ve PD/DD oranlarının bağımlı değişken olarak ele alındığı çalışmada, bağımsız değişkenler olarak likidite riski,

döviz kuru riski, kredi riski, sermaye riski ve faiz riski kullanılmıştır. Tobin's Q oranının bağımlı değişken olduğu model sonucunda, likidite riski ve döviz kuru riskinin firma değeri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup, likidite riskinin firma değeri üzerinde negatif yönlü, döviz kuru riskinin ise pozitif yönlü etkilerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. PD/DD oranının bağımlı değişken olduğu model sonucunda ise, döviz kuru ve kredi riskinin firma değeri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu, döviz kuru riskinin firma değeri üzerinde negatif yönlü, kredi riskinin ise pozitif yönlü etkilerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Sönmez (2022) yapmış olduğu çalışmada 2009-2019 yılları arasında, BIST Yıldız Platformunda imalat sektörü grubuna dahil 49 imalat sanayi işletmesinin, işletme sermayesi yönetimini firma kârlılığı ile firma sürdürülebilir büyümesine etki edip etmediğini panel regresyon analizi yöntemiyle incelemiştir. Bağımlı değişkenler olarak ROA oranı ve Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı, bağımsız değişkenler olarak nakit dönüşüm süresi, kontrol değişkenleri olarak ise satış büyüklüğü, firma büyüklüğü, kaldıraç oranı ve aktif devir hızı kullanılan çalışma sonucunda ROA oranının bağımlı değişken olarak ele alındığı model sonucunda, ROA ile kaldıraç oranı arasında anlamlı negatif yönlü bir ilişki, ROA ile firma büyüklüğü, aktif devir hızı ve satış büyüklüğü arasında ise anlamlı pozitif yönlü ilişkiler elde edilmiştir. Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranının bağımlı değişken olarak kullanıldığı model sonucunda ise, sürdürülebilir büyüme oranıyla kaldıraç oranı, satışlardaki büyüme oranı ve aktif karlılık oranı değişkenleri arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

Finansal risklere ilişkin literatür incelendiğinde, finansal risklerin firma değeri, piyasa performansı, finansal performans ve kurumsal yönetim başarısı gibi değişkenler üzerine etkilerinin incelendiği çalışmalar göze çarpmaktadır. Gerçekleştirilen literatür araştırmasında firmalarda finansal riskler ile sürdürülebilir büyüme veya finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum çalışmanın özgünlüğünü göstermektedir.

3. Veri ve Metodoloji

Bu çalışmada finansal risk unsurlarının firmaların sürdürülebilir büyüme ve karlılıkları üzerindeki etkilerinin yönü ve şiddetiyle beraber ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın veri seti, Türkiye'de pay piyasasının temel göstergesi olarak kabul edilen BIST100 Endeksinde Ocak 2010-Kasım 2022 döneminde kesintisiz olarak yer alan, verilerine düzenli olarak ulaşılabilen ve mali sektör firmaları ve holdingler dışında kalan firmalara ilişkin finansal tablo verilerinden oluşturulmuştur. Mali sektör firmaları ve holdingler finansal tablolarındaki farklılıklardan dolayı çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizin ekonometrik modeller üzerinde yaratması muhtemel olumsuz etkilerden kaçınmak adına çalışmanın başlangıç dönemi 2008 küresel finansal krizinin etkilerinin nispeten azaldığı bir yıl olarak kabul edilen 2010 yılı olarak belirlenmiştir. Yıllık konsolide finansal tablo verilerinin kullanıldığı çalışmanın son dönemi ise 2021 yılı olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın veri seti, Tablo 1'de borsa kodları ve firma isimleri yer alan ve BIST100 Endeksi'nde yer alan 22 firmaya ait 2010-2021 dönemi yıllık finansal tablo verileri kullanılarak oluşturulmuştur. Oluşturulan veri seti 22 firmalık yatay kesit boyutu ve 12 yıllık zaman boyutuna sahip bir panel veri seti niteliğindedir.

Tablo 1: Araştırmaya Dâhil Edilen Firmalar

No	Firma	Firma Adı	No	Firma	Firma Adı
1	AKSA	Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	12	MGROS	Migros Ticaret A.Ş.
2	AEFES	Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A. Ş.	13	OTKAR	Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.
3	ARCLK	Arçelik A.Ş.	14	PETKM	Petkim Petrokimya A.Ş.
4	ASELS	Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	15	SISE	Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.
5	BIMAS	BİM Birleşim Mağazaları A.Ş.	16	TAVHL	Tav Havalimanları A.Ş.
6	ECILC	Eczacıbaşı İlaç, Sınai ve Finansal Yatırımlar	17	TOASO	Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.
7	ENKAI	Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş.	18	TUPRS	Tüpraş, Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
8	EREGL	Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.	19	THYAO	Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı
9	FROTO	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	20	TTKOM	Türk Telekomünikasyon A.Ş.
10	GUBRF	Gübre Fabrikaları T.A.Ş.	21	TCELL	Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.
11	KRDM	Kardemir Karabük Demir Çelik San. ve Tic. A.Ş.	22	ULKER	Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.

Çalışma kapsamında oluşturulan ekonometrik modellerde bağımlı değişkenler olarak karlılık ve sürdürülebilir büyüme oranları kullanılmıştır. Firma karlılığını temsilen literatürde sıklıkla kullanılan aktif karlılığı oranı tercih edilirken (Amouzesh vd. (2011), Altan ve Şekeroğlu (2013), Wanjohi (2013), Korkmaz ve Karaca (2014), Doğan ve Topal (2016), Tüdeş (2018), Akyol (2020), Sönmez (2022)), sürdürülebilir büyümeyi temsilen 3 farklı oran kullanılmıştır. Bu oranlardan ilki firmaların herhangi bir dış kaynak kullanmadan, faaliyetler sonucunda yaratılan kaynaklarıyla gerçekleştirdiği büyümeyi temsil eden içsel büyüme oranı (Internal Growth Rate-IGR)'dir (Ross, Westerfield ve Jordan, 2003: 112; Aydın vd., 2017: 118). Kullanılan ikinci sürdürülebilir büyüme oranı, firmaların sabit bir oranda borçla finansman sağladıklarını varsayan, sermaye artırımını yoluna gidilmeden faaliyetler sonucunda elde edilen kaynaklarla birlikte sabit bir oranda borçlanma ile gerçekleştirilen büyümeyi temsil eden sürdürülebilir büyüme oranı (Sustainable Growth Rate-SGR)'dir (Ross vd., 2003: 112-113; Higgins, 2012: 124-126). Çalışma kapsamında kullanılan son sürdürülebilir büyüme oranı ise Robert C. Higgins tarafından 1977 yılında geliştirilen içsel kaynaklar ve değişken oranda borçlanma ile gerçekleştirilen büyümeyi temsil eden sürdürülebilir büyüme oranı (Higgins' Sustainable Growth Rate-HSGR)'dir (Higgins, 1977: 8; Van Horne ve Wachowicz, 2008: 191; Amouzesh vd., 2011: 250). Bağımlı değişken olarak modellere dahil edilen karlılık ve sürdürülebilir büyüme değişkenleri hesaplamalarında kullanılan formüller ve notasyonlarıyla birlikte Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Bağımlı Değişkenler

Değişken Adı	Notasyon	Hesaplama	Değişkeni Kullanan Çalışmalar
Aktif Karlılığı	ROA	Net Kar/Toplam Aktif	Nazir ve Afza (2009), Afeef (2011), Amouzesh vd. (2011), Altan ve Şekeroğlu (2013), Arshad ve Gondal (2013), Wanjohi (2013), Enqvist vd. (2014), Korkmaz ve Karaca (2014), Doğan ve Topal (2016), Kendirli ve Çankaya (2016), Köse İçgeçen ve Kardeş (2017), Tüdeş (2018), Akyol (2020), Sönmez (2022),
İçsel Büyüme	IGR	$IGR = \frac{ROA \cdot b}{1 - ROA \cdot b}$ ROA = Net Kar/Toplam Aktif b = Dağıtılmayan Kar Oranı	Amouzesh vd. (2011), İskenderoğlu vd. (2020)
Sürdürülebilir Büyüme	SGR	$SGR = \frac{ROE \cdot b}{1 - ROE \cdot b}$ ROA = Net Kar/Özsermaye b = Dağıtılmayan Kar Oranı	Amouzesh vd. (2011), İskenderoğlu vd. (2020)

Higgins (1977) Sürdürülebilir Büyüme	HSGR	$HSGR = \frac{p(1-d)(1+L)}{t-p(1-d)(1+L)}$ <p>p = Veri Sonrası Kar Marjı d = Kar Payı Ödeme Oranı L = Toplam Borç/Özsermaye t = Toplam Varlıklar/Net Satışlar</p>	Amouzesh vd. (2011), Balezentis ve Novickyte (2018), Şahin ve Ergün (2018), Nastiti vd. (2019), Raza vd. (2020), Şahin (2020), Sönmez (2022)
---	------	---	--

Finansal yönetimin önemli karar alanlarından olan risk yönetimi çok boyutlu bir niteliğe sahiptir. Firma yönetimlerinin üstlenebileceği başlıca riskler; sabit ve değişken faizli borçlanma tercihlerinden kaynaklanan riskleri ifade eden faiz oranı riski, ticari alacak yönetimi risklerini ifade eden kredi riski, yabancı para ödemeler ve alacaklar arasındaki dengeyi ifade eden ve döviz kuru oynaklığının yüksek olduğu ülkelerde kura duyarlılık noktasında önem arz eden döviz kuru riski, kısa vadeli yükümlülüklerin yerine getirilme becerisini ifade eden likidite riski ve sermaye yapısı kararlarından doğan riskleri temsilen sermaye riski olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda çalışmada, finansal riskler ile ilgili literatürde sıklıkla kullanılan değişkenler olan faiz oranı riski, kredi riski, döviz kuru riski, likidite riski ve sermaye riski değişkenleri bağımsız değişkenler olarak belirlenmişlerdir. Ayrıca, modellerin anlamlılık derecelerinin yükseltilmesi, tahminlerde tutarsızlık ve sapmaların en aza indirilmesi amacıyla satışlarda büyüme oranı değişkeni kontrol değişkeni olarak modellere dahil edilmiştir. Son olarak, çalışma döneminin kapsadığı Covid19 pandemi döneminin sürdürülebilir büyüme ve karlılık üzerinde yarattığı etkinin incelenmesi amacıyla geliştirilen bir kukla değişken de bağımsız değişkenlere dahil edilmiştir. Kullanılan bağımsız değişkenler, hesaplanmalarında kullanılan formüller ve notasyonlarıyla beraber Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Çalışmada Kullanılan Bağımsız Değişkenler

Değişken Adı	Notasyon	Hesaplama	Değişkeni Kullanan Çalışmalar
Faiz Riski	RFAIZ	Değişken Faizli Yükümlülükler/Özsermaye	Topaloğlu (2018), Öztürk vd. (2022), Akyol (2020), Uğur (2011)
Kredi Riski	RKREDI	(Kısa Vadeli Ticari Alacaklar+ İlişkili Taraflardan Alacaklar+ Kısa Vadeli Diğer Alacaklar+ İlişkili Uzun Vadeli Alacaklar+ Diğer Uzun Vadeli Alacaklar)/Özsermaye	Şenol ve Karaca (2017), Topaloğlu (2018), Uğur (2011), Öztürk vd. (2022), Akyol (2020)
Döviz Kuru Riski	RKUR	Yabancı Para Net Pozisyonu/Özsermaye	Şenol ve Karaca (2017), Topaloğlu (2018), Öztürk vd. (2022), Şit, Çavuşoğlu, Ekşi (2020), Akyol (2020),
Likidite Riski	RLIKID	Kısa Vadeli Borçlar/Dönen Varlıklar	Şenol ve Karaca (2017), Topaloğlu (2018), Uğur (2011), Öztürk vd. (2022), Akyol (2020)
Sermaye Riski	RSER	(Yabancı Kaynak Toplamı – Nakit ve Nakit Benzerleri) / (Öz Sermaye + Yabancı Kaynaklar Toplamı – Nakit ve Nakit Benzerleri)	Topaloğlu (2018), Öztürk vd. (2022), Akyol (2020), Uğur (2011)
Satışlardaki Büyüme Oranı	SATIS	t ve t-1 dönemleri arasında Net Satışlar kaleminin yüzdesel değişimi	
Covid-19 Pandemisi	COV19	2020-2021 yılları için 1, diğer yıllar için 0 değerli kukla değişken	

Analizler sonucunda, bir bağımsız değişkendeki %1'lik bir değişimin bağımlı değişken üzerinde yarattığı yüzdelik değişimin ortaya konulması amacıyla değişkenlere $\frac{(t_1-t_0)}{t_0}$ formülü yardımıyla yüzdelik dönüşüm uygulanmıştır. Çalışmanın veri setini oluşturan değişkenler firmaların finansal tablo verileri üzerinden hesaplanmıştır. Firmalara ilişkin finansal tablo verileri Financial Information News Network (FINNET) Hisse Expert finansal veri tabanından sağlanmıştır. Çalışma kapsamında oluşturulan veri seti 2010-2021 dönemi yıllık verileri kapsayan 12 yıllık zaman boyutunu (T) ve

BIST100 endeksinde Ocak 2010-Kasım 2022 döneminde kesintisiz olarak yer alan ve mali sektör firmaları ve holdingler dışındaki firmalardan oluşan 22 firmalık yatay kesit boyutunu (N) bir arada içeren bir panel veri setidir. Veri setinin niteliğinden dolayı finansal riskler ile karlılık ve sürdürülebilir büyüme değişkenleri arasındaki ilişkiler panel regresyon analizi kullanılarak incelenmiştir.

Panel veriler zaman ve yatay kesit boyutlarındaki farklılıklara göre farklı isimler alabilmektedirler. Genel anlamda, kısa zaman boyutu ve uzun yatay kesit boyutuna sahip paneller mikro paneller olarak adlandırılırken uzun zaman boyutu ve kısa veya orta yatay kesit boyutuna sahip paneller ise makro paneller olarak adlandırılmaktadırlar. Baltagi (2014), mikro panellerin geniş örneklemelerden elde edilen, genel olarak yüzler veya binlerce birimlik yatay kesit boyutunu ve en az 2, en fazla ise nadiren aşılacak üzere 10-20 dönemlik zaman boyutunu içeren paneller olarak tanımlamıştır. Mikro panellerin aksine makro paneller, belirli bir ülke veya firma grubunun geniş zaman boyutlu verilerini içermektedir. Makro paneller, genellikle G7 ülkeleri OECD 20 ülkeleri, Avrupa Birliği ülkeleri veya gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir arada yer aldığı geniş veri setlerinden oluşabilmekte ve genellikle 20-60 dönemlik zaman boyutu içermektedir (Baltagi, 2014: 1).

Mikro ve makro paneller ile yapılan çalışmalarda farklı ekonometrik uygulamalar gerekebilmektedir. Mikro panellerde zaman boyutunun çok düşük olmasından dolayı özellikle yatay kesit bağımlılığı ve birim kök analizi gibi ön şartlar gerekmemekte, makro panellerde ise uzun zaman boyutu nedeniyle bu varsayımların test edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada oluşturulan panel veri seti 12 yıllık zaman boyutu ve 22 firmalık yatay kesit boyutuna sahip olduğundan makro panel özelliğine sahiptir. Bu nedenle analizlerde, durağanlık ve yatay kesit bağımlılığı gibi varsayımlar dikkate alınmıştır. Temel olarak üç tür panel veri modelinden söz edilebilir. Bunlar; havuz modeli (klasik model), rassal etkiler modeli ve sabit etkiler modelidir. Baltagi (2014)'e göre, panel veri setinde yer alan ülkelerin veya firmaların aralarında bir farkın olmadığı varsayılması durumunda havuz modeli, veri setindeki ülke veya firmaların geniş bir evrenden rastgele seçilmiş olması durumunda rassal etkiler modeli, veri setinin belirli bir ülke veya firma setine odaklanması ve sonuçların bu ülke veya firma grubunun davranışlarıyla sınırlı olması durumunda ise sabit etkiler modelinin kullanımının doğru olacağını savunmuştur. Bu yaklaşım doğrultusunda, çalışmada panel veri setini oluşturan yatay kesit birimlerinin geniş bir örneklemden rastgele seçilmemiş olması, aksine, Türkiye'de faaliyet gösteren, BIST100 endeksinde yer alan ve mali sektör firmaları ve holdingler dışında kalan firmalara odaklanılarak belirlenmiş olmasından dolayı sabit etkiler modelinin geçerli olacağı kabul edilmiştir.

Panel regresyon analizi kapsamında serilerin çoklu doğrusal bağlantı (multi-collinearity), yatay kesit bağımlılığı (cross-section dependence), homojenlik (homogeneity) ve durağanlık (stationary) durumlarının incelenmesi gerekmektedir (Ün, 2015: 71). Çalışma kapsamında serilerin çoklu doğrusal bağlantı problemine neden olup olmayacakları spearman korelasyon analizi ve varyans şişirme faktörü (Variance Inflation Factor -VIF) analizi ile incelenmiştir. Serilerin yatay kesit bağımlılığı içerip içermedikleri, panel verilerde yatay kesit boyutunu zaman boyutundan yüksek olduğunda tutarlı sonuçlar veren Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD (Cross-section Dependence) testiyle sınanırken, serilerin homojenlik/heterojenlik özellikleri Pesaran ve Yagamata (2008) tarafından geliştirilen Delta ($\tilde{\Delta}$) ve düzeltilmiş Delta ($\tilde{\Delta}_{adj}$) testleriyle incelenmiştir. Serilerin durağanlık durumları ise yatay kesit bağımlılığı testi ve homojenite testleri sonuçlarına göre birinci nesil ve ikinci nesil birim kök testleri kullanılarak sınanmıştır. Yatay kesit bağımlılığı içermeyen serilerde durağanlık sınaması birinci nesil birim kök testlerinden olan Levin, Lin ve Chu (2002) testi kullanılarak gerçekleştirilirken yatay kesit bağımlılığı içeren serilerde ikinci nesil birim kök testlerinden olan Pesaran (2007) CIPS testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Model tahmini gerçekleştirilmeden önce modellerde değişen varyans ve otokorelasyon problemi olup olmadığına sınanması gerekmektedir. Çalışma kapsamında oluşturulan modellerde otokorelasyon (serial correlation) varsayımı Baltagi ve Li (1991) LM_p ve Born ve Breitung

(2016) LM_p^* testleriyle, değişen varyans (heteroskedasticity) varsayımı ise Breusch ve Pagan (1979) LM_h testiyle sınanmıştır. Zaman boyutunda veya yatay kesit boyutunda değişen varyans ve otokorelasyon problemi olduğu tespit edilen modeller tahminlenirken Beck ve Katz (1995) tarafından geliştirilen Period Corrected Standart Error (PCSE) metodolojisini temel alan Period SUR (PCSE) dirençli tahmincisi kullanılmıştır. Varsayım testleri ve analizler ekonometrik analizlerde kullanılan paket programlardan Eviews 12 ve Gauss 22 programları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen panel veri modelleri ve modeller aracılığı ile test edilen temel hipotezler aşağıdaki gibidir.

Model 1;

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 RFAIZ_{it} + \beta_2 RKREDI_{it} + \beta_3 RKUR_{it} + \beta_4 RLIKID_{it} + \beta_5 RSER_{it} + \beta_6 SATIS_{it} + \beta_7 COV19_{it} + u_{it} \quad (1)$$

H₀: Finansal risklerin aktif karlılık üzerinde etkisi yoktur.

Model 2;

$$IGR_{it} = \beta_0 + \beta_1 RFAIZ_{it} + \beta_2 RKREDI_{it} + \beta_3 RKUR_{it} + \beta_4 RLIKID_{it} + \beta_5 RSER_{it} + \beta_6 SATIS_{it} + \beta_7 COV19_{it} + u_{it} \quad (2)$$

H₀: Finansal risklerin içsel büyüme üzerinde etkisi yoktur.

Model 3;

$$SGR_{it} = \beta_0 + \beta_1 RFAIZ_{it} + \beta_2 RKREDI_{it} + \beta_3 RKUR_{it} + \beta_4 RLIKID_{it} + \beta_5 RSER_{it} + \beta_6 SATIS_{it} + \beta_7 COV19_{it} + u_{it} \quad (3)$$

H₀: Finansal risklerin sürdürülebilir büyüme üzerinde etkisi yoktur.

Model 4;

$$HSGR_{it} = \beta_0 + \beta_1 RFAIZ_{it} + \beta_2 RKREDI_{it} + \beta_3 RKUR_{it} + \beta_4 RLIKID_{it} + \beta_5 RSER_{it} + \beta_6 SATIS_{it} + \beta_7 COV19_{it} + u_{it} \quad (4)$$

H₀: Finansal risklerin Higgins (1977) SGR oranı üzerinde etkisi yoktur.

Denklem 1, 2, 3 ve 4'te β_0 modelin sabitini, β_n değişkenlere ilişkin eğim katsayılarını ifade ederken t ve i alt simgeleri değişkenlerin her bir firma ve her bir döneme ait değer içerdiklerini ifade etmektedir.

4. Bulgular

Çalışma kapsamında ilk olarak serilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelenmiştir. Ardından serilere ilişkin çoklu doğrusal bağlantı, yatay kesit bağımlılığı, homojenite ve durağanlık durumları incelenmiş ve modellere ilişkin otokorelasyon ve değişen varyans varsayımları sınanmıştır. Model tahminlemesinden önce tutarlı ve sapmasız sonuçlar elde etmek amacıyla en uygun tahminciye karar verebilmek için F testi, Breusch ve Pagan (1980) LM testi ve Honda (1985) testi ile modellerde zaman ve yatay kesit boyutunda sabit etkiler ve rassal etkilerin varlığı araştırılmıştır. Tahminci belirleme testleri sonuçları doğrultusunda geliştirilen panel veri modelleri dirençli tahmincilerle tahmin edilmiş ve elde edilen değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve Jarque-Bera normallik testi sonuçları Tablo 4'teki gibidir.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler ve Normallik Testi

Değişken	Ortalama	Medyan	Maks.	Min.	Std. Sap.	Çarpıklık	Basıklık	Jaque-Bera	Olasılık
ROA	0,111578	-0,041192	72,82192	-72,58469	7,488741	1,393429	76,13105	58915,09	0,0000***
IGR	0,148432	-0,166579	43,39228	-12,57994	4,316325	7,400407	70,05479	51869,50	0,0000***
SGR	0,325651	-0,156885	55,68877	-12,85563	5,454797	8,152183	80,32449	68694,00	0,0000***
HSGR	0,184682	-0,156481	54,50190	-13,49177	4,586058	8,061700	87,38341	81185,76	0,0000***
RFAIZ	0,593611	0,138397	42,66185	-4,237945	2,99065	11,07117	151,2542	247165,6	0,0000***
RKREDI	0,180094	0,025696	13,05922	-0,937062	1,069333	8,717323	95,08284	96615,38	0,0000***
RKUR	1,234586	-0,07526	278,2161	-21,0400	17,52085	15,06077	238,4277	619668,7	0,0000***
RLIKID	0,031005	-0,00185	1,6110	-0,708393	0,250465	2,101987	14,05390	1538,484	0,0000***
RSER	-0,012913	0,009439	2,297554	-3,796564	0,408786	-4,027516	44,23373	19416,14	0,0000***
SATIS	0,212553	0,178001	1,387136	-0,547113	0,265383	1,637271	8,136998	408,2251	0,0000***
COV19	0,166667	0,000000	1,000000	0,000000	0,373386	1,788854	4,200000	156,6400	0,0000***

Not: *** işareti %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 4'te yer alan istatistiklere göre, aktif karlılığının ortalama değeri 0,11 iken, sürdürülebilir büyüme oranları içerisinde SGR değişkeni 0,32 ile en yüksek ortalama değere sahiptir. Finansal risk değişkenleri içerisinde ise döviz kuru riski değişkeni 1,23 ile en yüksek ortalama değere sahiptir. En yüksek maksimum değere sahip değişkenin 278,21 ile döviz kuru riski, en düşük minimum değere sahip değişkenin ise -72,58 ile aktif karlılığı olduğu görülmektedir. Döviz kuru riski değişkeni ayrıca 17,2 ile en yüksek standart sapmaya sahip değişken konumundadır. Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler değerlendirilirken Tablo 4'te yer alan değerlerin değişkenlerin ham değerleri üzerinden hesaplanmadığı, yüzde değişim değerleri üzerinden hesaplandığı unutulmamalıdır. Çarpıklık değerleri incelendiğinde, sermaye riski dışındaki tüm değişkenlerin sağa çarpık olduğu görülmektedir. Basıklık değerlerine göre ise, tüm değişkenler farklı düzeylerde sivri dağılıma sahiptirler. Jarque-Bera normallik testi sonucunda tüm değişkenlere ilişkin olasılık değerleri %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin 0'dan uzaklaşması, ortalama ve medyan değerlerinin çakışık olmaması ve Jarque-Bera olasılık değerlerinin anlamlı bulunması değişkenlerin normal dağılıma uyum göstermediklerine işaret etmektedir (Çil Yavuz, 2015: 34-37).

Panel veri analizlerinde modellere dahil edilen bağımsız değişkenler arasında yüksek düzeyde ilişkinin varlığı çoklu doğrusal bağlantı (multi-collinearity) olarak isimlendirilmekte ve tahminlerde sapmalara neden olabilmektedir (Gujarati, 2004: 341-386). Çoklu doğrusal bağlantı probleminin bulunduğu bir modelde R²'nin oldukça yüksek olmasına rağmen bağımsız değişkenlerin istatistiki olarak anlamsız sonuçlar vermesi, standart hata değerlerinin sonsuz olabilmesi, değişkenlere ilişkin katsayıların belirsiz olması, bulguların beklentiler ve teori ile önemli oranda çelişmesine ve yanlış yorumlamaların gerçekleştirilmesine sebebiyet vermektedir (Asteriou ve Hall, 2007: 86-91). Çalışma kapsamında bağımsız değişkenlerin modelde çoklu doğrusal bağlantı problemine sebebiyet verip vermeyeceği spearman korelasyon analizi ve VIF analizi ile incelenmiştir. Spearman korelasyon analizi sonucunda aralarında 0,75'ten yüksek veya -0,75'ten düşük korelasyon bulunan değişkenlerin çoklu doğrusal bağlantı problemine neden olacağı kabul edilmiştir. Bağımsız değişkenlere ilişkin VIF değerlerinin ise 4'ten yüksek olması durumunda ilgili değişkenin çoklu doğrusal bağlantı problemine sebebiyet vereceği kabul edilmiştir. Çalışmada 4 olarak kabul edilen VIF sınırı, pek çok çalışmada 5, 7 veya 10 olarak ele alınmıştır (Açıkgöz, Uygurtürk ve Korkmaz, 2015: 433). Bağımsız değişkenlere ilişkin VIF analizi, her bir bağımsız değişken için, birinin bağımlı değişken ve diğerlerinin bağımsız değişken konumunda olduğu sıradan en küçük kareler regresyon modellerinin tahmin edilmesi ile elde edilen R² değerleri üzerinden $\frac{1}{(1-R^2)}$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Asteriou ve Hall, 2007: 90; O'Brien, 2007: 673-675). Bağımsız değişkenlere ilişkin spearman korelasyon tablosu ve VIF analizi sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: Bağımsız Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi ve VIF Analizi Sonuçları

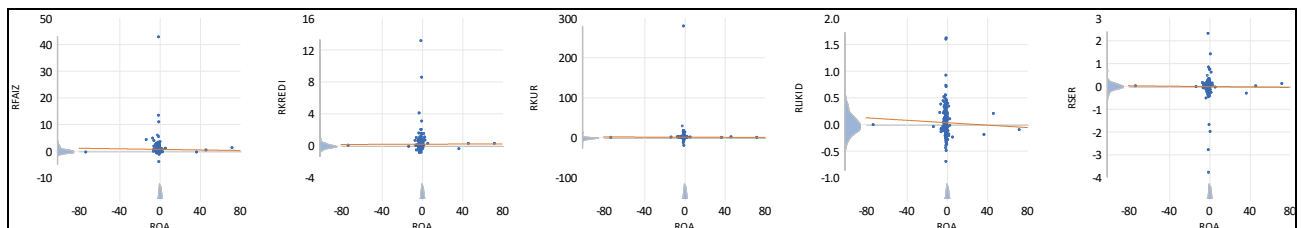
Spearman Korelasyon Analizi							
Değişken	RFAIZ	RKREDI	RKUR	RLIKID	RSER	SATIS	COV19
RFAIZ	1.000000						

RKREDI	0.224677 (0.0002)***	1.000000					
	-----	-----					
RKUR	-0.013203 (0.8309)	0.010208 (0.8689)	1.000000				
	-----	-----	-----				
RLIKID	0.048871 (0.4291)	-0.031528 (0.6101)	0.087235 (0.1575)	1.000000			
	-----	-----	-----	-----			
RSER	0.099732 (0.1059)	0.062151* (0.3144)	0.043925 (0.4773)	0.003984 (0.9486)	1.000000		
	-----	-----	-----	-----	-----		
SATIS	0.035207 (0.5690)	0.089345 (0.1477)	0.054619 (0.3767)	-0.028297 (0.6472)	0.168000 (0.0062)***	1.000000	
	-----	-----	-----	-----	-----	-----	
COV19	0.003116 (0.9598)	0.107569 (0.0811)*	-0.017078 (0.7824)	-0.054224 (0.3802)	0.078165 (0.2055)	0.318436 (0.0000)***	1.000000
	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Varyans Şişirme Faktörü (VIF) Analizi							
Değişken	R ²		VIF				
RFAIZ	1.066438		0.062299				
RKREDI	1.071263		0.066522				
RKUR	1.014104		0.013908				
RLIKID	1.014970		0.014749				
RSER	1.041392		0.039747				
SATIS	1.146116		0.127488				
COV19	1.125829		0.111766				
Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir. *** işaretleri %1, * işaretleri ise %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.							

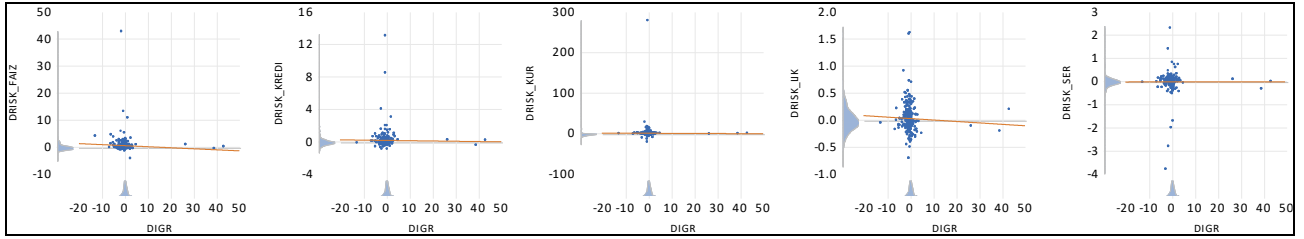
Tablo 5'te yer alan Spearman korelasyon analizi sonuçlarına göre, bağımsız değişken ikilileri arasında gözlemlenen en yüksek korelasyon 0,31 ile satışlarda büyüme ve Covid19 değişkenleri arasında bulunmaktadır. Bu değişken ikilisini 0,22'lik korelasyon ile kredi riski ve faiz riski değişkenleri takip etmektedir. Bağımsız değişken ikilileri arasındaki korelasyon derecelerinin 0,75'ten büyük veya -0,75'ten küçük olmaması söz konusu değişkenlerin regresyon modellerine birlikte dahil edilebileceklerine, çoklu doğrusal bağlantı problemine neden olmayacaklarına işaret etmektedir. VIF analizi sonucunda elde edilen bulgular da spearman korelasyon analizi sonuçlarını desteklemektedir. VIF analizi sonuçlarına göre tüm bağımsız değişkenler kritik değer olarak kabul edilen 4'ten oldukça küçük VIF değerlerine sahiplerdir. Bu sonuçlar, bağımsız değişkenlerin modelde çoklu doğrusal bağlantıdan kaynaklanan sapmalara neden olmayacaklarına işaret etmektedir.

Finansal riskler ve bağımlı değişken olarak ele alınan karlılık ve sürdürülebilir büyüme değişkenleri arasındaki doğrusal ilişkiler serpilme diyagramları ve regresyon doğruları aracılığı ile incelenmiştir. Şekil 1'de aktif karlılığı, Şekil 2'de içsel büyüme oranı, Şekil 3'te sürdürülebilir büyüme oranı ve Şekil 4'te Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı ile finansal riskler arasındaki doğrusal ilişkileri gösteren serpilme diyagramı ve regresyon doğruları yer almaktadır.

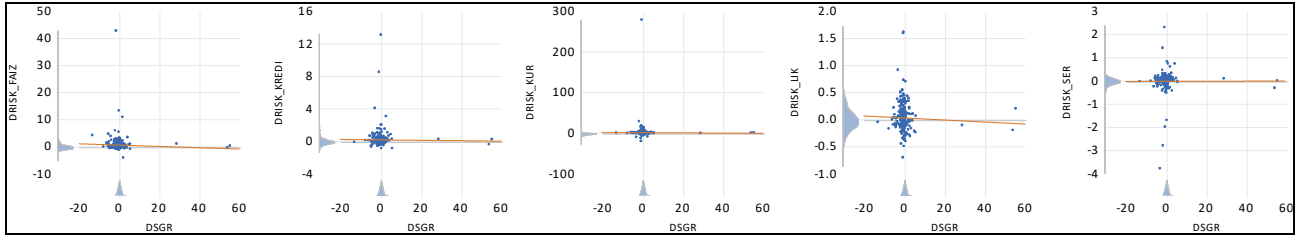
Şekil 1: ROA ve Bağımsız Değişkenler Arası Serpilme Diyagramı

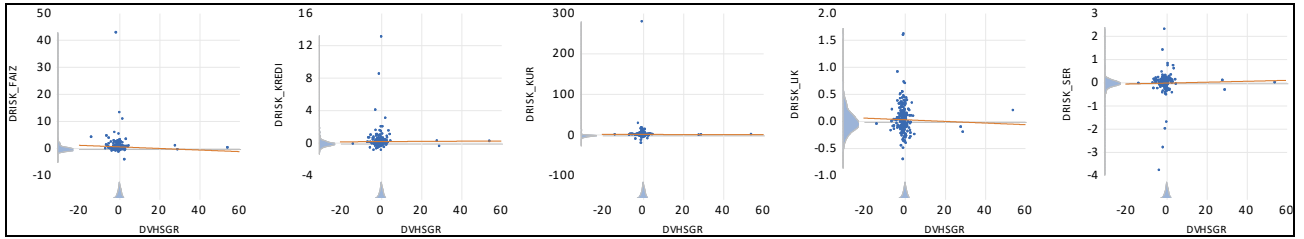
Şekil 2: IGR ve Bağımsız Değişkenler Arası Serpilme Diyagramı

Şekil 3: SGR ve Bağımsız Değişkenler Arası Serpilme Diyagramı

Şekil 4: HSGR ve Bağımsız Değişkenler Arası Serpilme Diyagramı

Şekil 1 incelendiğinde, aktif karlılığı ile faiz riski, kredi riski, döviz kuru riski, likidite riski ve sermaye riski değişkenleri arasındaki regresyon doğrusunun yatay ve negatif eğime sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda aktif karlılığı ve finansal riskler arasında negatif bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Serpilme diyagramı sonuçlarına göre, likidite riski aktif karlılığı ile en yüksek düzeyde negatif ilişkiye sahip olan finansal risk unsurudur. Benzer durum içsel büyüme oranı ve sürdürülebilir büyüme oranı ile finansal riskler arasındaki ilişki için de geçerlidir. Şekil 2 ve Şekil 3'te yer alan serpilme diyagramı sonuçlarına göre, içsel büyüme oranı ve sürdürülebilir büyüme oranı ile finansal riskler arasında negatif bir ilişki göze çarparken, içsel büyüme oranı ve sürdürülebilir büyüme oranı ile en yüksek düzeyde negatif ilişkiye sahip finansal risk unsurunun likidite riski olduğu söylenebilir. Şekil 4'te yer alan serpilme diyagramı sonuçlarına göre ise Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı ile finansal riskler arasında diğer şekillerde ulaşılan sonuçlardan farklı yönde ilişkiler mevcuttur. Serpilme diyagramı sonuçları, Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı ile faiz riski, döviz kuru riski ve likidite riski arasında negatif ilişki bulunurken, oran ile kredi riski ve sermaye riski arasında ise pozitif ilişki bulunmaktadır.

Veri setinde yer alan birimler arasında yatay kesit bağımlılığının test edilmesi için Pesaran (2004) tarafından geliştirilen ve yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük olması durumunda tutarlı sonuçlar veren CD testi kullanılmıştır. Serilerde eğim katsayılarının homojenlik durumları ise Pesaran ve Yagamata (2008) \tilde{A} ve \tilde{A}_{adj} testleriyle incelenmiştir. Yatay kesit bağımlılığı ve homojenite testleri sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testlerine İlişkin Sonuçları

Değişkenler	Pesaran (2004) CD			Pesaran ve Yagamata (2008) Delta Testleri				Karar
	İstatistik	Olasılık	Karar	\tilde{A}	\tilde{A}_{adj}		Olasılık	
ROA	-1.090120	0.2757	YOK	-0.219	0.587	-0.252	0.600	Homojen
IGR	0.404058	0.6862	YOK	-0.416	0.661	-0.481	0.685	Homojen
SGR	1.271844	0.2034	YOK	-0.889	0.813	-1.026	0.848	Homojen
HSGR	0.564307	0.5725	YOK	-1.069	0.857	-1.234	0.891	Homojen
RFAIZ	11.34367	0.0000***	VAR	-0.797	0.787	-0.920	0.821	Homojen
RKREDI	0.839472	0.4012	YOK	-1.473	0.930	-1.701	0.956	Homojen
RKUR	0.371270	0.7104	YOK	-1.886	0.970	-2.178	0.985	Homojen
RLIKID	1.506733	0.1319	YOK	-0.309	0.621	-0.357	0.640	Homojen
RSER	5.041737	0.0000***	VAR	-1.109	0.866	-1.281	0.900	Homojen
SATIS	21.00336	0.0000***	VAR	0.104	0.458	0.121	0.452	Homojen
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi İçin Temel H₀: Yatay kesit bağımlılığı yoktur.				Homojenite Testi İçin Temel Hipotez H₀: heterojenlik yoktur.				
Not: *** işareti %1 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.								

Pesaran (2004) CD testi sonuçlarına göre RFAIZ, RSER ve SATIS değişkenlerinde birimler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunurken diğer değişkenler için bu durum söz konusu değildir. Pesaran ve Yagamata (2008) \tilde{A} ve \tilde{A}_{adj} testleri sonuçlarına göre ise tüm serilere ilişkin eğim katsayıları homojenik özellik göstermektedir. CD testi sonuçları doğrultusunda RFAIZ, RSER ve SATIS değişkenlerinde durağanlık sınaması ikinci nesil birim kök testlerinden olan ve homojenik sonuçlar veren Pesaran (2007) CIPS testi ile gerçekleştirilirken, diğer değişkenlerde durağanlık sınaması birinci nesil birim kök testlerinden olan ve homojenik sonuçlar veren Levin, Lin ve Chu (2002) testi ile gerçekleştirilmiştir. Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök testi sonuçları Tablo 7’de, Pesaran (2007) CIPS testi sonuçları ise Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 7: Birinci Nesil Birim Kök Testlerine İlişkin Sonuçlar

Levin, Lin ve Chu (2002)					
Model	Sabit		Sabit ve Trend		Karar
Değişkenler	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık	
ROA	-0.94285	0.1729	-1.04170	0.1488	I(1)
D(ROA)	-2.15324	0.0156	-1.86470	0.0311**	
IGR	-1.11572	0.1323	-1.54418	0.0613*	I(1)
D(IGR)	-6.36164	0.0000***	-6.34750	0.0000***	
SGR	-0.79843	0.2123	-1.84251	0.0327**	I(1)
D(SGR)	-6.78234	0.0000***	-7.65996	0.0000***	
HSGR	-2.62446	0.0043***	-3.57456	0.0002***	I(0)
RKREDI	-3.42590	0.0003***	-2.58188	0.0049***	I(0)
RKUR	-2.06721	0.0194**	-0.47067	0.3189	I(1)
D(RKUR)	-6.20062	0.0000***	-10.3061	0.0000***	
RLIKID	-6.25390	0.0000***	-6.60725	0.0000***	I(0)
Levin, Lin ve Chu (2002) Testi İçin Temel Hipotez H₀: Seri durağan değildir.					
Not: Testlerdeki gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi Kriteri’ne (Schwarz Info Criterion) göre belirlenmiştir. *** işareti %1, ** işareti %5 ve * işareti %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.					

Tablo 7’de yer alan Levin, Lin ve Chu (2002) birim kök testi sonucunda, ROA, IGR, SGR ve RKUR değişkenlerinin düzeyde durağan olmadığı, ancak serilerin birinci farkları alındığında serilerin durağanlaştığı tespit edilmiştir. HSGR, RKREDI ve RLIKID değişkenlerinin ise düzeyde durağan oldukları tespit edilmiştir. Tablo 8’de yer alan Pesaran (2007) CIPS testi sonucunda ise, RFAIZ ve

RSER değişkenlerinin düzeyde durağan oldukları, SATIS değişkeninin ise birinci farkında durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8: İkinci Nesil Birim Kök Testlerine İlişkin Sonuçlar

Pesaran (2007) CIPS						
Model		Sabit Model		Sabit ve Trend Model		Karar
Değişkenler	İstatistik	CIPS	Kesik CIPS	CIPS	Kesik CIPS	
RFAIZ	t-İstatistiği	-3.64058	-3.61870	-3.21899	-3.20946	I(0)
	Olasılık	<0.01***	<0.01***	<0.05**	<0.01***	
RSER	t-İstatistiği	-4.16202	-3.74682	-3.91618	-3.64746	I(0)
	Olasılık	<0.01***	<0.01***	<0.01***	<0.01***	
SATIS	t-İstatistiği	-2.61736	-2.61736	-2.71806	-2.71806	I(1)
	Olasılık	<0.01***	<0.01***	>=0.10	<0.10*	
D(SATIS)	t-İstatistiği	-3.54254	-3.32724	-4.99784	-3.45501	
	Olasılık	<0.01***	<0.01***	<0.01***	<0.01***	
Kritik Değerler	Anlamlılık Düzeyi		Sabit Model	Sabit ve Trend Model		
	%1		-2.58	-2.51	-3.34	-3.14
	%5		-2.29	-2.26	-2.95	-2.78
	%10		-2.15	-2.13	-2.77	-2.70
Pesaran (2007) CIPS Testi İçin Temel Hipotez						
H₀: Seri durağan değildir.						
Not: Testlerdeki gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi Kriteri'ne (Schwarz Info Criterion) göre belirlenmiştir. *** işaretleri %1 ve ** işaretleri %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.						

Birbirini takip eden hata terimi değerleri arasında anlamlı ilişkiler bulunması durumunu ifade eden otokorelasyon ve hata terimi varyanslarının kesitler arasında farklılık göstermesi veya hata terimi kovaryanslarının sıfıra eşit olmaması durumunu ifade eden değişen varyans sorunları çeşitli testlerle incelenebilmektedir. Modellerde otokorelasyon varsayımının sınanması amacıyla Baltagi ve Li (1991) LM_p testi ve Born ve Breitung (2016) LM_p^* testi kullanılırken, değişen varyans varsayımının sınanması amacıyla Breusch ve Pagan (1979) LM_h testi kullanılmıştır. Baltagi ve Li (1991) LM_p testi, Born ve Breitung (2016) LM_p^* testi ve Breusch ve Pagan (1979) LM_h testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testlerine İlişkin Sonuçlar

Testler		Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Baltagi ve Li (1991) LM_p	İstatistik	2.478691	1.577545	1.213616	2.027193
	Olasılık	0.115398	0.209115	0.270617	0.154506
Born ve Breitung (2016) LM_p^*	İstatistik	9.144715	7.300084	6.480467	8.246359
	Olasılık	0.002494***	0.006895***	0.010907**	0.004083***
Breusch ve Pagan (1979) LM_h	İstatistik	731.3978	801.2094	866.0238	1036.663
	Olasılık	0.000000***	0.000000***	0.000000***	0.000000***
Otokorelasyon Testleri İçin Temel Hipotez		Değişen Varyans Testi İçin Temel Hipotez			
H₀: Otokorelasyon yoktur.		H₀: Değişen varyans yoktur.			
Not: *** işaretleri %1, ** işaretleri ise %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.					

Tablo 9'da yer alan Baltagi ve Li (1991) LM_p testi sonuçlarına göre modellerde otokorelasyon problemi bulunmazken, bu testin geliştirilmiş bir versiyonu olan Born ve Breitung (2016) LM_p^* testi sonuçlarına göre Model 1, Model 2 ve Model 4 %1 anlamlılık düzeyinde, Model 3 ise %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olasılık değerlerine sahip olup, otokorelasyon içermektedir. Breusch ve Pagan (1979) LM_h testi sonuçlarına göre ise tüm modellere ilişkin olasılık değerleri %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olup değişen varyans söz konusudur. Panel regresyon modellerinde otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin bulunması analiz sonuçlarında tutarsızlıklara ve yüksek sapmalara neden olabilmektedir. Bu durum otokorelasyon ve değişen varyansa çeşitli dirençli tahmincilerin kullanılmasını gerekli

kılmaktadır. Çalışmada geliştirilen modellerde tespit edilen otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olumsuz etkilerinden kaçınmak adına Beck ve Katz (1995) tarafından geliştirilen Period SUR (PCSE) dirençli tahmincisi kullanılarak model tahminleri gerçekleştirilmiştir. Modellerde sabit parametredeki farklılaşmaların sadece birimler arasında, sadece dönemler arasında ve hem dönemler hem de birimler arasında ortaya çıkıp çıkmadığı, diğer bir ifadeyle zaman boyutunda, yatay kesit boyutunda ve iki yönlü boyutta sabit etkilerin olup olmadığı F testi ile incelenmiştir. Çalışmada ayrıca Breusch ve Pagan (1980) testi ve Honda (1985) testi ile modellerde rassal etkilerin varlığı incelenmiştir. F testi, Breusch ve Pagan (1980) testi ve Honda (1985) testi sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: Tahmin Modeli Belirleme Testleri Sonuçları

Testler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
F Test								
F-Grup Sabit Etkiler	1.057119	0.396574	1.017782	0.442729	0.947555	0.530120	0.930735	0.551669
F-Zaman Sabit Etkiler	0.990237	0.456079	1.150222	0.323483	1.289490	0.231431	1.129298	0.339195
F-İki Yönlü Sabit Etkiler	1.035688	0.421351	1.058110	0.389967	1.058439	0.389517	0.992863	0.483848
Breusch ve Pagan (1980) LM Testi								
LM-Grup Rassal Etkiler	0.006261	0.936931	0.019187	0.889832	0.122241	0.726616	0.179577	0.671737
LM-Zaman Rassal Etkiler	0.064865	0.798966	0.013102	0.908871	0.182050	0.669617	0.006772	0.934413
LM-İki Yönlü Rassal Etkiler	0.071126	0.965062	0.032289	0.983985	0.304291	0.858863	0.186349	0.911035
Honda (1985) Testi								
Honda-Grup Rassal Etkiler	0.079128	0.468465	-0.138517	0.555084	-0.349630	0.636692	-0.423765	0.664131
Honda-Zaman Rassal Etkiler	-0.254685	0.600517	0.114463	0.454435	0.426673	0.334809	0.082294	0.467206
Honda-İki Yönlü Rassal Etkiler	-0.124137	0.549397	-0.017009	0.506785	0.054478	0.478277	-0.241456	0.595399
Testlere İlişkin Temel Hipotezler								
Grup Sabit/Rassal Etkiler	H₀: Kesit etkisi varken zaman etkisi yoktur.							
Zaman Sabit/Rassal Etkiler	H₀: Zaman etkisi varken kesit etkisi yoktur.							
İki Yönlü Sabit/Rassal Etkiler	H₀: Kesit ve zaman etkisi yoktur.							

Tablo 10'da yer alan F testi sonuçlarına göre, grup sabit etkiler, zaman sabit etkiler ve iki yönlü sabit etkiler için gerçekleştirilen F testi olasılık değerlerinin tüm modeller için istatistiki olarak anlamsız olduğu ve modellerin sabit etkiler içermedikleri söylenebilir. Benzer sonuçlar Breusch ve Pagan (1980) ve Honda (1985) testleri sonucunda da elde edilmiş olup modellerde rassal etkilerin bulunmadığı söylenebilir.

BIST100 endeksi firmalarında finansal riskler ile aktif karlılığı ilişkisinin tespit edilmesi için geliştirilen panel veri regresyon modeli sonuçları Tablo 11'de, finansal riskler ile içsel büyüme ilişkisinin tespit edilmesi için geliştirilen panel veri regresyon modeli sonuçları Tablo 12'de, finansal riskler ile sürdürülebilir büyüme ilişkisinin tespit edilmesi için geliştirilen panel veri regresyon modeli sonuçları Tablo 13'te ve son olarak finansal riskler ile Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme ilişkisinin tespit edilmesi için geliştirilen panel veri regresyon modeli sonuçları Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 11: Model 1 Panel Veri Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: ROA	Dahil edilen dönem sayısı: 11			
Yöntem: Panel EGLS (Period SUR)	Dahil edilen firma sayısı: 22			
Period SUR (PCSE) standart hatalar & kovaryans	Örnekleme (düzeltilmiş): 2011-2021			
	Toplam panel (dengeli) gözlem sayısı: 242			
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
RFAIZ	-0.020695	0.022648	-0.913749	0.3618
RKREDI	-0.033502	0.051111	-0.655470	0.5128
D(RKUR)	-0.004612	0.015106	-0.305309	0.7604
RLIKID	-0.848486	0.252272	-3.363379	0.0009***
RSER	-0.353159	0.099910	-3.534760	0.0005***
D(SATIS)	1.174418	0.275423	4.264051	0.0000***
COV19	1.019537	0.302345	3.372093	0.0009***
C	-0.116855	0.039506	-2.957896	0.0034***
R²	0.146279	Kök RMSE		0.917638
Düzeltilmiş R²	0.120740	Bağımlı Değişken Ortalaması		-0.055333
S.E. of regression	0.933193	Bağımlı Değişken Standart Sapması		1.000001
F-İstatistiği	5.727731	Sum squared resid		203.7785
P-Değeri (F-İstatistiği)	0.000004***	Durbin-Watson İstatistiği		2.080972
Not: *** işaretleri %1, ** işaretleri %5, * %10 anlamlılık düzeylerini, "D" harfi ise birinci dereceden farkı göstermektedir.				

Model 1'e ilişkin panel regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, modele ilişkin F-olasılık değerinin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç model ile ilgili sınanan temel hipotezin reddedilmesini gerektirmekte ve finansal risklerin bir bütün olarak aktif karlılıktaki değişimleri açıklamada istatistiki olarak anlamlı olduklarına işaret etmektedir. Modele ilişkin R² değeri %14,62 olarak elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bağımsız değişkenler bir bütün olarak aktif karlılıktaki değişimlerin yaklaşık olarak %14,62'sini açıklayabilmektedir. Analiz sonuçları değişken bazında incelendiğinde, likidite riski ve sermaye riskinin aktif karlılığı üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı ve negatif etkilerinin bulunduğu söylenebilir. Sonuçlar faiz riski, kredi riski ve döviz kuru riskinin aktif karlılığı üzerinde negatif etkilerinin bulunduğunu fakat bu etkilerin istatistiki olarak anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır. Analiz sonuçlarına göre, firmaların likidite risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış aktif karlılık oranlarında 0,84 birimlik bir düşüşe, sermaye risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış ise 0,35 birimlik bir düşüşe neden olmaktadır. Modele kontrol değişkeni olarak dahil edilen sayısalarda büyüme değişkeni ve Covid19 pandemisinin etkilerini temsil eden kukla değişkene ilişkin olasılık değerleri de %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuçlar satışlarda büyüme ve Covid19 pandemisinin aktif karlılık oranı üzerinde takip eden dönemlerde pozitif etkiler yarattıklarını göstermektedir. Modele ilişkin Durbin-Watson istatistiğinin 2'ye yakın olması dirençli tahminler sayesinde modelde bulunan otokorelasyon probleminin giderildiğine işaret etmektedir.

Tablo 12: Model 2 Panel Veri Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: IGR		Dahil edilen dönem sayısı: 11		
Yöntem: Panel EGLS (Period SUR)		Dahil edilen firma sayısı: 22		
Period SUR (PCSE) standart hatalar & kovaryans		Örnekleme (düzeltilmiş): 2011-2021		
		Toplam panel (dengeli) gözlem sayısı: 242		
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
RFAIZ	-0.041062	0.011541	-3.557844	0.0005***
RKREDI	-0.062706	0.051374	-1.220586	0.2235
D(RKUR)	-0.004898	0.002063	-2.373746	0.0184**
RLIKID	-0.998469	0.243750	-4.096275	0.0001***
RSER	-0.348739	0.079240	-4.401054	0.0000***
D(SATIS)	1.381099	0.312580	4.418382	0.0000***
COV19	-0.253226	0.235159	-1.076828	0.2827
C	0.140222	0.023986	5.845926	0.0000***
R-Kare	0.237141	Kök RMSE		0.963069
Düzeltilmiş R-Kare	0.214320	Bağımlı Değişken Ortalaması		0.155661
S.E. of regression	0.979394	Bağımlı Değişken Standart Sapması		1.117349
F-İstatistiği	10.39153	Sum squared resid		224.4557
P-Değeri (F-İstatistiği)	0.000000***	Durbin-Watson İstatistiği		2.036076
Not: *** işaretleri %1, ** işaretleri %5, *%10 anlamlılık düzeylerini, "D" harfi ise birinci dereceden farkı göstermektedir.				

Model 2'ye ilişkin panel regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, modele ilişkin F-olasılık değerinin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç model ile ilgili sınanan temel hipotezin reddedilmesini gerektirmekte ve finansal risklerin bir bütün olarak içsel büyüme oranındaki değişimleri açıklamada istatistiki olarak anlamlı olduklarına işaret etmektedir. Modele ilişkin R² değeri %23,71 olarak elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bağımsız değişkenler bir bütün olarak içsel büyüme oranındaki değişimlerin yaklaşık olarak %23,71'ini açıklayabilmektedir. Analiz sonuçları değişken bazında incelendiğinde, faiz riski, likidite riski ve sermaye riskinin %1 anlamlılık düzeyinde, döviz kuru riskinin ise %5 anlamlılık düzeyinde içsel büyüme oranı üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve negatif etkilere sahip olduğu söylenebilir. Sonuçlar kredi riskinin de içsel büyüme oranı üzerinde negatif etkilerinin bulunduğunu fakat bu etkilerin istatistiki olarak anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır. Analiz sonuçlarına göre, firmaların faiz risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış içsel büyüme oranlarında 0,04 birimlik bir düşüşe, döviz kuru risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 0,004 birimlik bir düşüşe, likidite risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 0,99 birimlik bir düşüşe ve sermaye risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 0,34 birimlik bir düşüşe neden olmaktadır. Modele kontrol değişkeni olarak dahil edilen satışlarda büyüme değişkeni %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı iken Covid19 pandemisinin etkilerini temsil eden kukla değişkene ilişkin olasılık değeri istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bu sonuçlar satışlarda büyümenin içsel büyüme oranı üzerinde takip eden dönemlerde pozitif etkiler yarattığını, Covid19 pandemisinin ise anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Modele ilişkin Durbin-Watson istatistiğinin 2'ye yakın olması dirençli tahminciler sayesinde modelde bulunan otokorelasyon probleminin giderildiğine işaret etmektedir.

Tablo 13: Model 3 Panel Veri Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: SGR	Dahil edilen dönem sayısı: 11			
Yöntem: Panel EGLS (Period SUR)	Dahil edilen firma sayısı: 22			
Period SUR (PCSE) standart hatalar & kovaryans	Örnekleme (düzeltilmiş): 2011-2021			
	Toplam panel (dengeli) gözlem sayısı: 242			
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
RFAIZ	-0.040537	0.015454	-2.623010	0.0093***
RKREDI	-0.068994	0.068837	-1.002276	0.3172
D(RKUR)	-0.005715	0.002796	-2.044502	0.0420**
RLIKID	-1.122055	0.317746	-3.531294	0.0005***
RSER	-0.361621	0.111902	-3.231591	0.0014***
D(SATIS)	1.573803	0.379846	4.143271	0.0000***
COV19	-0.106352	0.286256	-0.371528	0.7106
C	0.168888	0.032164	5.250788	0.0000***
R-Kare	0.193416	Kök RMSE		0.964703
Düzeltilmiş R-Kare	0.169287	Bağımlı Değişken Ortalaması		0.180583
S.E. of regression	0.981055	Bağımlı Değişken Standart Sapması		1.090738
F-İstatistiği	8.016030	Sum squared resid		225.2178
P-Değeri (F-İstatistiği)	0.000000***	Durbin-Watson İstatistiği		2.052707
Not: *** işaretleri %1, ** işaretleri %5, *%10 anlamlılık düzeylerini, "D" harfi ise birinci dereceden farkı göstermektedir.				

Model 3'e ilişkin panel regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, modele ilişkin F-olasılık değerinin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç model ile ilgili sınanan temel hipotezin reddedilmesini gerektirmekte ve finansal risklerin bir bütün olarak sürdürülebilir büyüme oranındaki değişimleri açıklamada istatistiki olarak anlamlı olduklarına işaret etmektedir. Modele ilişkin R² değeri %19,34 olarak elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bağımsız değişkenler bir bütün olarak sürdürülebilir büyüme oranındaki değişimlerin yaklaşık olarak %19,34'ünü açıklayabilmektedir. Analiz sonuçları değişken bazında incelendiğinde, faiz riski, likidite riski ve sermaye riskinin %1 anlamlılık düzeyinde, döviz kuru riskinin ise %5 anlamlılık düzeyinde sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve negatif etkilere sahip olduğu söylenebilir. Sonuçlar kredi riskinin de sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde negatif etkilerinin bulunduğunu fakat bu etkilerin istatistiki olarak anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır. Analiz sonuçlarına göre, firmaların faiz risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış sürdürülebilir büyüme oranlarında 0,04 birimlik bir düşüşe, döviz kuru risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 0,005 birimlik bir düşüşe, likidite risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 1,12 birimlik bir düşüşe ve sermaye risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 0,36 birimlik bir düşüşe neden olmaktadır. Modele kontrol değişkeni olarak dahil edilen satışlarda büyüme değişkeni %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı iken Covid19 pandemisinin etkilerini temsil eden kukla değişkene ilişkin olasılık değeri istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bu sonuçlar satışlarda büyümenin sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde takip eden dönemlerde pozitif etkiler yarattığını, Covid19 pandemisinin ise anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Modele ilişkin Durbin-Watson istatistiğinin 2'ye yakın olması dirençli tahminçiler sayesinde modelde bulunan otokorelasyon probleminin giderildiğine işaret etmektedir.

Tablo 14: Model 4 Panel Veri Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: HSGR		Dahil edilen dönem sayısı: 11		
Yöntem: Panel EGLS (Period SUR)		Dahil edilen firma sayısı: 22		
Period SUR (PCSE) standart hatalar & kovaryans		Örnekleme (düzeltilmiş): 2011-2021		
		Toplam panel (dengeli) gözlem sayısı: 242		
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
RFAIZ	-0.076777	0.019322	-3.973601	0.0001***
RKREDI	0.021705	0.097628	0.222323	0.8243
D(RKUR)	-0.001644	0.003388	-0.485404	0.6278
RLIKID	-0.552594	0.306495	-1.802945	0.0727*
RSER	0.553016	0.316162	1.749155	0.0816*
D(SATIS)	0.480682	0.281758	1.706009	0.0893*
COV19	-0.377198	0.297244	-1.268984	0.2057
C	0.166703	0.119925	1.390067	0.1658
R-Kare	0.107430	Kök RMSE		0.990787
Düzeltilmiş R-Kare	0.080729	Bağımlı Değişken Ortalaması		-0.026831
S.E. of regression	1.007581	Bağımlı Değişken Standart Sapması		1.051164
F-İstatistiği	4.023459	Sum squared resid		237.5612
P-Değeri (F-İstatistiği)	0.000351***	Durbin-Watson İstatistiği		2.018032
Not: *** işaretleri %1, ** işaretleri %5, *%10 anlamlılık düzeylerini, "D" harfi ise birinci dereceden farkı göstermektedir.				

Model 4'e ilişkin panel regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, modele ilişkin F-olasılık değerinin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç model ile ilgili sınanan temel hipotezin reddedilmesini gerektirmekte ve finansal risklerin bir bütün olarak Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranındaki değişimleri açıklamada istatistiki olarak anlamlı olduklarına işaret etmektedir. Modele ilişkin R² değeri %10,74 olarak elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bağımsız değişkenler bir bütün olarak Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranındaki değişimlerin yaklaşık olarak %10,74'ünü açıklayabilmektedir. Analiz sonuçları değişken bazında incelendiğinde, faiz riskinin %1 anlamlılık düzeyinde Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde anlamlı ve negatif etkisi bulunmaktadır. Likidite riski ve sermaye riskinin ise %10 anlamlılık düzeyinde Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkileri bulunduğu, likidite riskinin Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde negatif etkiye sahip olduğu, sermaye riskinin ise pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar kredi riskinin Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde pozitif, döviz kuru riskinin ise negatif etkilerinin bulunduğunu fakat bu etkilerin istatistiki olarak anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır. Analiz sonuçlarına göre, firmaların faiz risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranlarında 0,07 birimlik bir düşüşe, likidite risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 0,55 birimlik bir düşüşe ve sermaye risklerinde meydana gelen 1 birimlik bir artış 0,55 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Modele kontrol değişkeni olarak dahil edilen satışlarda büyüme değişkeni %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı iken Covid19 pandemisinin etkilerini temsil eden kukla değişkene ilişkin olasılık değeri istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bu sonuçlar satışlarda büyümenin sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde takip eden dönemlerde pozitif etkiler yarattığını, Covid19 pandemisinin ise anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Modele ilişkin Durbin-Watson istatistiğinin 2'ye yakın olması dirençli tahminler sayesinde modelde bulunan otokorelasyon probleminin giderildiğine işaret etmektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, Ocak 2010-Kasım 2022 döneminde BIST100 endeksinde aralıksız işlem gören firmaların verileri kullanılarak finansal risk unsurlarının firmaların sürdürülebilir büyüme ve karlılıkları üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın veri seti, 22 BIST100 firmasına ait 2010-2021 dönemi yıllık finansal tablo verileri kullanılarak oluşturulan bir panel veri setidir. Çalışmada kapsamında oluşturulan ekonometrik modellere finansal risk göstergeleri olarak literatürde sıklıkla

kullanılan faiz riski, kredi riski, döviz kuru riski, likidite riski ve sermaye riski kullanılmıştır. Firmalarda finansal sürdürülebilirlik içsel büyüme oranı, sürdürülebilir büyüme oranı ve Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı ile temsil edilirken karlılık aktif karlılığı oranı ile temsil edilmiştir. Çalışma döneminde yer alan ve gerek reel gerekse finansal piyasalar üzerinde önemli etkiler yaratan Covid19 pandemisinin sürdürülebilir büyüme ve karlılık üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması için ise kukla değişken kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, finansal riskler ile içsel büyüme oranı, sürdürülebilir büyüme oranı, Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı ve aktif karlılığı arasındaki ilişkilerin tespit edilebilmesi için toplamda dört panel regresyon modeli geliştirilmiştir. Panel regresyon modeli tahmin edilmeden önce, çoklu doğrusal bağlantı, yatay kesit bağımlılığı, homojenite, durağanlık, otokorelasyon ve değişen varyans varsayımları çeşitli ekonometrik testlerle sınanmıştır. Modellerde zaman ve/veya grup sabit etkiler ve/veya rassal etkilerin varlığı F test ve LM test ile araştırılarak en uygun tahminci belirlenmeye çalışılmıştır. Modellerde tespit edilen otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin giderilebilmesi için Beck ve Katz (1995) tarafından geliştirilen dirençli tahminciler kullanılarak tahminlemeler gerçekleştirilmiştir.

Panel regresyon analizleri sonucunda, finansal riskler, kontrol değişkeni ve Covid19 pandemisini temsil eden kukla değişkenin bir bütün olarak aktif karlılığı, içsel büyüme, sürdürülebilir büyüme ve Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme değişkenlerindeki değişimleri anlamlı bir şekilde açıklayabildikleri tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, analizler sonucunda finansal risklerin aktif karlılığı ve finansal sürdürülebilirlik göstergeleri üzerinde etkilerinin olmadığını ifade eden temel hipotezler reddedilmiştir. Elde edilen bulgular, finansal risklerin içsel büyümedeki değişimler üzerindeki açıklayıcılık gücünün diğer finansal sürdürülebilirlik göstergelerine kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Modellerin anlamlılık dereceleri dikkate alındığında finansal riskler ile içsel büyüme oranı arasındaki ilişkileri ortaya koyan modelin diğer modellerden daha yüksek F-istatistik değerine ve daha düşük olasılık değerine sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın tüm modeller %1 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı modellerdir.

Analizler sonucunda, faiz, kredi ve döviz kuru risklerinin ele alınan dönem özelinde firmaların aktif karlılıkları üzerinde istatistiki olarak anlamlı olmadıkları tespit edilmiştir. Öte yandan likidite ve sermaye risklerinin ise firmaların aktif karlılıkları üzerinde istatistiki olarak anlamlı negatif etkilere sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgu, bir kriz sonrası dönem olan 2010-2021 döneminde likidite riski ve sermaye riski yüksek firmaların finansal performanslarında düşüş meydana geldiği, firmaların finansal performans ve başarılarını artırmak için kısa vadeli borçla finansman yerine uzun vadeli finansman seçeneklerine yönelmesi ve/veya çalışma sermayesi yatırımlarını yükseltmesi, yatırım finansmanında borçla finansman yerine içsel kaynaklarla finansman seçeneklerini tercih etmesinin daha etkili olacağını göstermektedir. Öte yandan bulgular doğrultusunda, sabit veya değişken faizli borçlanmalar, ticari alacak düzeyi ve yabancı para net pozisyonunun ise finansal performans ve başarı üzerinde anlamlı etkilerinin bulunmadığı söylenebilir.

Finansal risklerin finansal sürdürülebilirlik göstergeleri üzerindeki etkilerinin incelendiği modeller sonucunda elde edilen bulgular, içsel büyüme ve sürdürülebilir büyüme üzerinde finansal risklerin etkilerinin benzer olduğu, fakat Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde ise bazı finansal riskler göstergelerinin farklı etkiler yarattığına işaret etmektedir. Bulgular, değişken faizle borçlanmadaki değişimlerin ve kısa vadeli borç/çalışma sermayesi yatırımları dengesindeki değişimlerin tüm finansal sürdürülebilirlik göstergelerinde negatif ve istatistiki olarak anlamlı değişimlere neden olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla firmaların faiz oranlarında önemli ve hızlı değişimlerin olduğu dönemlerde finansal anlamda sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmesi için değişken faizli borçlarını azaltıcı bir politika izlemesi, sabit faizli borçlanmaları değişken faizli borçlanmalara tercih etmesi gerekmektedir. Ayrıca çalışma sermayesi yatırımlarının yüksek bir bölümünün kısa vadeli borçlarla

finanse edilmesinin yaratacağı likidite problemlerinin finansal sürdürülebilirlik üzerinde olumsuz etkiler yaratacağından, agresif çalışma sermayesi finansman politikaları yerine dengeli politikalar tercih edilerek kısa vadeli borçların düzeyinin düşürülmesi yoluyla finansal sürdürülebilirlik düzeyi yükseltilebilir. Analiz sonuçları, firmaların yabancı para net pozisyonundaki artışların ve sermaye yapısı içerisinde borç yönlü artışların içsel büyüme ve sürdürülebilirlik üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu bulgular döviz kuru volatilitesinin yüksek olduğu dönemlerde döviz cinsinden nakit veya ticari alacaklara sahip olmanın ve yüksek düzey borç kullanımının neden olduğu finansal sıkıntı maliyetlerinin firmalarda sürdürülebilirlik düzeyinin gerilemesine neden olduğunu göstermektedir. İçsel büyüme oranı hesaplamasında borçlanma ve sermaye artırımı dahil olmak üzere yatırım finansmanında hiçbir dışsal kaynağın kullanılmadığının varsayıldığı ve sürdürülebilir büyüme oranı hesaplamasında ise yatırım finansmanında sermaye artırımının kullanılmadığı, buna karşın sabit bir oranda yabancı kaynakların kullanıldığının varsayıldığı dikkate alındığında elde edilen bulguların tutarlı olduğu söylenebilir. Elde edilen diğer bir bulgu ise, içsel büyüme ve sürdürülebilir büyüme oranları üzerinde negatif anlamlı etkilere sahip olduğu belirlenen sermaye riskinin Higgins (1977) sürdürülebilir büyüme oranı üzerinde pozitif anlamlı etkilere sahip olduğudur. Bu bulgu, firmalarda yabancı kaynak kullanımının yarattığı kaldıraç etkisiyle sürdürülebilir büyüme düzeyini olumlu etkilediğine işaret etmektedir. Higgins (1997) sürdürülebilir büyüme oranı hesaplamasında dağıtılmayan karların yanı sıra yatırımların verimliliği ve değişken oranda borçlanma düzeyi de dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulguların tutarlı olduğu söylenebilir.

Çalışmada elde edilen ampirik bulguların firmaların karlılık ve sürdürülebilir büyüme hedeflerinde başarı sağlayabilmeleri için risk yönetimi politikalarına yön verici olabileceği düşünülmektedir. Elde edilen bulgular, firma yöneticileri başta olmak üzere portföy yöneticileri, sermayedarlar ve araştırmacılar gibi pek çok kesime fayda sağlayabilecek niteliktedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı (Authors' Contribution Rates)

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamışlardır.

The authors contributed equally to the study.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan yazarların imkanları ile hazırlanmıştır. Çalışma herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmamış ve bir lisansüstü tezinden türetilmemiştir.

The study has been prepared with the possibilities of the authors without the support of any public, private, commercial or non-profit institution. The study was not presented at any scientific meeting and was not derived from a master or PhD thesis.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

The authors of the study declare that there is no conflict of interest.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, N. (2019). "Sermaye Yapısı ve Sürdürülebilirlik Endeksi: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama", 5. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmaları Kongresi (UBAK), 11-14 Temmuz, 561-576, Bandırma, Türkiye.

Açıkgöz E., Uygurtürk, H. & Korkmaz, T. (2015). Analysis of Factors Affecting Growth of Pension Mutual Funds in Turkey. International Journal of Economics and Financial Issues, 5(2), 427-433.

Afeef, M. (2011). Analyzing The Impact of Working Capital Management on The Profitability of SME's in Pakistan. *International Journal of Business and Social Science*, 2(22), 173-183.

Akyol, Ş. (2020). "Finansal Risk Yönetimi ile Firma Performansı Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Üretim Sektörü Alt Dalları Üzerine Bir Araştırma", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Altan, M. & Şekeroğlu, G. (2013). Çalışma Sermayesi Finanslama Stratejilerinin Firma Karlılığı Üzerine Etkileri: İMKB'de Kayıtlı Firmalar Üzerinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 223-228.

Amouzesh, N., Moeinfar, Z. & Mousavi, Z. (2011). Sustainable Growth Rate and Firm Performance: Evidence From Iran Stock Exchange. *International Journal of Business and Social Science*, 2(23), 249-255.

Anguka W. (2012) "The Influence of Financial Risk Management on The Financial Performance of Commercial Banks in Kenya", MBA Unpublished Research Project, University of Nairobi, Kenya.

Arshad, Z. & Gondal, M. Y. (2013). Impact of Working Capital Management on Profitability a Aase of The Pakistan Cement Industry. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 5(2), 384-390.

Asteriou, D. & Hall, S. G. (2007). *Applied Econometrics: A Modern Approach Using Eviews and Microfit*. (Revised Edition). New York: Palgrave Macmillan.

Aydın, N., Başar, M. & Coşkun, M. (2017). *Finansal Yönetim*. (5. Baskı), Detay Yayıncılık, Ankara.

Balezentis, T. & Novickyte, L. (2018). Are Lithuanian Family Farms Profitable and Financially Sustainable? Evidence Using DuPont Model, Sustainable Growth Paradigm and Index Decomposition Analysis. *Transformations in Business & Economics*, 17(43), 237-254.

Baltagi, B. H. (2014). *Econometric Analysis of Panel Data*. (5th Edition), Jhon Wiley&Sons Ltd, Chichester.

Baltagi, B. & Li, Q. (1991). A Joint Test for Serial Correlation and Random Individual Effects. *Statistics and Probability Letters*, 11, 277-280.

Beck, N. & Katz, J. N. (1995). What to Do (and not to do) With Time-Series Cross-Section Data. *American Political Science Review*, 89(3), 634-647.

Born, B. & Breitung, J. (2016). Testing for Serial Correlation in Fixed-Effects Panel Data Models. *Econometric Reviews*, 35 (7), 1290-1316.

Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1979). A Simple Test for Heteroskedasticity and Random Coefficient Variation. *Econometrica*, 47(5), 1287-1294.

Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.

Çil Yavuz, N. (2015). *Finansal Ekonometri*. (2. Baskı), Der Yayınevi, İstanbul.

Demireli, E. (2007). Finansal Yatırım Kararlarında Risk Unsuru ve Riske Maruz Değer, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(1), 122-134.

Doğan, M. & Topal, Y. (2016), Karlılığı Belirleyen Finansal Faktörler: BIST'te İşlem Gören İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 53-64.

Engvist, J., Graham, M. & Nikkinen, J. (2014). The Impact of Working Capital Management on Firm Profitability in Different Business Cycles: Evidence rom Finland. *Research in International Business and Finance*, 32, 36-49.

Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. (4th Edition). The McGraw-Hill, New York.

Higgins, R. C. (1977). How Much Growth Can A Firm Afford?. *Financial Management*, 6(3), 7-16.

Higgins, R. C. (2012). *Analysis for Financial Management*. (10th Edition), McGraw-Hill, New York.

- Honda, Y. (1985). Testing the Error Components Model With Non-Normal Disturbances. *Review of Economic Studies*, 52, 681-690.
- İskenderoğlu, Ö., Ayyıldız, N. & Suleimenova, M. (2020). Kamusal, Özel ve Yabancı Sermayeli Bankalarda Büyüme Oranlarının Karşılaştırmalı Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 3034-3049.
- Kendirli, S. & Çankaya, M. (2016). BİST Turizm Endeksindeki Şirketlerde İşletme Sermayesi Yönetiminin Karlılık Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma. *International Review of Economics and Management*, 4(2), 46-68.
- Korkmaz, Ö. & Karaca, S.S. (2014). Üretim İşletmelerinde Firma Karlılığının Finansal Belirleyicileri ve BİST İmalat Sanayi Uygulaması. *Ege Akademik Bakış*, 14(1), 21-29.
- Korkmaz, T. & Ceylan, A. (2017). Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi. (8. Baskı), Ekin Kitabevi, Bursa.
- Köse İçigen, F. & Karaş, G. (2017). İşletme Sermayesi Yönetiminin Karlılık Üzerine Etkisinin Araştırılması. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 55-60.
- Levin, A., Lin, C. F. & Chu, C. S. J. (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Nastiti, P.K.Y., Atahau, A.D.R. & Supramono, S. (2019). Working Capital Management and Its Influence on Profitability and Sustainable Growth. *Business: Theory and Practice*, 20, 61-68.
- Nazir, M. S. & Afza, T. (2009). Impact of Aggressive Working Capital Management Policy on Firms' Profitability. *The IUP Journal of Applied Finance*, 15(8), 19-30.
- O'Brien, R. M. (2007). A Calculation Regarding Rules of Thumb for Variance Inflation Factors. *Quality and Quantity*, 41(5), 673-690.
- Oral, İ. O. & Yılmaz, C. (2017). Finansal ve Politik Risk Endeksinin BIST Sınai Endeksi Üzerindeki Etkisi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 33, 192-202.
- Öztürk, M. B., Çelik, M. S. & Daştan, D. (2022). Finansal Risklerin Firma Değeri Üzerine Etkileri: Borsa İstanbul Gıda, İçecek ve Tütün Sektöründe Bir Uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 419-429.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *Cambridge Working Papers in Economics*, 435, 1-39.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265-312.
- Pesaran, M. H. & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Ross, S. A., Westerfield, R. W. & Jordan, B. D. (2003). *Fundamentals of Corporate Finance*. (6th Edition), McGraw-Hill, New York.
- Raza, H., Gillani, S. M. A. H., Ramakrishnan, S., Gillani, S. M. A. H. & Qureshi, M. I. (2020). Non-Systematic Review of Financial Sustainability and Financial Distress. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(6), 885-900.
- Sönmez, D. (2022). "Çalışma Sermayesi Yönetiminin Firma Karlılığı ve Sürdürülebilir Büyüme Üzerine Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bandırma.
- Soytaş, M. A., Denizel, M., Uşar, D. D. & Ersoy, İ. (2017). Sürdürülebilir Yatırımların Finansal Performansa Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 140-162.

Şahin, A. & Ergün, B. (2018). Finansal Sürdürülebilir Büyüme Oranı ve Finansal Oranlar: Borsa İstanbul İmalat Sanayi Üzerinde Bir Araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 10(1), 172-197.

Şahin, A. (2020). Sürdürülebilir Büyüme Oranına Göre Hızlı ve Yavaş Büyüyen Firmalarda Finansal Kaldıraç Etkisi: ISO 1000 Üzerine Bir İnceleme. Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 5(3), 620-642.

Şenol, Z. & Karaca, S. S. (2017). Finansal Risklerin Firma Değeri Üzerine Etkisi: BIST Örneği. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 3(1), 1-18

Şit, A., Çavuşoğlu, A. & Ekşi, İ. H. (2020). Finansal Risklerin Firma Değeri Üzerine Etkisi: Seçilmiş Bankalar Üzerine Uygulama. B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 39(1), 1-19.

Topaloğlu, E. E. (2018). Finansal Riskler ile Firma Değeri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Borsa İstanbul Firmaları Üzerine Bir Uygulama. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(2), 287-301.

Tüdeş, T. (2018). "Finansal Performans Analizi: BIST'te İşlem Gören İmalat Sanayi Sektörü Üzerine Bir Araştırma", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Uğur, S. (2011). "Finansal Risk Yönetiminin Firma Değeri Üzerine Etkileri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ün, T. (2015). "Stata ile Panel Veri Analizi" (Ed. Selahattin Güriş), Stata ile Panel Veri Modelleri. ss. 39-80, Der Kitabevi, İstanbul.

Van Horne, J. C. & Wachowicz, J. M. Jr. (2008). Fundamentals of Financial Management. (13th Edition), Pearson Education, Harlow.

Wanjohi, J. G. (2013). "The Effect of Financial Risk Management on The Financial Performance of Commercial Banks in Kenya, Unpublished Master Thesis, University of Nairobi, Kenya.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KAYMAKAMLIK MESLEĞİ ALGISISelim ÇAPAR¹Mehmet KOCA²*Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 18.01.2023 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 14.03.2023**DOI: 10.59445/ijephss.1238931**Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Info: Research Article**Atf / Cite: Çapar, S., Koca, M. (2023). Üniversite öğrencilerinin kaymakamlık mesleği algısı, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 6(2), 89-105.***Özet**

Türkiye’de devletin toprak üzerindeki yapılanması ve yönetimi mülki idare sistemine dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde sosyoekonomik gelişmelerden dolayı değişime uğrayan mülki idare sistemi, kendisini devamlı biçimde güncellemiş ve günümüzdeki halini almıştır. Bu çalışmanın konusu mülki idare mesleğidir. Amacı mülki idare amiri olma potansiyeli olan üniversite öğrencilerinin mesleğe yönelik algılarının ortaya çıkarılmasıdır. Değişen ve dönüşen toplumsal koşullar bağlamında yeni neslin mülki idare amirliği mesleğine bakış açısının ortaya çıkarılması meslek açısından önem taşımaktadır. Çalışma literatür taraması ve anket çalışmasına dayanmakta olup, çalışmanın örneklemini 49 üniversiteden 200 öğrencinin katıldığı online ve yüz yüze anket çalışması oluşturmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalar ışığında mülki idare amirlerinin toplum nezdinde statü ve saygınlığının oldukça yüksek olduğu ve mülki idare amirliği mesleğinin tercih edilen bir meslek olduğu görülmüştür. Özellikle üniversite öğrencilerine yönelik bu çalışmada ilgili sorulara verilen yanıtların %90 üzerinde seyrettiği görülmektedir. Yapılan çalışmalar doğrultusunda bir mülki idare amirinin taşıması gereken en önemli özelliklerin tarafsızlık ve dürüstlük, halka yakınlık, yerelin sorunlarına vakıf olma gibi özellikler olduğu müşahede edilmiştir. Bununla birlikte kaymakam adaylarının seçimi aşamasında nesnel ölçütlere göre seçim yapılmadığına ve siyasi etmenler gibi durumların nesnellığı bozduğuna yönelik genel bir kaygının olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mülki İdare, Vali, Kaymakam, Algı Araştırması.

PERCEPTIONS OF UNIVERSITY STUDENTS ON THE DISTRICT GOVERNOR’S PROFESSION**Abstract**

The structuring and management of the state on the land in Türkiye is based on the territorial administration system. The territorial administration system, which has changed due to socio-economic developments in the historical process, has constantly updated itself and taken its current form. The subject of this study is the territorial administration profession. The aim is to reveal the perceptions of university students who have the potential to become territorial administrators towards the profession. In the context of changing and transforming social conditions, it is important for the profession to reveal the perspective of the new generation on the territorial administration profession. The study is based on a literature review and a survey, and the sample of the study consists of an online and face-to-face survey study with the participation of 200 students from 49 universities. In the light of previous studies, it has been seen that the status and prestige of territorial administrators in the eyes of the society is quite high and the profession of territorial administrator is a preferred profession. It is seen that the answers given to the related questions in this study, especially aimed at university students, are above 90%. In line with the studies carried out, it has been observed that the most important characteristics that a territorial administrator should have are impartiality and honesty, closeness to the public, and being familiar with the problems of the local. However, it has been determined that there is a general concern that there is no selection according to objective criteria during the selection of district governor candidates and that situations such as political factors deteriorate objectivity.

Keywords: Territorial Administration, Governor, District Governor, Perception Research.

¹ Sorumlu Yazar (Corresponding Author), Doç. Dr., İçişleri Bakanlığı AREM Başkanı, caparselim@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5597-584X.

² İçişleri Bakanlığı Planlama Uzmanı, İçişleri Bakanlığı AREM, mehmetarem@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3500-519X.

1. Giriş

Türkiye’de devletin toprak üzerindeki yapılanması ve yönetimi mülki idare sistemine dayanmaktadır. Bu sistemin merkezi konumunda mülki idare amirleri yer almaktadır. Mülki idare uzun bir tarihsel geçmiş ve deneyimden süzülerek günümüzdeki halini almıştır. Dolayısıyla ülkenin toplumsal gerçekliği ile son derece uyumlu bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu sistemin temelini oluşturan mülki idare amirleri, son olarak 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi ile birlikte taşrada merkezi idarenin temsilcisi ve idari yürütme vasıtası olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Mülki idare amirleri güvenlikten, sosyal yardıma ve eğitime kadar il ve ilçe düzeyinde farklı alanlarda koordinasyonun sağlanması ve gelişmelerin kaydedilmesi için kritik ve stratejik bir fonksiyon üstlenmektedir. Bu mesleğin toplumsal düzlemde itibarının ve saygınlığının yüksek olduğu yapılan araştırmalarda görülebilmektedir (Çapar ve Yıldırım, 2016). Ayrıca ülkenin edebi eserlerinde de genel olarak, bu itibar ve saygınlığın izleri belirgindir (Güntekin, 1996; Kemal, 2019).

Bu çalışmanın konusu mülki idare mesleğidir. Amacı mülki idare amiri olma potansiyeli olan üniversite öğrencilerinin mesleğe yönelik algılarının ortaya çıkarılmasıdır. Değişen ve dönüşen toplumsal koşullar bağlamında yeni neslin mülki idare amirliği mesleğine bakış açısının ortaya çıkarılması meslek açısından önem taşımaktadır.

Çalışmada pozitivist felsefeye dayanan, amacı bireylerin toplum içindeki davranışlarını gözlem, deney ve test yoluyla nesnel bir biçimde ölçmek ve sonuçları sayısal veriler olarak ortaya koymak olan ve olgu ile olayları gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyan araştırma yöntemi olarak bilinen nicel araştırma yöntemi (Bedir Erişli, 2013: 9) esas alınmıştır.

Çalışma iki bölüm üzerinden yapılandırılmıştır. İlk bölümünde literatür taraması yapılmış, ikinci bölümde ise yapılan anket çalışması değerlendirilmiştir. Türkiye’de mülki idare amirlerinin tek örgütlü sivil toplum kuruluşu olan Türk İdareciler Derneği’nin yürüttüğü *Ben Kaymakam mı Olsam-II* projesi kapsamında anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 49 üniversiteden 200 öğrencinin katıldığı online ve yüz yüze anket çalışmasının değerlendirmeleri bu çalışmanın temelini oluşturmuştur. Adı geçen proje kapsamında üniversitelerde yapılan seminerlere aktif (online-yüz yüze) katılım sağlayan öğrenciler tarafından doldurulan anketin sonuçları istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde kaymakamlık mesleğinin algı düzeyine ilişkin olarak 2003 yılında yayımlanan *Halkın Mülki İdareye Yönelik Tutum ve Beklentileri* (Strateji Merkezi, 2003) adlı çalışma ile kapsamlı bir alan çalışması olan İçişleri Bakanlığı ve TİAV tarafından 2013 yılında gerçekleştirilen mülki idare algı araştırması ve Berrin Güner tarafından gerçekleştirilen Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencilerine yönelik düzenlenen ankete değinilmiş ve ikinci bölümde ise *Ben Kaymakam mı Olsam-II Projesi* kapsamında 28-Mart-28 Ağustos 2021 tarihleri arasında düzenlenen anketin çıktıları değerlendirilmiştir.

2. Mülki İdare Sistemi ve Kaymakamlık Mesleği

Türkiye’de ülke topraklarının yönetiminin temelinde bulunan mülki idare sisteminin ortaya çıkışı ve gelişiminde toplumsal koşulların etkin bir rolünden söz edilebilir (Çapar, 2011: 75). Kadim bir idare anlayışına dayanan mülki idare sistemi, çeşitli merhalelerden ve düzenlemelerden geçerek en son 1949 yılında yürürlüğe giren 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile hukuki biçimine kavuşmuştur (Çapar ve Yıldırım, 2016: 2386). Buna göre, ülke topraklarının yönetimi için il ve ilçe olmak üzere iki kademe bulunmaktadır. Üniter yapıya dayalı olarak ülke toprakları 81 il ve 922 ilçeye bölümlenmiştir. İllerin idaresi yetki genişliği ilkesine dayanmaktadır.

İlde vali, ilçede kaymakam olarak merkezi idare adına koordinasyon ve denetim işlevi bağlamında görev üstlenen mülki idare amirleri, diğer meslek gruplarından farklı olarak, bağlı olan

birimler ile bu birimlerde görev yapan kamu personeli üzerinde önderlik kabiliyetlerinin etkin olarak yerine getirilmesini temel alan bir meslek grubunu oluşturur (Çapar ve Koca, 2021). Mülki idare amirliği mesleği aynı zamanda sivil toplum, özel sektör gibi, diğer aktörler ile dinamik, etkin ve sürekli bir şekilde koordinasyonu gerektiren, yerine getirilecek görevlerin her zaman net olmadığı ve genellikle ortaya çıkan durumlarla ilgili olarak zaman, imkân ve enformasyonun eksik veya kısıtlı olduğu anlarda öngörü içinde ve inisiyatif alınarak etkin kararlar alınması gereken önemli bir meslek niteliği taşımaktadır (Çapar, 2011: 79).

Türk kamu yönetimi sisteminin taşra yapılanmasında mülki idare amirleri Devletin ve Cumhurbaşkanının temsilcisi sıfatıyla görev yapmaktadırlar. İl yönetiminin başı olan vali, ilde Devletin ve Cumhurbaşkanının temsilcisidir. İlçe yönetimin başı olan kaymakam ise, ilçede Cumhurbaşkanının temsilcisi olarak görev yapmaktadır. Böylece, taşrada kamu hizmetlerinin yürütülmesinde liderlik işlevini üstlenen vali ve kaymakamlar, il ve ilçelerde etkinliklerini, görünürlüklerini ve itibarlarını artırmaktadır (Çapar ve Yayla, 2019: 27-28). Öte yandan, mülki idare amirlerinin görev ve işlevleri, değişen koşullar bağlamında değişime uğramaktadır (Onaran, 1976: 431).

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 36. maddesine göre Mülki İdare Hizmetleri (MİAH) Sınıfı; valiler ve kaymakamlar ile bu sıfatları kazanmış olup, İçişleri Bakanlığı merkez ve iller kuruluşunda çalışanları ve kaymakam adaylarını kapsamaktadır. Kaymakamlık bir kariyer memurluğudur. Mesleğe giriş için mevzuatla belirlenen şartlar aranmaktadır. Yapılan yarışma sınavı aşamaları sonrasında mesleğe kaymakam adayı olarak girilmekte; ortalama olarak üç yıl süren farklı hizmet içi eğitim aşamalarından geçtikten sonra kaymakam olarak tayin olunabilmektedir. Valilik ise 657 sayılı Kanun'a göre istisnai bir memuriyettir. Mevzuatta herhangi bir sınav ve ön şart öngörülmemiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, mülki idare amirliği içinde meslek memurluğu, kaymakamlıktır.

Vali sorumlu olduğu il sınırları içerisinde bulunan adli ve askeri teşkilat haricinde görev ifa eden bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan il müdürleri de dahil olmak üzere tüm personelin en üst amiri konumundadır. İl müdürleri valiye karşı sorumlu olup, valiler hem il müdürlerinin hem de yönettikleri birimlerin çalışmalarını takip etme ve denetleme yetkisine sahiptir (Güler, 2018: 270-271). Valiler, adli ve askeri yönetim hiyerarşisi haricinde kalan bütün kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörde faaliyette bulunan işyerlerini, il özel idaresi, belediye ve köy idareleri ile bunlara bağlı bulunan tüm yerleri denetleme yetkisine sahiptir.

İl yönetimindeki yapılanmaya paralel bir şekilde ilçenin genel yönetimi ve idaresinden sorumlu olan kaymakam, Cumhurbaşkanlığı tarafından atanmakta olup, ilçe teşkilatında Cumhurbaşkanının temsilcisi ve idari yürütme aracı olarak görevlerini yerine getirmektedir (Çapar ve Yayla, 2019: 27). Kaymakamlar görevli oldukları yerlerde valinin denetimi ve gözetimi altında ilçenin genel idare ve gidişini yönetmekten sorumludur. Kaymakamlar, ilçede görev yapan tüm kolluk birimleri ile ilçe müdürlerinin birinci derecede amiridir (Çapar, 2015: 180). Kaymakamların olağanüstü durumlar dışında bakanlıklarla olan ilişkileri valilikler üzerinden yürütülmekte olup, bunun dışındaki durumlarda kaymakamların yönetsel faaliyetleri valinin icraî faaliyetleri ile benzerlik göstermektedir.

3. Kaymakamlık Mesleğine Yönelik Algının Tespitine İlişkin Önceki Araştırmalar

21. yüzyılda mülki idare amirlerinin mesleklerini nasıl algıladığına yönelik 2003 yılında 1.140 mülki idare amirinin katıldığı bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma neticesinde kaymakam adaylığına alınma işleminin nesnel biçimde yapılmadığına ilişkin algının %65,6 gibi yüksek bir oranda gerçekleştiği görülmüştür. Mülki idare amirlerine göre nesneliği bozan ilk üç şey %73'lük bir oran ile siyasal kayırmacılık, %37,6'lık bir oran ile sınav sisteminin yetersizliği ve %32'lik bir oran ile nepotizm olarak sıralanmıştır (Strateji Merkezi, 2003; Çapar ve Yıldırım, 2016: 2388).

Yapılan çalışmaya göre mülki idare amirleri bakış açısından Mülki İdare Amirleri (MİA) adaylarının sahip olması gereken nitelikler %77,1 ile yansızlık/dürüstlük, %71,6 ile halka yakınlık, %55,6 ile iyi yöneticilik ve %49,5 ile yatırımcılık olarak sıralanmıştır. Ayrıca bu çalışmaya göre mülki idare amirlerine göre öncelikli ve önemli işlevler ise %66,4 ile asayiş, %66 ile yönetsel görevler, %55,1 ile yatırım ve %49,3 ile eğitim sağlık ve çevre olarak sıralanmıştır (Çapar ve Yıldırım, 2016: 2392-2394).

Mülki idare amirleri üzerine son dönemlerde yapılan en kapsamlı alan araştırması Türk İdari Araştırmalar Vakfı (TİAV) tarafından 2013 yılında başlatılan *Toplumda İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri Algısı* isimli çalışma olmuştur (Çapar ve Yıldırım, 2016: 2386). Bu çalışma; Vatandaş Algısı, Medya Analizi, Toplumun Farklı Kesimlerinin Algısı ve Mülki İdare Amirlerinin Algısı olmak üzere 4 kitap olarak yayınlanmıştır (TİAV 2013; TİAV 2014a; TİAV 2014b; TİAV 2014c).

Bu kapsamda 2013 yılında 35 ilde 3.050 kişi ile yüz yüze gerçekleştirilen çalışma çerçevesinde vatandaşların kaymakamlık mesleğine yönelik algıları araştırılmıştır. Anılan araştırma dahilinde ankete katılan vatandaşlara göre kaymakamların sahip olması gereken ilk beş özellik sırasıyla; tarafsız, dürüst, tutarlı ve adil olması (%58,8), halka yakın olması (%26,1), yöre sorunlarına vakıf olması (%15,9), çevre sorunlarına duyarlı olması (%15,2) ve iletişime açık olması (%18,1) olarak gerçekleşmiştir (TİAV, 2013: 16-64).

Vatandaşların kaymakamlardan beklentilerine yönelik yönetilen soruya verilen cevaplara bakıldığında ise ankete katılanların %55,2'si ilçenin güvenliğinin sağlanması, %47,3'ü eğitim, %42,2'si yoksul, yaşlı ve kimsesizlere sahip çıkılması, %32'si halkın görüşlerine değer verilmesi, %13,1'i ise yolsuzlukla ve hukuk dışılıkla mücadele konularında kaymakamlardan beklentileri olduğunu ifade etmişlerdir (TİAV, 2013: 69).

Öte yandan ankete katılan vatandaşlara yöneltilen çocuklarının kaymakam olmalarını isteyip istemeyeceklerine yönelik yöneltilen soruya da katılanların %55,3'ü olumlu cevap vermiş ve çocuklarının kaymakam olmasını isteyeceklerini ifade etmişlerdir (TİAV, 2013: 80).

Güner tarafından 2020 yılında yayımlanan *Kamu Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Meslek Tercihleri ve Mülki İdare Amirliği Algısı* adlı çalışma ise Aydın Adnan Menderes Üniversitesinde öğrenim gören 205 Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğrencisi ile yüz yüze anket tekniği uygulanarak gerçekleştirilmiştir (Güner, 2020: 211).

Güner tarafından gerçekleştirilen anket neticesinde katılımcıların %27,8'i okullarını bitirdikten sonra meslek hayatlarına mülki idare amiri olarak başlamak istediklerini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte kaymakam adaylarının nesnel bir biçimde seçildiğine inanıp inanmadıklarına yönelik yöneltilen soruya katılımcıların %27,8'i katıldığını ve %6,8'i ise kesinlikle katıldığını söylerken, bu hususa katılmadıklarını söyleyenlerin oranı %37,1 ve kesinlikle katılmadıklarını söyleyenlerin oranı ise %14,1 olarak gerçekleşmiştir (Güner, 2020: 216-222).

Bu kapsamda kaymakam adaylarının nesnel bir biçimde seçildiğine inananların oranı %34,6 iken, kaymakam adaylarının nesnel bir şekilde seçilmediğine inandıklarını söyleyenlerin oranı %51,2 olarak gerçekleşmiştir. Yani ankete katılanların yarısından biraz fazlası kaymakam adaylarının nesnel bir şekilde seçildiğine inanmadıklarını dile getirmişlerdir.

Kaymakam adaylarının seçiminde nesnellığı bozan şeyler nelerdir? sorusuna ise katılımcıların %77,1 siyasal kayırmacılık %7,8'i sınav sisteminin yetersizliği, %5,9'u yasal düzenlemelerin yetersizliği ve %3,9'u da denetim sistemindeki yetersizlikler olarak cevap vermişlerdir. "Kaymakamın görev yaptığı yerde davranışlarıyla devletin gücü ve otoritesini hissettirmelidir" ifadesine ise katılımcıların %89,2'si güçlü bir şekilde katıldıklarını ifade etmişlerdir (Güner, 2020: 223-225).

Kaymakamlık mesleğinin eski gücünü yitirip yitirmediğine ilişkin soruya ise katılımcıların %19'u eskiye nazaran mesleğin güç kaybına uğradığını, %45,4'ü ise bu duruma katılmadığını ifade etmiştir. Son olarak “Mülki idare amirlerinin en önemli görevleri ne olmalıdır?” sorusuna ise katılımcıların %22,5'i ekonomik ve toplumsal kalkınma, %18,8'i yönetsel görevler, %18,1'i halka teması, %17,4'ü eğitim, sağlık ve çevre, %10,1'i ise devleti temsil olarak cevap vermişlerdir (Güner, 2020: 225-226).

3.1. Ben Kaymakam mı Olsam-II

Türk İdareciler Derneği tarafından 28 Mart-28 Ağustos 2021 tarihleri arasında 5 ay süre zarfında yürütülen *Ben Kaymakam mı Olsam-II Projesi'nin* ikinci fazında 49 farklı üniversitenin 16 farklı bölümünde³ öğrenim gören toplam 200 öğrenci ile kaymakamlık mesleğine yönelik online ve yüz yüze bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Proje kapsamında ilk etapta Türk İdareciler Derneği ile iletişime geçen TOBB, Başkent, Hacı Bayram Veli ve Ankara Üniversiteleri ile gerekli yazışmalar yapılmış ve planlanan seminerler için uygun gün ve gerekli altyapılar kararlaştırılmıştır.

TOBB Eğitim ve Teknoloji, Başkent, Hacı Bayram Veli ve Ankara Üniversitelerinde yapılan seminerlerde yüz yüze ve online (hybrid) olarak katılım sağlayan öğrenciler anket sorularını cevaplamış olup, bu üç üniversitede seminerler yapılmıştır. Seminerler, meslek tanıtımı ve tecrübe paylaşımı bağlamında organize edilmiştir. Bu seminere ilgili yüksek öğretim kurumlarından mezun olan mülki idare amirlerinin de katılımı sağlanmıştır. Uzunluğu iki saat süren seminerlerin sonunda öğrencilere yönelik soru cevap uygulaması yapılmış ve projeye ilişkin hazırlanmış olan algı anketi öğrencilere yöneltilmiştir.

Ankete katılan öğrenciler ağırlıklı olarak üniversitelerin İ.İ.B.F. bölümlerinde okuyan öğrencilerden oluşup, rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile sosyoloji gibi bölümlerde okuyan öğrencilerde ankete katılmışlardır. Ankete katılan 200 öğrencinin demografik dağılımı ise %48,5'i erkek (97), %51,5'i (103) kadın olarak gerçekleşmiştir.

Adı geçen proje dahilinde gerçekleştirilen anket çalışması dört bölüm üzerinden kurgulanmış olup, birinci bölümde öğrencilerin kariyer hedeflerine yönelik sorular yöneltilmiş, ikinci bölümde öğrencilerin kaymakamlık mesleğine yönelik ilgilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Anketin üçüncü bölümünde ise öğrencilerin bir kaymakamın ne gibi özellikleri olmasına yönelik düşünceleri ölçülmeye çalışılırken, son bölümde de öğrencilerin *Ben Kaymakam mı Olsam-II Projesi'ne* yönelik geri dönüşlerine yer verilmiştir.

3.1.1. Kariyer Hedefleri

Ben Kaymakam mı Olsam? Projesi'nin ikinci fazında ankete katılan öğrencilerin kariyer hedeflerinin belirlenmesi amacıyla; kariyerlerine akademik hayatta devam etmek isteyip istemedikleri, kariyer hedeflerini nerede planladıkları, hangi sektörü tercih ettiklerine yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 1. Kariyerinize akademik alanda devam etmeyi düşünüyor musunuz? (200 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Evet	41,5
Hayır	29,5
Henüz Karar Vermedim	29

³ Ankete katılan öğrencilerin okumuş oldukları üniversite ve bölümler eklede alfabetik sıralamaya göre belirtilmiştir.

Kariyerlerine akademik hayatta devam etmek isteyip istemediklerine yönelik yöneltilen soruda ankete katılan öğrencilerin %41,5'i kariyerlerine akademik hayatta devam etmek istediklerini belirtirken, %29,5'i akademik hayatta devam etmek istemediklerini belirtmiş ve %29'u ise bu konuda henüz karar vermediklerini belirtmişlerdir.

Grafik 1'den de görüleceği üzere ankete katılan öğrencilerin %58,5'inin kariyerlerine akademik hayatta devam etmek istemedikleri ya da bu konuda henüz bir karara varamadıkları görülmüş olup, bu kapsamda akademik kariyere yönelik ilginin yeterince yüksek olmadığı değerlendirilmektedir.

Tablo 2. Kariyer hedeflerinizi nerede planlıyorsunuz? (199 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Türkiye	88,9
Yurtdışı	4,5
Henüz Karar Vermedim	6,5

Kariyerlerine nerede devam etmek istediklerine yönelik yöneltilen soruya ise 199 öğrenci cevap vermiş olup, ankete katılanların %88,9'u kariyer planlamasını Türkiye'de yapmak istediklerini belirtmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan ankete katılan öğrencilerin yurt dışında bir kariyer planlamasına yönelik ilgilerinin düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Kariyer seçiminizde hangi sektörü tercih edersiniz? (198 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Kamu Sektörü	99,5
Özel Sektör	0,5
Diğer	0

Öğrencilere kariyer planlamasında kamu sektörü mü yoksa özel sektörü mü tercih edeceklerine yönelik yöneltilen soruda ise bu soruya cevap veren 198 öğrencinin %99,5'i kariyer planlamalarında kamu sektörünü düşündüklerini ifade etmişlerdir.

İkinci ve üçüncü sorular birlikte değerlendirildiğinde ankete katılan öğrencilerin ezici bir çoğunluğunun kariyerlerini Türkiye'de planladıkları ve kamu sektörünü hedefledikleri görülmüştür.

3.1.2. Kaymakamlık Mesleğine İlişkin Görüşler

Öğrencilerin kaymakamlık mesleğine yönelik ilgilerinin araştırılmasının amaçlandığı ikinci bölümde ankete katılan öğrencilere; kaymakamlık mesleği hakkında fikirleri olup olmadığı, ilk tercihlerinin kaymakamlık mesleği olup olmayacağı, kaymakamlık mesleğine alım süreçlerini bilip bilmedikleri, mesleğin yüksek bir sosyal statüsü olduğunu düşünüp düşünmedikleri, aile ve çevrelerinin kendilerinin kaymakam olmasını isteyip istemeyecekleri, kaymakamlık mesleğinin topluma etkin bir hizmet sunma imkanı verip vermediği, kaymakamlık mesleğinin sosyal ve ekonomik imkanlarının çekici olup olmadığı, taşrada çalışma şartları nedeniyle mesleği tercih edip etmeyecekleri, kaymakamlık mesleğinin tayin gören bir meslek olduğu için tercih edip etmeyecekleri, gelecekte farklı pozisyonlarda kariyer basamaklarını çıkabilmek adına kaymakam olmayı isteyip istemeyecekleri, İçişleri Bakanlığında çalışmak isteyip istemedikleri, İçişleri Bakanlığının devletin merkezi ve köklü bir kurumu olduğunu düşünüp düşünmedikleri, kaymakamlık hakkında olumlu fikirlerinin olup olmadığı, kaymakam adaylarının objektif bir şekilde seçilip seçilmedikleri, kaymakam adayları seçilirken siyasal etkenlerin etkili olup olmadığı, kaymakam adaylarının seçilirken bilgi ve birikimlerine dikkat edilip edilmediğine yönelik düşünceleri sorulmuştur.

Tablo 4. Kaymakamlık mesleği hakkında fikriniz var mı? (200 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	69,5
Katılıyorum	28,5
Kararsızım	2

Kaymakamlık mesleği hakkında fikirleri olup olmadığına yönelik soruya 200 öğrenci yanıt vermiş olup, öğrencilerin %98'i meslek hakkında fikirleri olduğunu beyan ederlerken, %2'si kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5. Mezun olduğunuzda ilk tercihiniz kaymakamlık mesleği olur mu? (200 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	63,5
Katılıyorum	20
Kararsızım	10
Katılmıyorum	5,5
Hiç Katılmıyorum	1

Mezun olduklarında ilk tercihlerinin kaymakamlık mesleği olup olmayacaklarına ilişkin soruya ise yine 200 öğrenci yanıt vermiş olup, ankete katılanların %83,5'i ilk tercihlerinin kaymakamlık mesleği olacağını belirtmiş, %10'u ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Cevap veren öğrencilerin %6,5'i ise ilk tercihlerinin kaymakamlık mesleği olmayacağını ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Kaymakamlığa alım sürecinin basamaklarını biliyor musunuz? (200 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	68,5
Katılıyorum	26
Kararsızım	4,5
Katılmıyorum	1

Kaymakamlık mesleğine alım süreçlerine ilişkin bilgilerinin olup olmadığına yönelik soruya yine 200 öğrenci yanıt vermiş ve yanıt verenlerin %94,5'i mesleğin alım süreçlerine ilişkin bilgileri olduğunu söylerlerken, %1'i hiç bilgisi olmadığını belirtmiş, %4,5'i ise kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Yukarıda verilen sorulara verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin kaymakamlık mesleğine yönelik yüksek bir farkındalığının olduğu ve kariyerlerine kaymakamlık mesleğinden başlamak isteyecekleri görülmüştür.

Tablo 7. Kaymakamlık mesleğinin yüksek bir sosyal statüsü var mıdır? (200 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	56,5
Katılıyorum	39
Kararsızım	3,5
Katılmıyorum	1

Kaymakamlık mesleğinin yüksek bir sosyal statüye sahip olup olmadığına yönelik soruya ise 200 öğrenci yanıt vermiş olup, ankete katılanların %95,5'i kaymakamlık mesleğinin yüksek bir sosyal statüye sahip olduğunu düşündüklerini söylerlerken, %1'i bu ifadeye katılmadığını dile getirmiştir.

Tablo 8. Aileniz ve çevrenizdekiler kaymakam olmanızı ister mi? (200 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	65,5
Katılıyorum	30
Kararsızım	3
Katılmıyorum	0,5
Hiç Katılmıyorum	1

Aile ve çevre efradının öğrencilerin kaymakam olmasını isteyip istemeyeceklerine yönelik soruya da ankete katılanların tamamı cevap vermiş olup, ankete katılan öğrencilerin %95,5'i aile ve çevrelerinin kendilerinin kaymakam olmasını isteyeceklerini ifade ederlerken, %1,5'i ise aile ve çevrelerinin kendilerinin kaymakam olmasını istemeyeceklerini söylemişlerdir.

Tablo 9. Kaymakamlık mesleği, topluma en etkin şekilde hizmet sunma imkânı verir mi? (199 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	76,4
Katılıyorum	19,6
Kararsızım	3,5
Katılmıyorum	0,5

Kaymakamlık mesleğinin topluma etkin bir hizmet sunma imkânı verip vermediğine ilişkin soruya ise 199 öğrenci yanıt vermiş olup, öğrencilerin %96'sı kaymakamlık mesleğinin topluma etkin bir hizmet sunma imkânı verdiğini düşündüklerini belirtirlerken, %0,5'i bu görüşe katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 10. Kaymakamlığın sağladığı sosyal ve ekonomik imkanlar cezbedici midir? (199 yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	29,1
Katılıyorum	51,8
Kararsızım	11,6
Katılmıyorum	7,5

Kaymakamlık mesleğinin sağlamış olduğu sosyal ve ekonomik imkanların cezbedici olup olmadığına yönelik soruya katılımcıların 199'u cevap vermiş olup, katılanların %29,1'i bu konuya tamamen katıldıklarını, %51,8'i katıldıklarını, %11,6'sı bu konuda kararsız olduklarını, %7,5'i ise katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yine yukarıdaki sorulara verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde toplumsal düzeyde kaymakamlık mesleğinin yüksek bir sosyal statüye sahip olduğu, topluma etkin bir şekilde hizmet edilmesine imkân sağlama noktasında mesleğin avantajlar sunduğu ve mesleğin sosyal ve ekonomik imkanlarının iyi olarak algılandığı görülmüştür.

Tablo 11. Kaymakam olmayı taşradaki çalışma şartları nedeniyle istemez misiniz? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	1
Katılıyorum	3,5
Kararsızım	2,5
Katılmıyorum	23
Hiç Katılmıyorum	70

Kaymakamlık mesleğinin taşradaki çalışma şartları nedeniyle tercih edilip edilmeyeceğine yönelik soruya ise katılanların tamamı cevap vermiş olup, ankete katılanların %70'i bu duruma hiç katılmadıklarını, %23'ü ise katılmadıklarını beyan ederlerken, %4,5'i kaymakamlık mesleğinin taşradaki çalışma şartları nedeniyle tercih etmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Yani ankete katılanların %93'ü kaymakamlık mesleğinin taşradaki şartları nedeniyle tercih edilmeyeceğine katılmadıklarını ve mesleği tercih edeceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 12. Kaymakamlığı çok tayin gören bir meslek olduğu için tercih etmez misiniz? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	0,5
Katılıyorum	4,5
Kararsızım	7
Katılmıyorum	26
Hiç Katılmıyorum	62

Kaymakamlık mesleğinin çok tayin gören bir meslek olduğu için tercih edilip edilmeyeceğine yönelik yöneltilen soruya ise 200 katılımcı cevap vermiş olup, katılanların %62'si bu duruma hiç katılmadıklarını, %26'sı katılmadıklarını, %7'si ise bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların sadece %5'i tayin durumundan dolayı kaymakamlık mesleğini tercih etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bir önceki soruya paralel bir şekilde mesleğin doğası gereği çok tayin gören bir meslek olmasının tercih edilmesini etkilemediği görülmüştür.

Tablo 13. İleride devletin farklı pozisyonlarına yükselebilmek için kaymakam olmayı ister misiniz?

(199 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	35,7
Katılıyorum	41,2
Kararsızım	10,1
Katılmıyorum	8,5
Hiç Katılmıyorum	4,5

Devletin farklı pozisyonlarında kariyer basamaklarını yükselebilmek için kaymakam olmayı isteyip istemeyeceklerine ilişkin soruya 199 öğrenci cevap vermiş olup, cevap verenlerden %35,7'si tamamen katıldığını, %41,2'si katıldığını ve %10,1'i ise kararsız olduğunu ifade etmiştir. Ankete katılanların %13'ü ise bu ifadeye katılmadıklarını belirtmişlerdir. Soruya verilen cevaplardan da görüleceği üzere öğrencilerin %76,9'u kaymakamlık mesleğini yetiştirilme süreçleri ve üstlendikleri görevler bağlamında devletin farklı pozisyonlarında yükselmek için önemli görmektedir.

Tablo 14. İçişleri Bakanlığı, nezdinde çalışmak isteyeceğiniz bir kurum mudur? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	76,5
Katılıyorum	18,5
Kararsızım	3
Katılmıyorum	0,5
Hiç Katılmıyorum	1,5

Öğrencilere yöneltilen İçişleri Bakanlığında çalışmayı isteyip istemeyeceklerine yönelik soruya da 200 öğrenci cevap vermiş olup, öğrencilerin %95'i İçişleri Bakanlığında çalışmak isteyeceklerini söylerlerken, %2'si ise İçişleri Bakanlığında çalışmak istemeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 15. İçişleri Bakanlığı, devletin merkezi bir konumunda, çok köklü bir kurum mudur? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	78,5
Katılıyorum	18,5
Kararsızım	0,5
Katılmıyorum	0,5
Hiç Katılmıyorum	2

İçişleri Bakanlığının devletin merkezi ve köklü bir kurumu olup olmadığına ilişkin soruya ise öğrencilerin %97'si olumlu cevap vermişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin %2,5'i ise bu duruma katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu iki soru birlikte değerlendirildiğinde ankete katılan öğrenciler nezdinde İçişleri Bakanlığının mensubu olunmak istenen köklü ve merkezi bir devlet kurumu olduğu görülmekte olup, İçişleri Bakanlığına yönelik algıların yüksek düzeyde olumlu olduğu görülmüştür.

Tablo 16. Kaymakamlık hakkında olumlu fikirleriniz var mı? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	79,5
Katılıyorum	19
Kararsızım	1,5

Ankete katılanlara kaymakamlık mesleği hakkında olumlu izlenimleri olup olmadığına yönelik yöneltilen soruya ise 200 öğrenci yanıt vermiş olup, cevap verenlerin %98,5'i meslek hakkında olumlu fikirleri olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 17. Kaymakam adayları objektif bir şekilde seçilmektedir mi? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	38
Katılıyorum	33,5
Kararsızım	19,5
Katılmıyorum	5,5
Hiç Katılmıyorum	3,5

Kaymakam adaylarının objektif bir şekilde seçilip seçilmediğine yönelik yöneltilen soruya ise cevap veren 200 öğrencinin %38'i tamamen objektif bir şekilde seçildiklerine inandıklarını söylerken, %33,5'i objektif bir şekilde seçildiklerini ifade etmişlerdir. Ankete katılanların %19,5'i bu konuda kararsız olduklarını söylerlerken, %9'u kaymakam adaylarının objektif bir şekilde seçilmediğini ifade

etmişlerdir. Genel olarak bakıldığında ankete cevap verenlerin %71,5'i kaymakam adaylarının objektif bir şekilde seçildiğine inandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 18. Kaymakamlar seçilirken siyasal etkenler etkili olmakta mıdır? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	8,5
Katılıyorum	20
Kararsızım	35
Katılmıyorum	26,5
Hiç Katılmıyorum	10

Kaymakam adayları seçilirken siyasal etkenlerin etkili olup olmadığına yönelik yöneltilen soruya cevap veren 200 öğrenciden %8,5'i kaymakam adaylarının seçiminde siyasal etkenlerin tamamen etkili olduğunu, %20'si siyasal etkenlerini etkili olduğunu ifade ederken, %35'i bu durumda kararsız olduğunu ifade etmiş, %26'5'i kaymakam seçiminde siyasal etkenlerin etkili olmadığını söylerken, %10'u da siyasal etkenlerin hiçbir şekilde etkili olmadığını ifade etmişlerdir.

Yukarıdaki sorulara verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde kaymakamlık mesleğine seçimin objektif kriterlere göre yapıldığına yönelik inancın %71,5 ile yüksek olmakla birlikte mesleğe yönelik olumlu düşünceler ile karşılaştırıldığında önemli derecede düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca kaymakamlık mesleğine seçimde siyasal etkenlerin etkili olduğunu düşünenlerin oranı da %28,5 olarak gerçekleşirken, %36,5'i de siyasal etkenlerin mesleğe giriş aşamasında etkili olmadığını düşündükleri görülmektedir.

Tablo 19. Kaymakamlar seçilirken kişilerin bilgi birikimlerine dikkat edilmekte midir? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Tamamen Katılıyorum	50
Katılıyorum	38,5
Kararsızım	10
Katılmıyorum	1
Hiç Katılmıyorum	0,5

Kaymakam adaylarının seçim aşamasında bilgi ve birikimlerine dikkat edilip edilmediğine yönelik yöneltilen soruya ise 200 öğrenci yanıt vermiş olup, yanıt verenlerin %88'5'i seçim aşamasında kaymakam adaylarının bilgi ve birikimlerine dikkat edildiğini düşündüklerini ifade ederlerken, %1,5'i ise bu hususa katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 20. Kaymakamlık mesleği hakkında yeterli bilgi sahibi oldunuz mu? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Evet	96
Hayır	0,5
Kararsızım	3,5

Yürütülen proje sonrasında kaymakamlık mesleği hakkında yeterli bilgiye sahip olup olmadıklarına yönelik yöneltilen soruya ise katılanların %96'sı proje sonucunda meslek hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını dile getirmişlerdir.

Tablo 21. Bu tecrübe paylaşımlarından sonra kariyer hedefleriniz arasında kaymakamlık tercihi düşünür müsünüz? (200 Yanıt)

Cevaplar	Yüzde (%)
Evet	95,5
Hayır	1
Kararsızım	3,5

Yine bu proje sonucunda kaymakamlık mesleğini kariyer hedefleri arasında tercih edeceklerini ifade edenlerin oranı %95,5 iken, tercih etmeyeceklerini söyleyenlerin oranı %1 olarak gerçekleşmiştir.

Sorulan sorular ışığında kaymakamlık mesleğine yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında mesleğe yönelik genel ilgi ve alakanın çok yüksek olduğu, kaymakamlık mesleğinin toplumsal kabulü ve algısının yine yüksek düzeyde olumlu olduğu ve buna paralel bir şekilde İçişleri Bakanlığına yönelik olumlu düşüncelerinde yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmüştür.

Bununla birlikte bu projenin çıktıları ile 2003 yılında mülki idare amirlerinin gözünden yapılan araştırma karşılaştırıldığında, kaymakam adaylarının, kaymakamlık mesleğine alım aşamalarında objektif kriterlere göre belirlendiğine ilişkin düşünceler ile siyasal etkenlerin mesleğe giriş sürecinde belirleyici olduğuna yönelik düşünceler karşılaştırıldığında önemli derecede sapmalar olduğu görülmüştür. Bu kapsamda mülki idare amirleri gözünden 2003 yılındaki araştırmaya göre kaymakam adaylığına alınma işleminin nesnel biçimde yapılmadığına ilişkin algı %65,6 gibi yüksek bir oranda gerçekleşirken, mülki idare amirlerine göre nesneliği bozan ilk üç şey %73'lük bir oran ile siyasal kayırmacılık, %37,6'lık bir oran ile sınav sisteminin yetersizliği ve %32'lik bir oran ile nepotizm olarak sıralanmıştır. *Ben Kaymakam mı Olsam-II Projesi* kapsamında gerçekleştirilen anket çalışması neticesinde ise 2003 yılındaki çalışmaların tam tersi sonuçlar çıkmış ve kaymakam adaylarının objektif bir şekilde seçildiğini düşünenlerin oranı %71,5 olarak gerçekleşirken, kaymakam adaylarının seçiminde siyasal etkenlerin önemli olduğunu düşünenlerin oranı %28,5 olarak gerçekleşmiştir.

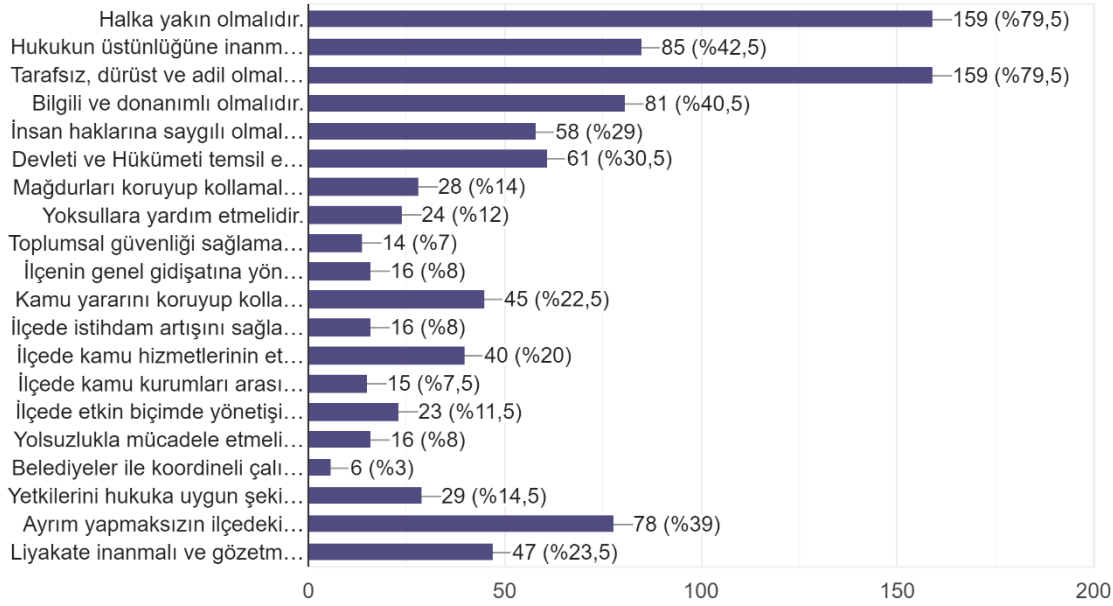
Keza 2020 yılında Güner tarafından yapılan çalışmada kaymakam adaylarının nesnel bir biçimde seçilmesi ve siyasal etkenlerin kaymakam seçiminde etkili olup olmadığı noktalarında proje çıktılarında ayrışarak 2003 yılındaki çalışma ile benzerlik göstermiştir. Güner'in 2020 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmaya göre kaymakam adaylarının nesnel bir biçimde seçildiğine inananların oranı %34,6 iken, kaymakam adaylarının nesnel bir şekilde seçilmediğine inandıklarını söyleyenlerin oranı %51,2 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.3. Kaymakamların Özellikleri Neler Olmalıdır?

Bu bölümde katılımcılara, görevlerini etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için bir kaymakamın nasıl özellikler taşıması gerektiği ve önceliklerinin neler olması gerektiğine yönelik bir soru yöneltilmiş ve verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

Katılımcılardan bir kaymakamın öncelikleri/özellikleri neler olmalıdır sorusuna yönelik olarak; halka yakın olma, hukukun üstünlüğüne inanma, tarafsız, dürüst ve adil olma, bilgili ve donanımlı olma, insan haklarına saygılı olma, devleti ve hükümeti temsil etme, mağdurları koruyup kollama, yoksullara yardım etme, toplumsal güvenliği sağlama, ilçenin genel gelişimine yön verme, kamu yararını koruyup kollama, ilçede istihdam artışını sağlama, ilçede kamu hizmetlerinin etkin biçimde verilmesini sağlama, ilçede kamu kurumları arasındaki koordinasyonu sağlama, ilçede etkin biçimde yönetimi sağlama, yolsuzlukla mücadele etme, belediyeler ile koordineli çalışma, yetkilerini hukuka uygun şekilde kullanma, ayırım yapmaksızın ilçedeki herkese hizmet etme, liyakate inanma ve gözetme seçeneklerinden beş (5) tanesini seçmesi istenmiş ve verilen cevaplar aşağıda incelenmiştir.

Tablo 22. Sizce kaymakamın öncelikleri/özellikleri neler olmalıdır? (200 yanıt)

Grafikten de görüleceği üzere ankete katılan öğrenciler açısından bir kaymakamın sahip olması gereken ilk beş özellik/öncelik sırasıyla tarafsız, dürüst ve adil olma, halka yakın olma, hukukun üstünlüğüne inanma, bilgili ve donanımlı olma ile ayrımlı yapmaksızın herkese eşit yaklaşma olarak sıralanmıştır.

Ankete verilen cevaplardan %79,5'i kaymakamların tarafsız, dürüst ve adil olması ile halka yakın olması, %42,5'i hukukun üstünlüğüne inanma, %40,5'i bilgili ve donanımlı olma, %39'u ise ayrımlı yapmaksızın herkese eşit bir şekilde yaklaşma olarak gerçekleşmiştir.

Önceki çalışmalar ile karşılaştırıldığında kaymakamların ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğine yönelik görüşlerin birbirine benzerlik taşıdığı görülmüştür. 2003 yılında yapılan araştırmaya göre mülki idare amirleri bakış açısıyla halkın gözünden MİA adaylarının sahip olması gereken nitelikler %77,1 ile yansızlık/dürüstlük, %71,6 ile halka yakınlık, %55,6 ile iyi yöneticilik ve %49,5 ile yatırımcılık olarak sıralanmıştır.

Keza 2013 yılında Türk İdari Araştırmalar Vakfı tarafından yapılan araştırmada da vatandaşlara göre kaymakamların sahip olması gereken ilk beş özellik sırasıyla; tarafsız, dürüst, tutarlı ve adil olması (%58,8), halka yakın olması (%26,1), yöre sorunlarına vakıf olması (%15,9), çevre sorunlarına duyarlı olması (%15,2) ve iletişime açık olması (%18,1) olarak gerçekleşmiştir.

3.1.4. Geri Dönüşler

Bu bölümde *Ben Kaymakam mı Olsam Projesinin* ikinci fazına ilişkin olarak öğrencilerden fikir sahibi olmak isteyip, yapılan tecrübe paylaşımlarından eksik hissettiğiniz konu veya konuların neler olduğuna ilişkin geri dönüşler istenmiş ve verilen cevaplar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Bu kapsamda proje bağlamında öğrenciler; yüz yüze eğitime geçildikten sonra görüşmelerin devam ettirilmesi, Dışişleri Bakanlığına bağlı ve hukuk fakültesi öğrencilerinin yönelebileceği alanlardan uzmanların yer alması, kaymakam adaylığı sınavında 35 yaş sınırının kaldırılması, staj aşamasındaki yurt dışı eğitimi hakkında bilgilendirme, mülakat ve işe alım süreciyle ilgili detaylı bilgi verilebilmesi, referans konusunda tecrübe paylaşımında bulunulması, zor durumlarda alınması gereken kararlarda kaymakamların nasıl tepkiler verdiğine yönelik bilgi verilmesi, kaymakam seçimi hakkında

daha fazla bilgi verilmesi hususlarında talep ve önerilerde bulunmuşlar ve genel olarak etkinliğin faydalı ve verimli geçtiğini, kaymakamlık mesleği hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir.

4. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Türkiye'nin toprak üzerindeki yönetim sistemi mülki idare sistemine dayanmakta olup, bu sistem köklü bir devlet geleneğine dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde sosyoekonomik, politik sebepler gibi çeşitli nedenlerden dolayı değişime uğrayan mülki idare sistemi kendisini devamlı bir şekilde güncellemiş ve günümüzdeki halini almıştır (Çapar ve Koca, 2021: 22).

Mülki idare sisteminin etkin ve verimli bir şekilde işlenmesini sağlayan en önemli unsurlardan biri şüphesiz mülki idare amirleri olmuştur. Tutum (1976)'un ifadesiyle “olağan durumlarda havale mercii, olağanüstü durumlarda cankurtaran” gibi algılanan mülki idare amirleri; güvenlikten, sağlığa, yatırımlardan sosyal yardımlara kadar pek çok alanda koordinasyonu sağlayarak bu hizmetlerin etkin bir şekilde yerine getirilmesini sağlamakta ve görev yapmış oldukları il ve ilçelerin genel gidişatına yön vermektedir.

Ayrıca farklı faaliyet alanlarında yüksek düzeyde koordinasyon ve yönetsel becerileri göstermek zorunda olan mülki idare amirleri ülkenin mülki yapılanmasının yönetilmesinde stratejik insan kaynağını ve unsurunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda çok çeşitli görevleri eş zamanlı bir şekilde yerine getirmek zorunda olan mülki idare amirlerinin ve bu doğrultuda mesleğin ilk aşamasını oluşturan kaymakamlık mesleğinin gerek toplum nezdinde gerekse de geleceğin kaymakamlık mesleği adayları olan üniversite öğrencileri arasında algısının tespit edilmesinin, eğilimlerin belirlenmesi açısından önemli olduğu vurgulanmalıdır. Bu bağlamda mesleğin toplumsal gerçeklikle uyumu konusunda fikirlere ulaşmak da mümkün olacaktır.

Daha önce yapılan çalışmalar ışığında mülki idare amirliği mesleğinin toplum nezdinde itibar, statü ve saygınlığının oldukça yüksek olduğu ve mülki idare amirliği mesleğinin tercih edilen bir meslek olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle 200 öğrenci ile yapılan bu çalışmada ilgili sorulara verilen yanıtların %90'lar üzerinde seyretmesi, her ne kadar bir genelleme yapmaya imkân tanımasa da mesleğe yönelik yoğun bir ilginin varlığına işaret etmektedir.

Geçmişte yapılan çalışmalar ile birlikte değerlendirildiğinde gerek mülki idare amirlerinin kendi içlerinde gerekse de toplum ve üniversite öğrencileri arasında bir mülki idare amirinin taşınması gereken en temel özelliklerin; tarafsızlık ve dürüstlük, halka yakınlık, yerelin sorunlarına vakıf olma olarak öne çıktığı değerlendirilmektedir. Bu tespitlerin üniversite öğrencilerinin meslek ile ilgili yeterlilik ve nitelik konularında bir fikir oluşturma eğiliminde olduklarını düşündürmekte olup, bu sonuçların genel olarak önceki araştırmalar ile uyumlu olduğu ifade edilebilir.

Bununla birlikte hem mülki idare amirlerinin kendi içerisinde hem de üniversite öğrencileri arasında kaymakam adaylarının seçimi aşamasında nesnel ölçütlere göre seçim yapılmadığına ve siyasal etmenler gibi durumların bu nesnellığı bozduğuna yönelik genel bir kaygının olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı (Authors' Contribution Rates)

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamışlardır.

The authors contributed equally to the study.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Bu çalışma Türk İdareciler Derneği tarafından gerçekleştirilen “Ben Kaymakam mı Olsam-II” projesinin sonuç raporuna dayanılarak hazırlanmıştır. Bu Proje, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından finanse edilmiştir. Türk İdareciler Derneği Genel Başkanı Saffet Arıkan Bedük ve Proje Koordinatörü Dorukhan Utku Karan'a katkı ve destekleri için teşekkür ederiz.

This study was prepared on the basis of the final report of the project "Would I Be the District Governor-II" carried out by the Turkish Administrators Association. This Project was financed by the Ministry of Interior, General Directorate of Civil Society Relations. We would like to thank Saffet Arıkan Beduk, President of the Turkish Administrators Association, and Dorukhan Utku Karan, Project Coordinator, for their contributions and support.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

The authors of the study declare that there is no conflict of interest.

KAYNAKÇA

Bedir Erişli, S. (2013). "Bilimsel Araştırma Yöntemleri" (Ed: Adile Aşkı Kurt), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, ss. 1-17, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Çapar, S. (2011). Kaymakam Adaylığına Giriş Süreci Üzerine Bir Değerlendirme, *Türk İdare Dergisi*, Aralık 2011, Sayı: 473, 75-95.

Çapar, S. (2015). *Türkiye ve Fransa'da Neo-Liberal Dönemde Mülki İdare*, TİAV Yayınları, Ankara.

Çapar, S. ve M. Yayla (2019). "Türkiye" (Ed.: Selim Çapar ve Mustafa Yayla), *Türkiye ve Komşu Ülkelerde Yönetim*, ss.7-42, TİAV Yayınları, Ankara.

Çapar, S. ve Ş. Yıldırım. (2016). 21. Yüzyılda Mülki İdare Amirlerinin Mülki İdare Algısı, *International Journal of Human Science*, 13 (1): 2385-2397.

Çapar, S. ve Koca, M. (2021). *İl ve İlçelerde Mülki İdarenin Koordinasyon Kapasitesi*. TİAV Yayınları, Ankara.

Güner, B. (2020). Kamu Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Meslek Tercihleri Ve Mülki İdare Amirliği Algısı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği, *Türk İdare Dergisi*, 91 (489):211-231.

Güler, B. A. (2018). *Türkiye'nin Yönetimi – Yapı*. İmge Yayınları, Ankara.

Güntekin, R. Nuri (1996). *Değirmen*. İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Kemal, Y. (2019). *Teneke*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Onaran, O. (1976). "Merkezi Yönetimin Taşra Örgütü ve Yöneticileri Üzerine Araştırmalar" (Ed.: Kurthan Fişek), *Türkiye'de Mülki İdare Amirliği*, ss. 417-423, Türk İdareciler Derneği, Ankara.

Strateji Merkezi (2003). *Halkın Mülki İdareye Yönelik Tutum ve Beklentileri*. İçişleri Bakanlığı Strateji Merkezi, Ankara.

TİAV (2013). *Toplumda İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri Algısı Rapor I: Vatandaş Algısı*. TİAV Yayınları, Ankara.

TİAV (2014a). *Toplumda İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri Algısı Rapor II: Medya Analizi*. TİAV Yayınları, Ankara.

TİAV (2014b). *Toplumda İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri Algısı Rapor III: Toplumun Farklı Kesimlerinin Algısı*. TİAV Yayınları, Ankara.

TİAV (2014c). *Toplumda İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri Algısı Rapor IV: Mülki İdare Amirlerinin Algısı*. TİAV Yayınları, Ankara.

Tutum, C. (1976). "Mülki İdare Amirliği Sisteminin Yapı ve İşleyişine Etkileri Açısından Mevzuat Sorunu" Ed: Kurthan Fişek), *Türkiye'de Mülki İdare Amirliği*, ss.146-159, Türk İdareciler Derneği, Ankara.

Türk İdareciler Derneği (2022). Ben Kaymakam mı Olsam-II Proje Sonuç Raporu, Yayımlanmamış Bilgi Notu, Ankara.

Ekler:

Ek-1. Katılan Üniversiteler

1. Adnan Menderes Üniversitesi
2. Ahi Evran Üniversitesi
3. Akdeniz Üniversitesi
4. Anadolu Üniversitesi
5. Ankara Üniversitesi
6. Artvin Çoruh Üniversitesi
7. Bartın Üniversitesi
8. Başkent Üniversitesi
9. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
10. Bilkent Üniversitesi
11. Bülent Ecevit Üniversitesi
12. Bursa Uludağ Üniversitesi
13. Celal Bayar Üniversitesi
14. Cumhuriyet Üniversitesi
15. Dokuz Eylül Üniversitesi
16. Dumlupınar Üniversitesi
17. Erciyes Üniversitesi
18. Gazi Üniversitesi
19. Hacettepe Üniversitesi
20. Hacı Bayram Veli Üniversitesi
21. İnönü Üniversitesi
22. İstanbul Üniversitesi
23. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
24. İzzet Baysal Üniversitesi
25. Karabük Üniversitesi
26. Karadeniz Teknik Üniversitesi
27. Kastamonu Üniversitesi
28. Kırıkkale Üniversitesi
29. Kırklareli Üniversitesi
30. Marmara Üniversitesi
31. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
32. Munzur Üniversitesi
33. Namık Kemal Üniversitesi
34. Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
35. Ömer Halisdemir Üniversitesi
36. Ondokuz Mayıs Üniversitesi
37. Onsekiz Mart Üniversitesi
38. Ordu Üniversitesi
39. Osmangazi Üniversitesi
40. Pamukkale Üniversitesi
41. Sabahattin Zaim Üniversitesi
42. Sakarya Üniversitesi
43. Selçuk Üniversitesi
44. Süleyman Demirel
45. Sütçü İmam Üniversitesi
46. TOBB Eğitim ve Teknoloji Üniversitesi
47. Ufuk Üniversitesi
48. Uşak Üniversitesi
49. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Ek-2 Katılan Bölümler

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Maliye

Ekonometri

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Hukuk

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

İktisat

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İşletme

Sosyoloji

İletişim ve İşletme

Turizm İşletme

İslam İktisadı ve Finans

Uluslararası İlişkiler

Kamu Yönetimi

Yerel Yönetimler ve Kent Politikaları

**BOKO HARAM AND TERRORISM IN NIGERIA: REFLECTIONS ON THE
ORIGINS, IMPACT AND GOVERNMENT RESPONSE**

Mustafa YAYLA¹

Aboubakar YAHAYA²

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 03.03.2023 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.03.2023

DOI: 10.59445/ijephss.1259718

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Info: Research Article

Atf / Cite: Yayla, M., Yahaya, A. (2023). Boko Haram and terrorism in Nigeria: Reflections on the origins, impact and government response, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 6(2), 106-121

Abstract

For over a decade, Boko Haram has emerged as one of the biggest security threats facing not only Nigeria, but the larger Sahel and Lake Chad Basin. Government efforts to counter the group are yet to prove successful in eliminating this threat. This article examines the emergence of Boko Haram from a historical perspective that draws attention to old patterns of political resistance dissimilar to other parts of the country from the colonial era. The study highlights the deep social, economic and political impacts of the organization and reflects on the nature of government response. This article argues that while the emergence of the group has strong attachment to economic and political grievances such as poverty, underdevelopment and political marginalization, it is the framing of these grievances into a radical ideology sustained by entrenched ethnoreligious prisms that sustains Boko Haram terror activities in Nigeria. While the article appreciates the counterterrorism measures adopted by the government, it also provides a critic of those measures and attempts to offer recommendations on how they can be strengthened to be more effective.

Keywords: Nigeria, Boko Haram, Counterterrorism, Marginalization, Underdevelopment.

¹ Sorumlu Yazar (Corresponding Author), Doç. Dr., Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi ABD, m_yayla@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8308-9423.

² Bağımsız Araştırmacı, benyahya9@yahoo.fr, ORCID: 0009-0005-6985-368X.

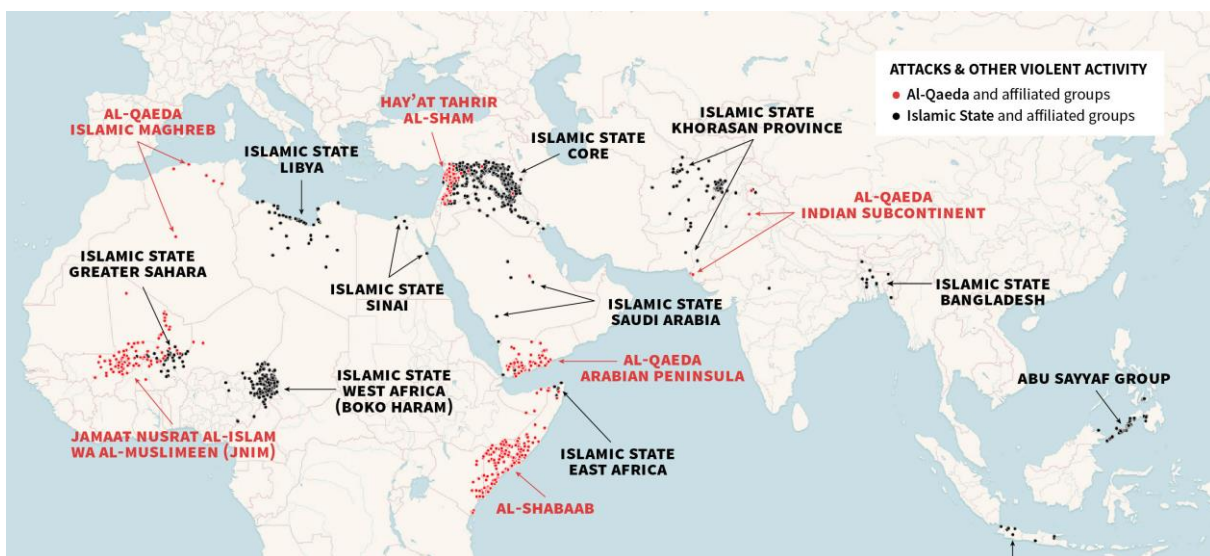
1. Introduction

Exploring the question of terrorism can be complex and emotive. This is because its ability to combine several diverse facets of humanity such as politics, history, philosophy, ideologies, military strategies and psychology, makes it a complex issue. On the other hand, it can also be emotive because of its aptness to arouse strong views and emotions regarding the use of violence by both terror organizations and the state. Nonetheless, one common challenge regarding the analysis or interpretation of terrorism, is the need to be able to acknowledge both the virtuous indignation against activities of terrorist groups, while also attempting to understand the rationale behind terrorism.

Behind these existing complexities, terrorism in itself is not novel to human experience. Extreme violence meted by both states/ monarchies against particular groups or civilians and vice versa, has been part and parcel of human history. However, a more distinct connotation of terrorism identifies that it is the perpetration of extreme violence against civilians or public institutions with the intention to establish fear, panic, and terror amongst people (Nyadera & Bincof, 2019a). Alternatively, Drake (2007) defines terrorism as “the recurrent use or threatened use of politically motivated and clandestinely organised violence, by a group whose aim is to influence a psychological target in order to make it behave in a way which the group desires.”

The evolution of terrorism over the last two decades has illuminated the idea that terror in one particular region is a threat to peace and security of the international community as a whole. Since the 1990s, terrorist groups have sprung up all across the globe committing serious atrocities on innocent civilians. Incidences such as the 1998 Kenya and Tanzania US embassies bombings (Shaffer, 2004; Perl, 1998); the 9/11 attack on World Trade Centre in US (Paust, 2003); Madrid train bombing in 2004 (Miguel-Tobal et al, 2006); and the 7/7 London bombing in 2005 (Hussain & Bagulley, 2012) portrayed a clear picture of the threat posed by terror organizations to not only within the domestic contexts, but also regionally and internationally. Whereas the experiences of these terror attacks reinvigorated domestic and international commitments to address terrorism, they also inspired the emergence of new terror organizations across the globe. Today, terrorism and terror organizations have spread across several regions and countries but more commonly in Africa and the Middle East regions.

Figure 1. Main Terror Organizations Operating in Africa and Middle East

Source: Centre for Strategic and International Studies, 2018

The increase in terror activities has created pressure on governments to initiate counterterrorism measures to address violent extremism with the broader goal of preventing further terror attacks. However, the dependence on coercive measures has inadvertently increased the commitment of terror groups to perpetuate more attacks. This has been exemplified further by the availability of modern technology as instruments for fuelling propaganda especially against government response in which civilians are often caught in the crossfires of the wars between government security agencies and terror groups (Agwanda et al, 2020).

During the last decade, Boko Haram has emerged as one of the dominant topics in terrorism discourses regarding Africa and more specifically, in the social, political and economic contexts in Nigeria. Briefly, some of the recent studies conclude that the crisis of Boko Haram in Nigeria manifests the failure of the Nigerian government to uphold its part of the social contract (Adibe, 2013). Another study, by Onuoha (2014), analyses Boko Haram techniques such as attacks on communication masts and makes a comparison with the experience of the Taliban in Afghanistan. He concludes that emerging terror organizations often tend to adopt strategies implemented by other older terror organizations. In another study by Hentz & Solomon (2017), the failure to incorporate a historical context of how religious ideology is shaped and reshaped has led to the contextualization of the crisis in a rather simplistic manner. This view emphasizes that regional and religious identities in Nigeria reinforce each other and this is manifested more broadly in the political and economic inequalities between the Southern (dominant) and Northeast (marginalized) regions.

This article contributes to this literature by examining other factors such as poverty, international linkages to other terrorist groups, and the political dominance of the Northerners over Southerners in government. This perspective provides a more comprehensive analysis of Boko Haram and Nigeria in the broader context of terrorism, counterterrorism, humanitarian crisis and intrastate conflict.

2. Origin of Boko Haram: A Historical Perspective

Nigeria has had to contend with several radical religious groups particular in the northeast parts of the country which is largely dominated by Islam. While Nigeria remains a multi-religious country, Islam and Christianity are the dominant religions geographically represented in northeast and southern Nigeria respectively. The multiplicity of ethnic, tribal and religious groupings in Nigeria influenced the constitutional provision under Section 10 that stipulates, “The Government of the Federation or of a State shall not adopt any religion as State Religion” (Nmehielle, 2004). While this provision has been subjected to debate, twelve states in northeast Nigeria have adopted Sharia law as part of the judicial jurisprudence.

Figure 2. States that have Adopted Sharia Law in Nigeria³

Source: Constitution-net⁴

Boko Haram (also known as *Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad* / People Committed to the Propagation of the Prophet's Teachings and Jihad) is not the first radical Islamic religious group to emerge demanding that the society revert to religious rule and abandon Western ideals and education in Nigeria as a solution to the existing problems facing the society (Nyadera et al., 2020). Since the 1940s, social movements were established around religion (Islam) in northeast Nigeria to oppose British colonialism through violent and non-violent means. To understand the origins of Boko Haram, it is imperative to look at the how religion and politics in northeast religion influenced the emergence of this terrorist organization and which if not addressed will only lead to the emergence of other such groups.

The British, in 1903, occupied both the Borno Sultanate and powerful Sokoto Caliphates which represented today's Niger, southern Cameroon, and northeast Nigeria regions (Buchanan-Clarke & Knoope, 2017). The colonial strategy adopted by the British was one that laid preference for collaboration with rulers from northeast Nigeria who represented political entities and cultural practices deemed 'civilised' and complex (Hausa and Fulani emirs) enough to advance the British colonial agenda (Ochonu, 2017). These attempts by the British established the earliest opposition to Western ideologies, rules and culture and the indigenous communities began to doubt the Fulani political elites because of their cooperation with the British and was further strengthened by the use of Western education to spread Christianity in the region. According to Owalade (2014), the influence of the British and their attempts to initiate socio-cultural and political structural changes led to deep divisions among communities residing in northeast Nigeria who were previously unified by Islam. Two groups, one acting as British agents of colonialization, and the other group vehemently opposed to the Western ideals of the British emerged.

³ See, BBC <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1962827.stm>

⁴ See, Constitution-net, Sharia and the Nigerian Constitution: Strange Bedfellows <http://constitutionnet.org/news/sharia-and-nigerian-constitution-strange-bedfellows>

The *Talakawas* which translates to ‘commoners’, emerged in the 1940s as a popular social movement in northeast Nigeria under the leadership of Aminu Kano who mobilized an Islamic uprising against the British. The Islamic uprising did not only oppose the British but also the local native rule. Lapidus (2014) documents that the uprising mobilised small traders, farmers, craftsmen and teachers to oppose British rule. By the 1970s and 1980s, other groups such as *Yan Tatsine* which loathed the use of radios, bicycles, watches, and opposed certain aspects of governance in northeast Nigeria emerged under the leadership of Mohammed Marwa. He preached against and condemned the Nigerian government for being entrenched in corruption beyond redemption and for working with Western countries (Buchanan-Clarke & Knoope, 2017). As his brand of radical Islam which also condemned the conventional Muslim leaders in northeast Nigeria for not responding to the plight of the communities adequately, more youths were attracted to his radical preaching that often led to clashes with police because of reprisal targeted attack against the mainstream Muslim leaders in the region. These clashes further led to the involvement of the military by 1980 and consequently the loss of lives of approximately 5,000 people including that of Marwa (Kwaja, 2011).

It is against this background that Boko Haram emerged. While the direct translation of this Hausa dialect name that translates to “Western education is forbidden,” may perhaps sound ludicrous to an outsider, it nonetheless reflects the ideological inclination of the group. In other words, just like the earlier radical social movements that emerged to oppose the state and local leadership in northeast Nigeria, Boko Haram represents a continuation of this dissent anchored on the popular belief that Westernization is the root cause of all ills ranging from greed, domination, poverty, marginalization, corruption and repression that are plaguing Nigeria.

As a group, Boko Haram was established by Mohammed Yusuf in 2002 in the capital of Borno state, Maiduguri, in northeast Nigeria. However, recent debate on the emergence of this group also suggests that Boko Haram emerged as small non-violent organization (Muslim Youth Organization) in 1995 by Abubakar Lawan (Nyadera et al., 2019b). However, similar to the mobilization strategy adopted by Mohammed Marwa, Mohammed Yusuf also sought to mobilize youths in northeast in Nigeria who are disenfranchised by very poor economic conditions and lack of access to basic social services. Yusuf having received higher education in Saudi Arabia during the 1990s in which he interacted with other like-minded Salafi imams, preached against the alleged ills of the Nigerian government that tapped into the already existing anger and discontent of youths in northeast Nigeria. According to Walker (2013), Yusuf opposed any form of Western democracy and education which he blamed for the social ills facing Borno state. As such, whereas it is commonly highlighted that religion is the primary driver for Boko Haram violence, the reality is that economic inequalities and disenfranchisement are the underlying causes of the violence experienced in northeast Nigeria.

Between 2002 and 2009, the membership of Boko Haram grew steadily not only drawing membership from the local impoverished youths, but also other Islamic students, local clerics, and university students who were also mostly unemployed. While this large group led by Mohammed Yusuf often engaged in several previous tensed encounters with the police, it is the events of 26th July 2009 that marked a significant shift in the emergence of Boko Haram as a terrorist organization in Nigeria and the larger Sahel region. A joint security operation seeking to smoke out Boko Haram members from their various hideouts led to the arrest of 7 of its members who were assembling homemade bombs and the seizer of several illegal weapons. The arrest of these Boko Haram members sparked protests across the states of Kano, Bauchi, Borno and Yobe (Mantzikos, 2010). Consequently, the encounters between the police and other security personnel resulted in attacks on police stations, churches, government offices, schools, and the death of over 700 people and thousands others who were left nursing various forms of physical injuries (Solomon, 2012). Violence only subsided after the capture of Mohammed

Yusuf and his subsequent death in police custody on 30th July 2009, forcing Boko Haram members to once more go into temporary hiding. Boko Haram re-emerged from hiding in 2011 under a new leadership of Abubakar Shekau as a fully-fledged terrorist organization and launched a scorched earth insurgency against the government of Nigeria and civilians who did not comply with Sharia Law.

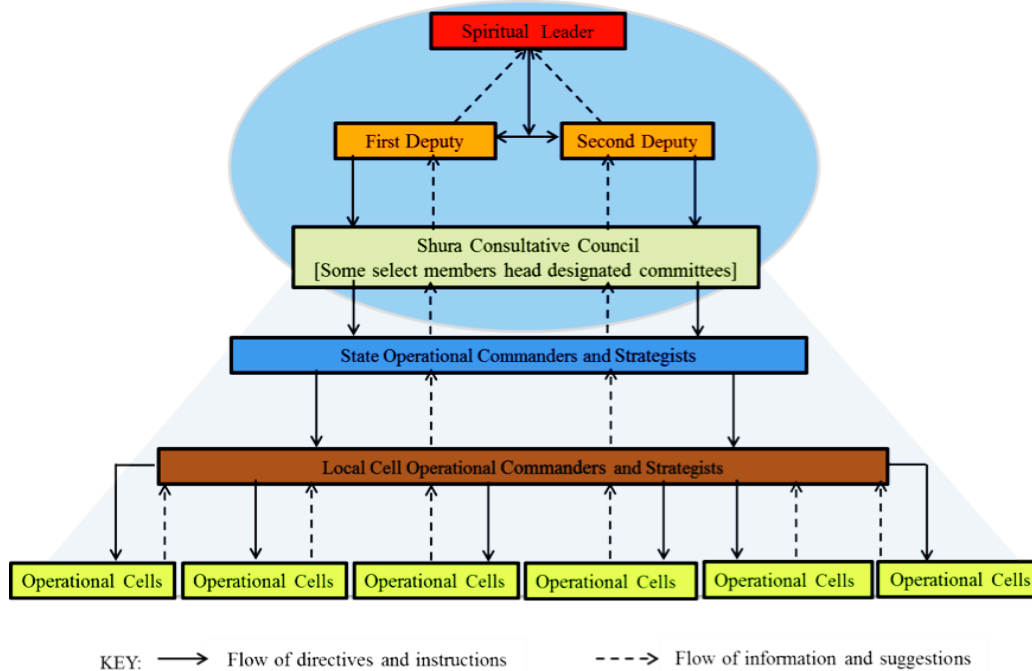
3. Organizational Structure of Boko Haram

In order to understand the impact of Boko Haram, it is imperative to understand its organizational and operational dynamics. Like other terror groups, Boko Haram has manifested elements of being very dynamic. In other words, the terror group has often adopted different approaches and has taken different shapes that facilitate its terror activities and movements from one location to the next. It is important that any analysis of the group should also emphasize on how the organization transforms and its organizational patterns rather than what they only exhibit at a given moment (Zartmen & Faure, 2011). What can be said of Boko Haram networks is that, the group is very dynamic and its continually reshaping to align with its radical religious ideologies while maintaining a ghost-like organizational presence largely characterised by disappearance and re-emergence when necessary (Mishal & Rosenthal, 2005).

The leadership structure of Boko Haram reflects a highly decentralized and complex hierarchical system. At the helm of this leadership hierarchy is the religious leader who is considered as supreme and plays the role of formulating the objectives and ideals of the organization. After the death of Mohammed Yusuf in 2009, his deputy, Abubakar Shekau has occupied this role as the supreme leader of the terror group. However, in-fighting within Boko Haram also led to the formation of a splinter group from Boko Haram headed by al- Barnawi. Below the spiritual leader, are two deputies assisted by members of select committees.

The Shura Consultative Council is also a decision-making organ that is constituted of 30 members. The secretive nature of Boko Haram is a challenge in evaluating the actual size of this committee. Nonetheless, a study by Ojo (2020) highlights that the Shura council is comprised of approximately 30 members. The Shura Council is also overseeing the operations of terror cells at the level of regional States. Some of the departments overseen by Shura Council with the support of regional commanders include ensuring that the families of Boko Haram members involved in suicide bombing are looked after. Other departments are charged with responsibilities of mobilizing financial resources and coordination of terror activities. At the lowest level, local cells maintain confidentiality and operate with some element of independency. Nonetheless, cells maintain communication within the Boko Haram leadership structure largely through the use of courier messages in order to maintain secrecy (World Watch Research, 2015).

Figure 3. Boko Haram Leadership Hierarchy

Source: Ojo (2020)

This decentralized and complex organizational structure of Boko Haram has enabled the terror organization to remain resilient to the several counterterrorism measures by the state as well as its capacity to continue launching several terror attacks. Moreover, its centrality in operating in the largely underdeveloped northeast Nigeria has enabled the group to conduct targeted attacks, recruit, and expand beyond Nigeria to the larger Sahel and Lake Chad Basin (Perliger, 2014).

4. Impacts of Boko Haram

4.1. Humanitarian Crisis

People living in northeast Nigeria have had to contend with dire humanitarian crisis since 2009 when Boko Haram began its quest to establish Islamic administration in Borno, Yobe, and Adamawa states. Clashes between the government security forces and the Boko Haram militia groups have adversely affected economic activity in the region rendering communities unproductive and unable to meet their basic needs. By 2019, approximately 7.1 million people in northeast Nigeria were in dire need of humanitarian assistance including over two million people displaced by violence and living in refugee camps (Stoddard et al., 2020). Additionally, the security risks posed by Boko Haram militia groups have confined humanitarian workers to offer humanitarian assistance only within the established garrison towns under government control. This has condemned more than 1.2 million people who are approximated to be living outside these garrison towns to not access the much-needed humanitarian assistance (OCHA, 2019). A similar report also released by OCHA (2018) notes that people who have managed to sneak out of the Boko Haram controlled areas exhibited malnourishment largely because of being kept in hostage-like conditions for several months or years.

4.2. National Security

Boko Haram has evolved into the biggest security threat facing Nigeria over the last decade (Zenn, 2014; Nyadera et al., 2020). Since the emergence of violence in Borno, Adamawa and Yobe states, Boko Haram attacks have also expanded outside these states to other regions in the country through targeted attacks. Perhaps one of the most prominent attack that also challenged the Nigerian

government on its status as a guarantor of peace and security is the 25th-30th July 2009 attack in Bauchi. Following the death of Mohammed Yusuf in police custody, clashes between government forces and Boko Haram resulted in the death of more than 1,118 people within a span of five days in northeast Nigeria (Higazi, 2015).

Figure 4. Boko Haram Deaths (2011-2020)

Source: Nigeria Security Tracker⁵

Since 2011, Boko Haram has conducted several terrorist attacks on moderate Islamic religious leaders, targeted Christians, attacked police stations, schools, the military and burned markets and villages. The group attracted widespread international attention when it kidnapped 276 Chibok girls from school in 2014 (Habila, 2014). As demonstrated in Figure 3 above, more than 38,923 people inclusive of civilians, security officers and Boko Haram militants have died from conflict between Boko Haram and the state. The quest to establish an Islamic state under Sharia laws also led to widespread loss of territory from state control to Boko Haram militia groups while also continuously undermining the capacity of the Nigerian military. Nonetheless, it is also important to point out the conflict has also been marred by extrajudicial killings by the state against civilians (Mohammed, 2014).

The group has been able to shift from its previous strategy of targeting only security personnel to also include civilians, non-governmental targets and expand beyond northeast Nigeria regions. In 2011, Boko Haram attacked the United Nations offices in Abuja in a twin suicide bomb. Increasingly, suicide bombings have become one of the major terror strategies of Boko Haram whereby women and children are majorly involved in these suicide bomb attacks. According to a study by Pearson and Zenn (2018), since the use of the first female suicide bomber in 2014, approximately over 468 women (including small girls) have been used as suicide bombers in 240 suicide bombing attacks conducted by Boko Haram as of 2018. These suicide bombings by women are the highest recorded by any terrorist organization and have resulted in the injury of over 3,000 and the death of more than 1,200 people.

4.3. Health

Conflicts often have a direct impact on the health through cases of increased mortality or morbidity rates due to violence (Levy & Sidel, 2016). Violent clashes between different groups can result in the destruction of critical health infrastructure and this indirect impact of conflicts can endure even after conflicts have been resolved (Burnham & Christensen, 2008). In northeast Nigeria, even before the emergence of Boko Haram as a fully-fledged terrorist organization, the region had one of the

⁵ See, Council for foreign relations, <https://www.cfr.org/nigeria/nigeria-security-tracker/p29483>

most fragile health system than the rest of the country. This fragility in the health sector was largely characterised by the absence of adequate health facilities and personnel (WHO, 2019). According to a report by World Health Organization (WHO), since the outbreak of Boko Haram and government clashes in 2011, several health facilities have been destroyed forcing local residents to walk several kilometres in order to access treatment. In an interview by WHO on how the conflict has affected the local residents in terms of access to health, a local resident, Mallam Musa replies:

“Since the insurgents attacked this community, the health clinic has not offered services. We have to travel more than 12 kilometres to access healthcare, resort to unorthodox medication or hope for recovery without medication. Sometimes, we suffer needlessly from treatable ailments” (WHO, 2019).

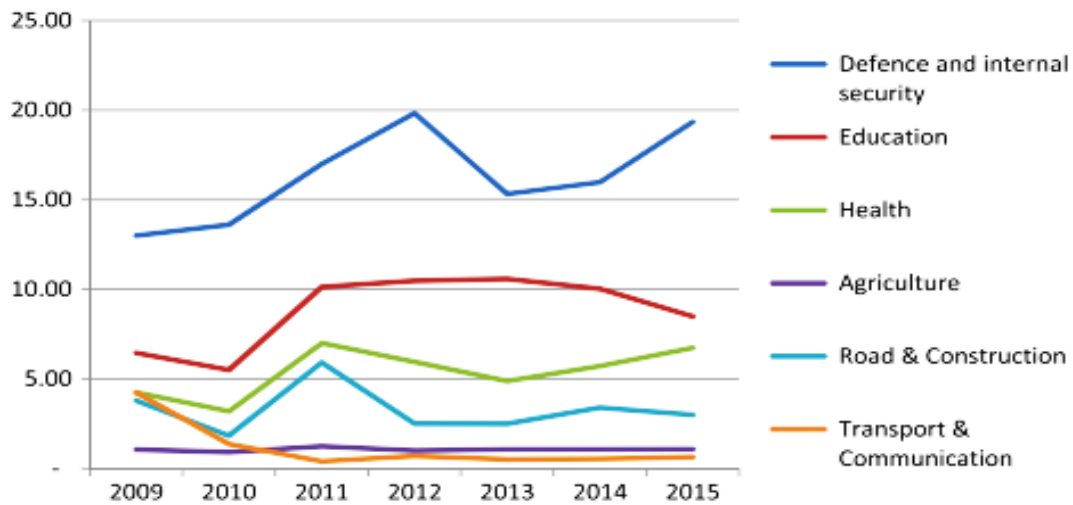
An assessment by WHO (2019) on the availability of health facilities in northeast Nigeria highlights that 46% of health infrastructure in Borno, Yobe and Adamawa states were either damaged or completely destroyed. The destruction of these health facilities have consequently resulted in more pressure on the existing health facilities particularly in those localities that have become hosts for displaced people from other areas adversely affected by Boko Haram violence. For instance, a health facility in Yobe state (Kukar Gadu Primary Health Centre) which was designed to provide healthcare services to 11,000 people had to cater for over 21,000 people because of the influx of internally displaced persons in the area. Moreover, a study by Ekhatior-Mobayode et al. (2019), also reveals that over 100,000 children under the age of five, have been denied access to life-saving vaccination and that despite the conflict reducing vaccination rates by 24.8% each additional attack reduces the rate by an additional 6.5%.

4.4. Economic Decline

The threat posed by Boko Haram covers a significant portion of Nigeria where economic activities are under constant disruption either from the government or Boko Haram militia members. Since 2009, the government of Nigeria has had to significantly increase the budgetary allocation to defence and security largely due the counterterrorism initiatives on Boko Haram both at the domestic level as well as on the regional front through the Lake Chad Basin coalition. Financial resources that could have well been redirected towards addressing the critical infrastructural, education, healthcare, manufacturing, mining and agricultural needs of the country have been directed towards the war on Boko Haram. According to Ipke (2017), an exponential rise in public spending on defence and security negatively affects public expenditure on human development. In 2015 for instance, outside the regular financial allocation to the defence and security ministry, the government of Nigeria allocated an additional USD 2 billion for the purchase of more military equipment specifically to counter the threats posed by Boko Haram to the country.⁶

⁶ Premium Times, ‘Court papers show how ex-NSA Dasuki allegedly shared N13.6bn arms money to cronies, politicians’, 14 December 2015. Available at: <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/195173-court-papers-show-how-ex-nsa-dasuki-allegedly-shared-n13-6bn-arms-money-to-cronies-politicians.html>

Figure 5. Expenditure as a proportion of total recurrent expenditure %

Source: Central Bank of Nigeria Statistical Yearbook 2015

As demonstrated in Figure 4, expenditures on defence and internal security have significantly increased from approximately 13% in 2009 to near 20% by 2015. The increase in budget expenditure is a response to the growing threats of Boko Haram in the country. Notably, the budget allocation to defence is in direct contrast to other sectors such as transport and communication; road and construction; agriculture; health and education which have been comparatively received declining or constant financial allocation. This trend is argued by Gupta et al. (2004) that fiscal adjustments of this nature ultimately lead to lower public investments.

On a more contextualize perspective, in states such as Adamawa, Borno, Bauchi, Gombe, Yobe, and Taraba, there has been a clear evidence of economic decline. The northeast Nigeria has been worst affected with high poverty rates of 70% against 61% which is the national average (Ipke, 2017). These high poverty rates partly accounts for the north-south Nigeria divide with the northerners citing economic marginalization (Agbibo, 2013). In terms of GDP output, a comparative analysis of 2007 and 2019 reflects significant decline in economic output (GDP) of regions affected by Boko Haram as shown below.

Table 1. GDP out in Regions Impacted by Boko Haram (2007 and 2019)

State	Contribution to GDP (USD billions) 2007	Contribution to GDP (USD billions) in 2019
Adamawa	4.6	0.144
Borno	5.2	0.18
Bauchi	4.7	0.166
Gombe	2.5	0.124
Taraba	3.4	0.137
Yobe	2.0	0.155

Source: Nigeria National Bureau of Statistics

Prior to the conflict, northeast Nigeria was largely driven by agricultural and commercial activities. The availability of over 75% of arable land and a large rural population facilitated the production of a wide range of agricultural products such as cotton, rice, sorghum and millet.⁷ However, the outbreak of conflict in these regions have greatly hindered agricultural activities through lack of access to farming tools, seeds and land. Most of the people living in the rural areas have been displaced. Additionally, the Food and Agriculture Organization (FAO) reports that several communities in northeast Nigeria have been unable to cultivate and harvest crops due to long-standing destruction of farms including the threat of existing hidden land mines. In brief, the economic impact resulting from Boko Haram is largely due to uncertainty, displacement of both labour and consumers of goods and services, increased costs of transactions and reduced access to agricultural inputs.

5. Government Response and Challenges

Addressing terrorism has often attracted debate regarding how governments should respond to terrorist organizations (Khan, 2015). There are those who advocate for coercive counterterrorism measures usually in the form of force on the one hand, and others who emphasize on addressing terrorism through conciliatory measures such as providing amnesty and encouraging dialogue (Lehrke and Schomaker, 2016). With regard to Boko Haram, while the Nigerian government demonstrated preference for force in the form of a heavy military approach, recent developments in the war against terrorism has seen it also adopt other more liberal approaches. This shift can be attributed to the protracted war against Boko Haram which has demonstrated operational and organizational complexity, attracted local support in some communities in northeast, and constant criticism of the government by analysts to change its tact in addressing Boko Haram.

When Boko Haram emerged in 2002, frequent clashes often attracted government response in the form of local police. As tensions increased further and the group begun developing radical Islamic ideals, northeast states such as Yobe developed hybrid approaches combining police and military to respond to specific incidences when Boko Haram threatened the state's peace and security. Following the re-emergence of Boko Haram as a fully-fledged terrorist organization in 2011, the government established the first Special Joint Military Task Force drawing soldiers from the Nigerian Airforce, Navy, Army, Police and the State Security Service (Sampson, 2016). This signified the governments position to challenge Boko Haram in northeast Nigeria through the military force. However, drawing from the operational nature of the military operations, as well as Boko Haram's tendency to camouflage within the local communities, innocent civilians are often caught between the military and Boko Haram conflicts. This has drawn widespread criticism from locals in northeast Nigeria denouncing the nature of government response.

The notorious nature of Boko Haram to conduct suicide bombings has also influenced the Nigerian government to establish numerous police and military roadblocks, protecting key government installations, cordon and search operations, and military patrols (Aminu, 2013). In areas that Boko Haram militias are perceived to frequent, the government has established permanent military checkpoints because such areas have the highest probability of Boko Haram members being identified and subsequently arrested. Additionally, the military is prone to conducting heavy military operations to destroy Boko Haram hideouts, rescue members of the public who have been kidnapped, and reclaiming territories under the influence or control of Boko Haram. Towards this end, the Civilian Joint Task Force (CJTF) has been incorporated to partner with the military forces in order to increase the

⁷ UNDP, Livelihoods and Economic Recovery Survey, 28; National Bureau of Statistics, Nigeria Data Portal- Agricultural Data

effectiveness of the raid operations particularly in regard to collecting intelligence on Boko Haram networks, hideouts and cells (Omenmna et al., 2020).

The government of Nigeria also introduced programmes to counter the Boko Haram religious propaganda (Okereke, 2012). Through the Department of State Services, programmes such as the Perception Management Programme was introduced to facilitate rehabilitation and de-radicalization of individuals previously attracted to the Boko Haram radical propaganda. Additionally, government-approved and sanctioned Islamic clerics have also been contracted to spread moderate Islamic preaching through local radio and television stations largely targeting the youths who are more prone to become victims of the radical Islamic teachings of Boko Haram. In other instances, seasoned Islamic clerics have also been contracted to engage in public religious debates with other radical preachers in order to debunk extremist religious beliefs associated with the interpretation of Islamic principles and law.

To support the military approach, the government of Nigeria embarked on the formulation of counterterrorism laws. Prior to the emergence of Boko Haram as a fully-fledged terrorist organization, counterterrorism laws were alien to Nigeria. The first counterterrorism law was enacted in 2011 as the Terrorism Prevention Act 2011 and the Money Laundering Act 11. These acts were meant to criminalise terrorism and deter financial access to terrorist groups in Nigeria respectively. The Terrorism Prevention Act which was amended to Terrorism (Amendment) Act 2013, empowers the Nigerian judiciary to implement punitive penalties ranging from long terms of imprisonment to confiscation of property used to perpetrate terror activities.

The government has also incorporated a multi-dimensional approach through partnership with regional and international organizations such as the African Union, United Nations, European Union as well as collaboration with other countries such as France, US, UK and South Korea. It is important to highlight that when the Boko Haram crisis emerged, Nigeria was very reluctant to seek international support as the government largely perceived the group as a minor threat that was well under the capabilities of state to manage at the domestic level. The government signed cooperation agreements against Boko Haram with the US to facilitate joint military operations, sharing intelligence, negotiating for hostages (Chibok girls), training and providing financial assistance (Security Assistance Monitor, 2015). Another memorandum of understanding was signed between Nigeria and the UK government regarding military cooperation, judicial training on counterterrorism and management of crisis (Hairiya, 2017). The kidnapping of the Chibok girls brought the Boko Haram crisis to the international fore and with it, international support on counterterrorism particularly in regard to finance and intelligence.

Despite these intervention measures, the counterterrorism campaign by the government is yet to demonstrate significant effect in diminishing the threat of Boko Haram. In earlier military counterterrorism offensive by the government such as Operation Restore Order that saw the deployment of 8,000 soldiers in northeast Nigeria, lack of substantial security intelligence led to death of several innocent civilians. According to Onuoha (2012), several military operations launched by the government are characterised by extrajudicial killings, intimidation and unwarranted arrests of local residents. A study by Hansen and Musa (2013) highlights that incidences of military soldiers chasing suspects and gunning them down even inside their house in the presence of family members were common. These military actions had far-reaching negative impacts on the government response. First, the killing of Mohammed Yusuf in 2009, allowed the group to develop strong attitudes for revenge against the state and time to flee into the notorious Sambisa forest to regroup and organize terror activities.

Secondly, the blatant murder of people on allegations of being members of Boko Haram without concrete proof, burning down of villages and intimidation of local communities created a strong feeling of anti-government sentiments within the local communities thereby providing more advantage as the

governments attention was not only Boko Haram, but also trying to establish working relations with the communities. According to Hansen and Musa (2013), police and government soldiers were subjected to widespread hate in regions such as Maiduguri. This only embolden Boko Haram to conduct more attacks on government soldiers and public institution installations such as government offices and police stations.

Other factors such as high poverty rates, entrenched corruption, marginalization, and competing political and religious values have continued to weaken government response to Boko Haram. These challenges act as drivers of the insurgency in northeast Nigeria and also form part of the underlying reasons for the emergence of the group (Onapajo and Uzodike, 2012). Boko Haram has been able to exploit underdevelopment to maintain a supply of youths who are recruited to serve as militia units against the government. The allocation of humanitarian assistance that is meant to alleviate poverty in communities grossly affected by Boko Haram has been highly politicised and development projects particularly those initiated under the Presidential Initiative for the North-East (PINE) to improve economic activities have remained unimplemented. An investigation by the Senate into PINE revealed massive corruption specifically with regard to payments made contractors for work not done amounting to over USD 7.9 million in 2018 (Brechenmacher, 2019).

The lack of commitment and coordination at the federal level has also become a huge challenge to addressing the threat of Boko Haram and its impacts. During the earlier years that were largely characterised by the military approach, there were challenges particularly for donors to assist in the civilian stabilization efforts. Despite the introduction of a much more diversified response since 2016 under President Buhari, coordination between civilian institutions that were formed to address some of the underlying challenges and promote stabilization in northeast Nigeria has remained relatively weak (Brechenmacher, 2019). Some of these institutions include Inter-Ministerial Task Force, Victims' Support Fund, Ministry of Rehabilitation and Resettlement in Borno, and the Office of the National Security Advisor. According to Brechenmacher (2019) many of these institutions have been alleged to be very corrupt, marred with institutional competitions over authority and overlapping responsibilities that have collected yielded to weak government intervention.

6. Conclusion

During the last decade, Boko Haram has emerged as one of the dominant topics in terrorism discourses regarding Africa and more specifically, in the social, political and economic contexts in Nigeria. Briefly, some of the recent studies conclude that the crisis of Boko Haram in Nigeria manifests the failure of the Nigerian government to uphold its part of the social contract. With the start of terrorist activities in Nigeria, Boko Haram caused a humanitarian crisis due to causing the displacement of more than 2 million people, national security weaknesses, the weakening of the health system due to the damage of critical health infrastructure and serious deterioration in economic indicators.

Since the re-emergence of Boko Haram in 2011 and its continued resilience, its impact in terms of physical infrastructure and human lives, underscores the challenges and shortcomings of the counterterrorism measures adopted by the government of Nigeria. The weak coordination between government security agencies and the locals particularly in northeast Nigeria continues to undermine the war against Boko Haram. The military have been accused of perpetrating similar actions to Boko Haram such as burning down of villages as well as being responsible for the death of innocent civilians caught in the wars between government security agencies and Boko Haram militia members. Nonetheless, this article also appreciates the secretive nature of the organization and the complexities that arise particularly in a region that has a history of descent towards the government because of the feeling of marginalization from development discourses that have taken the form of historical injustice.

In conclusion, this article has deduced that the emergence of Boko Haram is largely due to the high rates of poverty, unemployment and illiteracy in northeast Nigeria. But more importantly, these factors have largely been exploited by an underlying radical religious ideology that has nurtured the economic and political grievances amongst young people and transformed these grievances into an ideology that drives terrorism. There is need that the government also counter this radical ideology of Boko Haram by also introducing a counter-ideology that capitulates or appeals to the young generation in northeast Nigeria.

Araştırmacının / Araştırmacıların Katkı Oranı (Authors' contributions)

Bu çalışmanın yazarları, çalışmaya eşit oranda katkı vermişlerdir.

The authors of this study contributed equally to the study.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarları, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

The authors declare that they have no competing interests.”

REFERENCES

- Adibe, J. (2013). *What Do We Really Know About Boko Haram. Boko Haram: Anatomy Of A Crisis*, Bristol, UK: e-International Relations.
- Agbiboa, D. E. (2014). “Peace At Daggers Drawn? Boko Haram And The State Of Emergency İn Nigeria”, *7 Studies in Conflict & Terrorism*, 37(1), 41-67.
- Agwanda B., Nyadera I.N., Asal U.Y. (2020). “Cameroon and the Anglophone Crisis” (Ed: O. Richmond and O.Visoka), In *The Palgrave Encyclopedia of Peace and Conflict Studies*. Palgrave Macmillan, Cham. DOI <https://doi.org/10.1007/978-3-030-11795-5>.
- Burnham, G. M. and Christensen, E. (2008). *The Johns Hopkins and Red Cross Red Crescent Public Health Guide İn Emergencies*. Johns Hopkins Bloomberg school of public health and the International Federation of red cross and red crescent societies, Geneva.
- Buchanan-Clarke, S. and Knoope, P. (2017). *The Boko Haram İnsurgency: From Short Term Gains To Long Term Solutions*.
- Brechenmacher, S. (2019). *Stabilizing Northeast Nigeria after Boko Haram*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Drake, R. (2007). “Terrorism and the Consolation of History”. *The Hedgehog Review*, 9(2), 41-54.
- Ekhatior-Mobayode, U. E. and Abebe Asfaw, A. (2019). “The Child Health Effects Of Terrorism: Evidence From The Boko Haram Insurgency İn Nigeria”. *Applied Economics*, 51(6), 624-638.
- Gupta, S., Clements, B., Bhattacharya, R. and Chakravarti, S. (2004). “Fiscal Consequences Of Armed Conflict And Terrorism İn Low-And Middle-İncome Countries”. *European Journal of Political Economy*, 20(2), 403-421.
- Habila, H. (2017). *The Chibok Girls: The Boko Haram Kidnappings & Islamic Militancy in Nigeria*. Penguin, UK.

- Hairiya, D. A. U. D. A. (2017). *The Role of the Multinational Joint Task Force in Fighting Against Boko Haram in Africa*. Doctoral dissertation, University of Ghana.
- Hansen, W. W. and Musa, U. A. (2013). "Fanon, The Wretched And Boko Haram". *Journal of Asian and African studies*, 48(3), 281-296.
- Hentz, J. J. and Solomon, H. (Eds.). (2017). *Understanding Boko Haram: Terrorism And Insurgency In Africa*. Taylor & Francis.
- Higazi, A. (2015). "Mobilisation Into And Against Boko Haram In North-East Nigeria". In *Collective Mobilisations in Africa/Mobilisations collectives en Afrique* (pp. 305-358). Brill.
- Hussain, Y. and Bagguley, P. (2012). "Securitized Citizens: Islamophobia, Racism And The 7/7 London Bombings". *The Sociological Review*, 60(4), 715-734.
- Ikpe, E. (2017). "Counting The Development Costs Of The Conflict In North-Eastern Nigeria: The Economic Impact Of The Boko Haram-Led Insurgency". *Conflict, Security & Development*, 17(5), 381-409.
- Lehrke, J. P. and Schomaker, R. (2016). "Kill, Capture, Or Defend? The Effectiveness Of Specific And General Counterterrorism Tactics Against The Global Threats Of The Post-9/11 Era". *Security Studies*, 25(4), 729-762.
- Levy, B. S. and Sidel, V. W. (2016). "Documenting The Effects Of Armed Conflict On Population Health". *Annual review of public health*, 37, 205-218.
- Mantzikos, I. (2010). "The Absence Of The State In Northeast Nigeria: The Case Of Boko Haram". *African Renaissance*, 7(1), 57-62.
- Mishal, S. and Rosenthal, M. (2005). "Al Qaeda As A Dune Organization: Toward A Typology Of Islamic Terrorist Organizations". *Studies in Conflict & Terrorism*, 28(4), 275-293.
- Mohammed, K. (2014). *The Message And Methods Of Boko Haram. Boko Haram: Islamism, Politics, Security And The State In Nigeria*, 9-32.
- Nyadera, I. N. and Bincof, M. O. (2019a). "Human Security, Terrorism, And Counterterrorism: Boko Haram And The Taliban". *International Journal on World Peace*, 36(1), 4-15.
- Nyadera, I. N., Kisaka, M. O. and Agwanda, B. (2019b). "Fragile State, Just War, and the Crisis in Counterterrorism: Reflections on Boko Haram and Nigeria's War on Terrorism". *Conflict on Terrorism*, 54.
- Nyadera, I.N., Kisaka, M.O. and Agwanda, B. (2020). "Boko Haram Crisis In Nigeria: A Nexus Of Just War And Fragile State". *The Round Table*, 109 (3), 298-315.
- Ojo, J. S. (2020). "Governing "Ungoverned Spaces" In The Foliage Of Conspiracy: Toward (Re) Ordering Terrorism, From Boko Haram Insurgency, Fulani Militancy To Banditry In Northern Nigeria". *African Security*, 13(1), 77-110.
- Omenma, J. T., Onyishi, I. E. and Okolie, A. M. (2020). "A Decade Of Boko Haram Activities: The Attacks, Responses And Challenges Ahead". *Security Journal*, 1-20.
- Onapajo, H. and Uzodike, U. O. (2012). "Boko Haram Terrorism In Nigeria: Man, The State, And The International System". *African Security Review*, 21(3), 24-39.
- Onuoha, F. C. (2012). "The Audacity Of The Boko Haram: Background, Analysis And Emerging Trend". *Security Journal*, 25(2), 134-151.
- Onuoha, F. C. (2014). *Why Do Youth Join Boko Haram?*. US Institute of Peace.
- Paust, J. J. (2003). "War and Enemy Status After 9/11: Attacks on the Laws of War". *Yale J. Int'l L.*, 28, 325.
- Perl, R. F. (1998). *Terrorism: US Response to Bombings in Kenya and Tanzania: A New Policy Direction?*. Library of Congress Washington DC Congressional Research Service, Washington.

Pearson, E., and Zenn, J. (2018). "Wilayat Shahidat: Boko Haram, The Islamic State, And The Question Of The Female Suicide Bomber". *Boko Haram Beyond The Headlines: Analyses Of Africa's Enduring Insurgency*, 33-52.

Perliger, A. (2014). "Terrorist Networks' Productivity And Durability: A Comparative Multi-Level Analysis". *Perspectives on Terrorism*, 8(4), 36-52.

Sampson, I. T. (2016). "The Dilemmas Of Counter-Bokoharamism: Debating State Responses To Boko Haram Terrorism In Northern Nigeria". *Security Journal*, 29(2), 122-146.

Schaefer, T. M. (2004). "Framing the US embassy bombings and September 11 attacks in African and US newspapers". In *Framing terrorism* (pp. 101-120). Routledge.

Solomon, H. (2012). "Counter-terrorism in Nigeria: responding to Boko Haram". *The RUSI Journal*, 157(4), 6-11.

Stoddard, A., Harvey, P., Czwaro, M., and Breckenridge, M., (2020). *Humanitarian Access SCORE Report: Northeast Nigeria Survey on the Coverage, Operational Reach, and Effectiveness of Humanitarian Aid*. USAID.

Umar, A. M. (2013). *Nigeria and the Boko Haram sect: Adopting A Better Strategy For Resolving The Crisis*. Naval Postgraduate School Monterey CA.

World Watch Research (2015). *Migration And Violent Conflict In Divided Societies: Nonboko Haram Violence Against Christians In The Middle Belt Region Of Nigeria*. Nigeria Conflict Security Analysis Network (NCSAN) Working Paper No. 1, Abuja, Nigeria.

World Health Organization (WHO). *Strengthening the healthcare system in north-east Nigeria - a priority for WHO*. <https://www.afro.who.int/news/strengthening-healthcare-system-north-east-nigeria-priority-who>, (19 May 2019).

Zartman, I. W., and Faure, G. O. (2011). *Engaging Extremists: Trade-Offs, Timing, And Diplomacy*. US Institute of Peace Press.

Zenn, J. (2014). "Boko Haram And The Kidnapping Of The Chibok Schoolgirls". *CTC Sentinel*, 7(5), 1-8.

TÜRKİYE'DE ESNAF SİCİL AÇILIŞ-KAPANIŞ İLİŞKİSİ VE ESNAF İŞSİZLİK SİGORTASI İHTİYACI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Hakan ÖZCAN¹

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 14.11.2022 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 02.04.2023

DOI: 10.59445/ijephss.1204065

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Info: Research Article

Atf / Cite: Özcan, H. (2023). Türkiye'de esnaf sicil açılış-kapanış ilişkisi ve esnaf işsizlik sigortası ihtiyacı üzerine bir çalışma, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 6(2), 122-132.

Özet

Sosyal güvenlik, bireylerin ve ailelerin; iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, ölüm, analık ve işsizlik durumunda oluşabilecek sosyal ile ekonomik problemlere karşı bireylerin kendilerini korumasıdır. Ülkemizde yürürlükte olan 4A sigortalıları için, İşsizlik sigortası benzeri bir uygulamanın, işletmeyi kapatma durumunda olan esnaf işletmesi için işsiz kaldıkları dönemler için sosyal güvenciyi oluşturulmaya yönelik bir sigortacılık sistemi kurulması hedeflenmiştir. Bu çalışma Türkiye'de esnaf sicil açılış-kapanış ilişkisini ve "Esnaf İşsizlik Sigortası" ihtiyacını incelemek üzere yapılmıştır. Ülkemizde yürürlükte olan işsizlik sigortasına benzeyen bir sistem, işyerini kapatmak zorunda kalan esnaflar için de uygulamaya konulmuştur. Çalışmada Türkiye'de 2005-2022 dönemi esnaf açılış ve kapanış sayıları arasındaki ilişki incelenerek esnaf işsizlik sigortasına olan ihtiyaç durumunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda 2005-2022 yılları arasında esnaf; tecil, tadil ve terkin işlemleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik pek çok kriz esnafın ticari hayatını yakından ilgilendirmektedir. Açılan ve kapanan esnaf sayıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmasa dahi; esnafın işletmesini kapattığı dönemler için işsizlik sigortası önemli bir can simidi olacaktır. İşsizlik ödeneği esnafın zor günlerini daha kolay atlatmasına destek olacak ve yeni bir iş kurabilmesi için kendisini cesaretlendirebilecektir. Ekonomik ve sosyal sorunların yaşandığı dönemlerde, Devlet'in sağlayacağı mali destek; uygulamanın etkin kullanımı ve devamlılığına büyük katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Esnaf, İşsizlik, Sigorta.

THE RELATIONSHIP OPENING-CLOSING THE TRADESMAN REGISTRY IN TURKEY AND A STUDY ON THE NEED FOR UNEMPLOYMENT INSURANCE

Abstract

Social security, individuals and families; It is the protection of individuals against work accidents, occupational diseases, sickness, death, maternity, unemployment and social and economic problems. This study was carried out to examine the tradesmen registry opening-closing relationship and the need for "Craftsman Unemployment Insurance" in Turkey. A system similar to the unemployment insurance in force in our country has also been put into practice for tradesmen who have to close their workplaces. In this study, it is aimed to evaluate the need for tradesmen unemployment insurance by examining the relationship between the number of opening and closing of tradesmen in the period of 2005-2022 in Turkey. As a result of the correlation analysis, between the years 2005-2022; No meaningful relationship was found between the postponement, amendment and cancellation procedures. Many political and economic crises in the country are closely related to the commercial life of the tradesmen. Even if there is no comprehensible relationship between the number of trades opened and closed; Unemployment insurance will be an important lifeline for the periods when tradesmen close their businesses. Unemployment allowance will help the tradesmen to overcome their difficult days more easily and will encourage them to start a new business. Financial support provided by the State in times of economic and social problems; It will contribute greatly to the effective use and continuity of the application.

Keywords: Tradesman, Unemployment, Insurance.

¹ Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, hozcan@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4000-9830.

1. Giriş

Günümüzde Esnaf Ahilik Sandığı, esnaf ve üyelerden prim toplamak, toplanan primleri uygun araçlarda değerlendirmek, üyelere ödemelerini yapmak, kanunun hükümlerine uygunluğu denetlemek için kurulmuştur. Sandıkta toplanan primler, esnafın şartları sağlaması durumunda belirlenen sürelerce işsizlik ödeneği vb. şekilde esnaf için kullanılacaktır. Bireyler tarih boyunca kendilerini güvence bir başka ifade ile garanti altında hissetmeyi istemiş, bu ihtiyacını sağlayabilmek için farklı tedbirler alarak, kişisel veya toplumun tümünü kapsayan ortak çalışmalar başlatmıştır. Sosyal güvenlik, diğer tüm politika araçlarından farklı olarak; toplumu oluşturan bütün kişilerin doğumundan ölümlerine kadar tüm yaşamları süresince hizmet sağlamak durumundadır.

Esnaf işsizlik sigortası Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) tarafından ortak çalışılarak hazırlanmış yasal düzenlemedir. İşletmesini kapatan esnaf için işsiz kaldıkları dönemler için bir sigorta sistemi kurulması hedeflenmiştir. İşsizlik sigortasının etkinliğinden, esnafın da aynı kapsamda yararlanabilmeleri amaçlanmıştır.

Çalışma Türkiye’de esnaf sicil açılış-kapanış ilişkisini görmek ve “Esnaf İşsizlik Sigortası” ihtiyacını incelemek üzere yapılmıştır. Çalışmada esnaf açılış ve kapanış sayılarının arasındaki ilişki incelenerek; esnaf işsizlik sigortasına olan ihtiyaç durumunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Literatürde genellikle işsizlik sigortası ve ahilik uygulamaları üzerine çalışmalara rastlanılmıştır. Esnaf sicil sayıları ve esnaf işsizlik sigortasını birlikte değerlendiren çalışmalara rastlanılmamıştır.

2. Türkiyede Sosyal Güvenlik ve Esnaf

Osmanlı İmparatorluğunda sosyal güvenlik sistemi; sanayileşme stratejisinin benimsenmemesi, sosyal politikalar alanında yenilikler ve düzenlemelerin yapılamaması sebebi ile gelişmemiştir. Sosyal yaşamı etkileyen basit ve sistemsiz koruma güvenlikleri, bir yapıya kavuşturulamadan sistemsiz olarak bir sosyal güvenlik sistemine çevrilememiştir. Günümüz anlamındaki ihtiyaçları karşılamayan ilk sosyal güvenlik sistemi Cumhuriyet sonrası 1936 yılında kabul edilen İş Yasası ile başlayabilmiştir. Ancak yine teorik sistemin pratik bir sisteme geçişi ve vatandaşların tümünü kapsayan bir uygulamaya ancak ikinci dünya savaşından sonrasında başlanabilmiştir. 1930’lardan günümüze hükümetler bu konuda çalışmalar yapsa bile; ihtiyaçlara yönelik bir sistem ancak son yıllarda uygulamaya konulmuştur (Güzel, Okur, & Caniklioğlu, 2016).

Osmanlı Devleti’nde yaşamsal düzen ile dinin iç içe geçmesi nedeniyle aile yapısının ve hayır kurumlarının etkinliği sayesinde sosyal yardımlar toplum içerisinde hep var olmuştur. Dini yardımlar, aile içi dayanışma ve Ahi teşkilatının var olması nedeniyle meslek kuruluşları olan loncalar arasındaki dayanışma ve yardımlaşma bu dönemde modern olarak bir sosyal güvenlik sisteminin oluşmasına imkân vermemiştir. Sosyal yardımların bu şekilde var olması ülke genelinde farklı bir sosyal güvenlik sisteminin oluşmasına engel olmuştur (Güvercin, 2004: 91). Cumhuriyet döneminin öncesinde Ahi teşkilatının yanında vakıflar da sosyal yardım anlamında büyük destek sağlamıştır. Sosyal güvenlik sisteminin yapı taşlarından birisi olan vakıflar köprü, su yolu, medrese, çeşme, kervansaray, camiler yapmış ve günümüze kadar gelmesine destek sağlamıştır. Bunu takip eden süreçlerde asker, memur ve emekli vatandaşlara sosyal yardım sağlanması amacıyla sandıklar kurulmuştur (Tuncay & Ekmekçi, 2012).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında tüm toplumu ilgilendiren bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulamamıştır. Kamu hizmeti kavramı gelişmediği için memur sayısı az ve emeklilik hakkı ise sınırlı olarak uygulanmıştır (Erdoğan, 2004). İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle beraber Türkiye’de sosyal güvenlik alanında çalışmalar başlamıştır. 1949 yılında Yaşlılık Kanunu, 1950 yılında ise Hastalık Sigortası Kanunu yürürlüğe girmiştir (Dilik, 1992: 49). Daha sonra 1957 yılında birkaç yasa

birleştirilerek Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası kanunu olarak tek çatı altında toplanmıştır. 1971’de yürürlüğe giren 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkâr (Sosyal Sigortalar Kurumu) Yasası ile birlikte sosyal güvenlik hizmetlerinin kapsamı genişletilmiş, sunulan sosyal güvenlik sistemleri standardize edilmiştir (Güvercin, 2004: 92). Genişletilen kapsama işçiler, yaşlılar, maluller ve sakatlar da dahil edilmiştir. Toplumda çalışmayan, iş akitleri sona erdirilen kimseler için düzenleme ise 1999 yılındaki İşsizlik Sigortası Kanunu ile uygulanmaya başlamıştır

2006 yılında ise 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Yasası yürürlüğe girmiştir. Yasa kapsamı gereği Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve BAĞ-KUR kurumları lağvedilerek ortadan kaldırılmış tek kurum olan SGK bu kurumların görevlerini üstlenmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile kurulan SGK, kamusal tüzel bir yapıya sahip, mali ve idari bakımdan bağımsız, özel hukuk kurallarına tabi, sosyal sigortacılığın ilkelerine dayanan, adil, etkin herkes tarafından kolayca erişim imkânı olan aktüerya ve ekonomik yönden sürdürülebilir, gelişmiş standartları esas alarak sosyal güvenlik sürecini işletecek bir kurum olarak yapılanmıştır (Özdamar, Çakar, & Göktaş, 2011).

2.1. Esnaf Sicili

Esnafın ve sanatkârların siciline ait işlemler; 5362 sayılı Esnaf Kanunu, Esnaf Sicil Gazetesi Yönetmeliği, Esnaf ve Sanatkâr Sicili Yönetmeliği ile Türk Ticaret Kanunu (TTK)’nin 5362 sayılı 26 – 40’ncü maddeleri hükümlerine göre yürütülmektedir.

5362 sayılı Kanunu çerçevesinde; esnafın ve sanatkârların sicillerinin, güvenli ve sağlıklı bir biçimde veri tabanında tutulması ve yayınlanması; Esnaf ve Sanatkârlar Sicil Müdürlüğüne yapılmaktadır.

Esnafın Sicil İşlemleri;

- 1- Tescil İşlemi
- 2- Tadil İşlemi
- 3- Meslek Terkin İşlemi
- 4- Sicil Terkin İşlemi

2.1.1. Esnaf Tescil İşlemleri (İşe Başlama)

5362 sayılı Esnaf Kanununun 60.maddesine göre Esnaf (yanlarında çalışanlar hariç) çalışmaya başladığı tarih itibarı ile, 30 gün içerisinde sicil tescil ve gazetede ilanlarını yapmakla yükümlüdür. İlgili yükümlülüğünü yerine getirmeyenler yetkili kurum ve kuruluşlara bildirilir. Yetkili kurumlar, sicil kayıtları yapılanaya kadar esnafın faaliyetlerini durdurabilir

Esnaf ve Sanatkârlar Sicili Yönetmeliği’nin 23.maddesine göre; Esnafın meslekî faaliyetlerini yapabilmeleri sicile kayıtları gerekmektedir. Esnafın her bir mesleği için ayrı bir kayıt yaptırması gerekmektedir. İşverenin eski sicil numarası mevcut ise; yeni talepler ve değişiklikler bu numara üzerinden işlemleri yapılmaktadır. Sicile kayıtlı olan esnafın güncel bilgileri dosyasına işlenerek saklanır.

2.1.2. Esnaf Tadil İşlemi

5362 sayılı Esnaf Kanununun 68.maddesine göre Esnafın kayıtlı beyannamelerindeki maddelerde oluşan değişiklikleri 30 gün içerisinde sicillerine beyan etmek durumundadırlar. İsim değişikliği, iş yeri sicil yetki bölgesi içinde başka bir adrese nakil, unvanın değiştirilmesi gibi durumlar tescilli işlemlerde değişiklik olarak kabul edilir. Aynı sicil bölgesindeki adres değişiklikleri nedeni ile yapılan oda değişik işlemi de tadil işlemi olarak kabul edilir.

2.1.3. Esnaf Terkin İşlemi

Birden çok mesleği yapan esnaflar; bu mesleklerden birini yapmaktan vazgeçmeleri durumunda mesleğini terk prosedürü uygulanır. Yine, esnafın yaptığı mesleği bırakıp, diğer bir mesleki faaliyete başlaması durumunda; faaliyetini bıraktığı mesleğinden ötürü “**esnaf meslek terkin**” işlemi yapılmaktadır.

Esnafın mesleklerine son vermesi durumunda 30 gün içerisinde sicile beyan yükümlülükleri bulunmaktadır. Beyana göre esnafın sicildeki kayıtları silinmektedir. Yine vefat ettiği tespit edilen ve varisi bulunmayan esnaflar için de “**esnaf sicil terkin**” prosedürü uygulanarak kayıtları silinmektedir.

2.2. Sigorta ve Esnaf İşsizlik (Ahilik) Sigortası

Sigortacılık sektörünün finans dünyasında içinde önemli bir konumu bulunmaktadır. Riski transfer ederek azaltmak sigortacılığın en önemli fonksiyonlarından biridir. Sigorta kelimesi güvence anlamına gelmektedir (Yayla, 2019). Bireyin yaşamı ve sahip olduğu malları hayatının her döneminde çeşitli tehlikelere maruz kalmaktadır (Acınan, 2005:16). Sigortacılık uygulamalarının ekonomik gelişme ve büyümeye olumlu etkileri yanında fon yaratma işlevi ile de mali sistemde etkin bir rolü olmuştur. Bu etkinin farkında olan toplumlar gelişme ve büyümelerinde sigorta sektöründen yararlanmaya çalışmışlardır (Arseven, 1987: 418). Ülkemizde de özel sigorta şirketleri tarafından yapılan özel işsizlik sigortaları mevcuttur; sistem gönüllü prim ödeme ve süreklilik esasına dayandığı için kullanımı çok azdır. İşsizlik desteği gelişmiş batı toplumlarında olduğu gibi; sosyal devlet tarafından kurulan edilen bir sistemdir.

XIX. yüzyılda işsiz, çalışmayan denilince genelde ilk zihinde beliren durum, kabiliyetsizliğinden ötürü bir meslek, bir zanaat sahibi olamamış veya geçimsizliği, yoksulluğu nedeniyle iş bulamayan, vaktini boş geçiren insan gelmekteydi (Zaim, 1968: 124). Günümüz şartlarına göre bu tanımlama geçerliliğini kaybetmiştir. Çünkü bu tanımlama tek bir bakış açısı irdelenerek yapılmıştır. İşsiz kalmayı, iş bulamamayı tamamen insanın şahsına bağlamıştır. Günümüzde değişen koşullara uygun tanımlamalar yapılmaktadır. Günümüzde işsizlik kavramından anlaşılacak olan şahsın iş aramasına rağmen iş bulamayışıdır.

Ülkemizde işsiz kalacak SGK’lı çalışanlar için 4447 sayılı İşsizlik Sigortaları Kanunu 25.08.1999 yürürlüğe girmiştir. İşini kapatmak durumunda kalacak esnaflar için benzer bir uygulama; 23.02.2017 tarihli 6824 sayılı kanunun 25 inci maddesi ile, İşsizlik Sigortası Kanuna ilave dilen Esnaf Ahilik Sandığı Kanunu yürürlüğe girmiştir. Fakat Ahilik sandığı fon toplaması, sisteme gelen eleştiriler ve ekonomik hayatı etkileyen pandemi sebebi ile 01.01.2018 de başlaması gereken uygulama sürekli ertelenmiştir (Kaptan, 2021). 6824 sayılı Esnaf Ahilik Sigorta Sandığı Kanunu uygulaması bir değişiklik olmaz ise 01.01.2024’de başlayacaktır.

6824 sayılı Esnaf Ahilik Sigortası Kanununun 9. maddesine göre sigorta prim havuzu; esnafın primine konu günlük kazançlarının, %2’sini sigortalıdan ve %1’i ise Devlet payı olmak üzere düzenlenmiştir. Ancak toplanacak günlük prim miktarı, prime dayalı günlük gelir alt sınırı 2 katı üzerinden hesaplaması yapılacak miktarın üzerinde olamaz. 4b BAĞ-KUR sigortasının herhangi bir neden ile sonlanması durumunda, sigortalının ödediği Ahilik Sigorta Sandık primleri ile Devletin katkı payı geri ödenmez. Ahilik Sigorta Sandığında 4b (Kendi nam ve hesabına çalışan) sigortalılarından primlerin toplanarak, kayıtların tutulmasından, bu primlere ile uygulanacak erteleme cezası ve gecikmeden kaynaklı zammın Ahilik Sigorta Sandığına aktarımından, hak edişlerin prim borcuna karşılık mahsubundan ve haksız alınan primlerin iade edilmesinden SGK sorumlu ve yetkilidir. SGK son ayda tahsil edilen primler ve gecikme ceza ve zammını tahsilatın yapıldığı ayın 15’e kadar Ahilik Sigorta Sandığına aktaracaktır. SGK ve Türkiye İş Kurumu, aylık olarak Ahilik Sigorta Sandığına

belirlediği sigortalının paylarını hesaba alarak Devletin payını Sosyal Güvenlik Bakanlığında isteyecektir. Bakanlık kendinden talep edilen tutarı talep tarihinden 15 gün içinde Ahilik Sigorta Sandığına gönderecektir. Esnaf Ahilik Sigorta Sandığına yatırılan primler, gider olarak değerlendirilecektir.

6824 sayılı Esnaf Ahilik Sigortası Kanununun 9. maddesine göre sandığına üye olan sigortalının; iflası durumunda ve iflas olmadan işyerini kapatma durumunda; 30 gün içinde başvurmak ve prim borcu olmamak şartı ile Esnaf Ahilik Sigorta Sandığından ödenek alma hakkına sahip olur.

- a) 600 gün faaliyetini sürdüren ve Esnaf Ahilik Sandığı primi ödemiş olanlara 180 gün,
- b) 900 gün faaliyetini sürdüren ve Esnaf Ahilik Sandığı primi ödemiş olanlara 240 gün,
- c) 1080 gün faaliyetini sürdüren ve Esnaf Ahilik Sandığı primi ödemiş olanlara 300 gün, süre ile Esnaf Ahilik Sandığı ödeneği verilecektir.

3. Literatür Taraması

Öner (2006) İşsizlik Sigorta Fonunu sistemi ve denetimi üzerine çalışmıştır. Fonun yapısı ve kaynakların değerlendirilmesinde 2000-2006 yılları arasında etkinliğin ölçülmesi amaçlanmıştır. Fon yönetimi, fon kaynaklarının değerlendirilmesi açısından gayet başarılı olduğu tespit edilmiştir. Ancak 6 yıllık uygulama neticesinde fonda meydana gelen birikim ile paralel olarak yapılan yardımlarda bir gelişme kaydedilememiştir. İşsiz kalanlara bu süreçte yeterli yardım ve olanak sağlanmadığında, sigortadan beklenen fayda elde edilemeyecektir. Bu defa çalışırken yapılan kesintilerde isteksizlik meydana gelecektir. Sigortanın devamı ve sigortadan beklenen faydanın sağlanabilmesi için prim yardım dengesinin yeniden ele alınması görüşü belirtilmiştir.

Özağaçkaya (2016) ahilik ve sosyal ilişkisi üzerine çalışmıştır. Ahilik teşkilatlarının temelleri 12. yüzyılda Anadolu'da atılmıştır. Kültürel, sosyal ve ekonomik alanda toplumsal faydalar amacı ile ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarıdır. Ahiliğin günümüzdeki esnaf teşkilatları boyutu hep ön plana çıkarıldığı için, ahilik organizasyonlarının inanç, ahlak, bütünleşme ve toplumsal dayanışma gibi fonksiyonel diğer esas öğeleri anlatılamamıştır. Ahilik sadece bir ekonomik bir olgu değildir. Geleneklerimizden geleceğe ışık tutabilen bir sosyal refah, adalet anlayışını benimseyen bir sosyal yapılandırma. İnsanlık onuru gibi kabul edilmiş, ben olgusunun biz olarak sürdürülmesi hedeflemiştir. Ahilik bu hedef için oluşturulmuş olup; ana yapısını manevi/maddi özellikler ile şekillendirmiştir.

Özdemir (2017) tarafından yapılan çalışmada iradi işsizlik çalışılmıştır. Çalışma sonucunda iradi işsizliğin yapısal olarak mücadele edilmesi gereken bir atalet hali olduğu ve özellikle gençlerin iradi işsizlikten uzaklaştırılması yönünde tedbirler alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ülkemizde Esnaflara yönelik işsizlik sigortası 2024 de başlayacağı için esnafa yönelik iradi işsizlik durumu tespiti yapılamamıştır.

Turbay (2022) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de işsizlik sigortası uygulamasının 2002-2021 yılları arasındaki gelişimi incelenmiştir. Türkiye’de işsizlik sigortasının uygulanmaya başlamasından günümüze kadarki süreçte ne düzeyde gelişim gösterdiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, işsizlik sigortasının yürütülmesinden sorumlu olan Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından yayımlanan resmi istatistikler, bültenler ve raporlardan yararlanılarak doküman analizi yapılmıştır. Çalışmada 2002-2021 yılları arasındaki veriler karşılaştırmalı yorumlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda Türkiye’de 2002-2021 arasında işsizlik ödeneğine başvuran sayıları sürekli artış göstermiştir. Ancak işsizlik ödeneğini hak eden sayılarının beklenen düzeyde olmadığı görülmüştür. 2003-2011 yılları arasında işsizlik ödeneğine başvuranların en az ortalama %81’i hak kazanırken, 2012-2021 yılları arasında hak kazananların oranı ortalama %46,1’e kadar düşüş göstermiştir. İşsizlik sigortası fon varlığı incelendiğinde ise, 2002-2019 yılları arasında fon varlığı

sürekli artış göstermiştir. Ancak 2020 ve 2021 yıllarına gelindiğinde fon varlığında azalma ve fon giderlerinin fon gelirlerini aştığı görülmüştür. Çalışma sonucunda işsizlik sigortası hak kazanma koşullarının hafifletilmesi, kapsamının genişletilmesi ve fon gider kalemlerinin azaltılması önerilmektedir.

Metin vd. (2022), tarafından yapılan araştırmanın temel hedefi; Kahramanmaraş ilinde çalışan esnafın Ahilik Sandık Sigortası sistemine yönelik tutumları belirlemektir. Bu amaç ile, çalışmada Esnafın Ahilik Sandığının sosyal güvenlik sisteminin içindeki yerinin daha iyi ifade edilmesi için kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Sonuç olarak uygulama hayata geçirilmeden önce içeriği ve kapsamı hususunda çeşitli iletişim kanalları devreye sokularak ilgililerin bilgilendirilmesinin önem arz ettiği görülmektedir. Ayrıca 2017 yılında ilan edilmiş olan uygulamanın 2023 sonrasına ertelenmiş olmasının, uygulamaya karşı olumlu tutumları geciktirdiği düşünüldüğünde; uygulamanın yeni bir ötelemeye tabi tutulmaması gerektiği düşünülmektedir.

Yılmaz (2022) tarafından yapılan bir çalışmada; Çalışmada esnafın bu sigortaya bakışı ve ihtiyaç durumuna yönelik görüşlerinin alınması hedeflenmiştir. Çalışmanın nitel araştırma yaklaşımına uygun olacağı düşünülmüştür. Sigortalının esnaf sıfatı ile istekleri ve yaşayabileceği sorunları hakkında detaylı bilginin sağlanması ve örnekler üzerinde detaylı tespitler yapılabilmesi için çalışmanın bu yaklaşım ile yapılması uygun görülmüştür. Bu amaçla İstanbul Pendik’te 50 esnaf ile görüşülerek uygulamaya başlanmış, yeni sistem hakkındaki genel görüşleri alınmıştır. İşverenler genel olarak uygulamayı olumlu bulmakla birlikte; işsizlik primi yatıracak olmalarının kendilerine ilave bir mali yük olacağını düşünmektedir.

Genellikle işsizlik sigortası ve ahilik uygulamaları üzerine çalışmalara rastlanılmıştır. Esnaf sicili ve esnaf işsizlik sigortasını birlikte inceleyen çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu yönden araştırma benzer çalışmalar için emsal teşkil etmesi açısından da önemli olup diğer yeni çalışmalar için bir başlangıç olabilecektir.

4. Araştırma

4.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Esnaf işsizlik sigortası 4447 Sayılı Kanun’a 2017’de eklenen ve 2018 yılında yürürlüğe girmesi planlanmıştır. Uygulama başlangıcı ilk olarak 2 yıl ertelenmiştir. 2020 yılında ise tüm dünyayı saran ve ülkemizi de etkisi altına alan pandemi şartları sebebi ile 2023 yılı sonrasına ertelenmiştir. Ülkemizde ilk olarak 1999 tarihin de yürürlüğe giren işsizlik sigortasının, Esnaf için düzenlenmiş benzer bir modelidir. Bu çalışma Türkiye’de esnaf sicil açılış-kapanış ilişkisini ve “Esnaf İşsizlik Sigortası” ihtiyacını incelemek üzere yapılmıştır. Ülkemizde yürürlükte olan işsizlik sigortasına benzeyen bir sistem, işyerini kapatmak zorunda kalan esnaf için de uygulamaya konulmuştur. Çalışmada Türkiye’de 2005-2021 dönemi esnaf açılış ve kapanış sayılarının arasındaki ilişki incelenerek esnaf işsizlik sigortasına olan ihtiyaç durumunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

4.2. Araştırmanın Verileri ve Hipotezler

Çalışmada 2005-2021 yılları arası TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu) Resmi İstatistikleri kullanılmıştır. Çalışmada 2005 itibari ile yıllık veriler kullanılmıştır çünkü tüm değişkenler için kesintisiz veriler daha önceki yıllarda bulunmamaktadır.

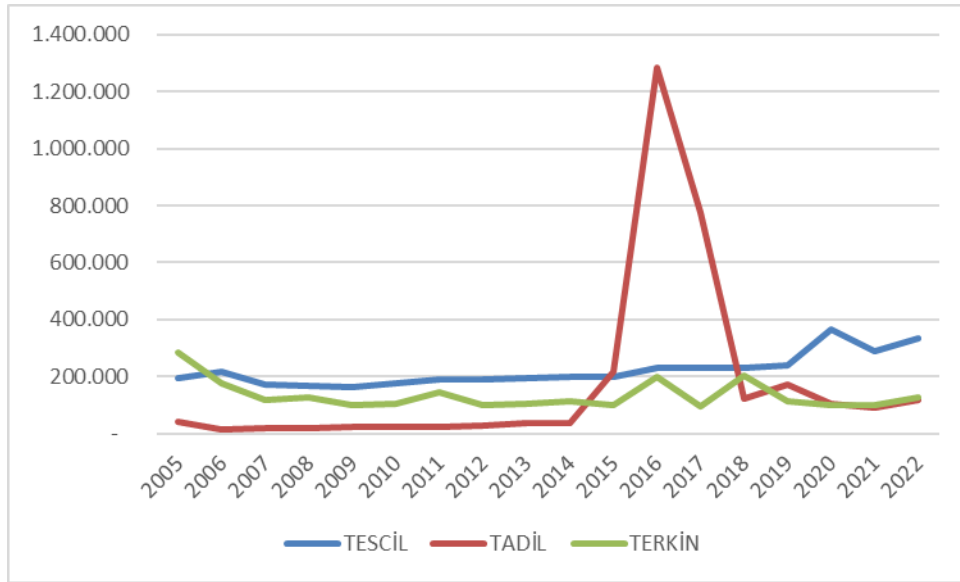
Tablo 1. 2005-2022 Dönemi Esnaf Tescil, Tadil ve Terkin Sayıları

YIL	TESCİL	TADİL	TERKİN
2005	196.494	42.221	282.600
2006	217.603	12.055	177.436
2007	170.826	20.293	118.871
2008	166.823	19.907	128.331
2009	162.911	24.795	101.211
2010	177.032	21.510	103.280
2011	190.899	25.385	143.752
2012	188.435	29.953	101.998
2013	193.870	34.904	105.507
2014	200.235	37.453	113.696
2015	201.006	216.309	97.715
2016	228.871	1.286.103	199.329
2017	229.367	774.254	96.945
2018	229.298	122.748	203.112
2019	238.416	173.062	114.977
2020	365.533	103.928	99.588
2021	287.550	88.576	101.750
2022	333.235	119.264	125.598

Kaynakça: <https://www.tesk.org.tr/view/mevzuat/liste.php?Guid=902743d2-11e2-11ea-9eaf-000c29b32a85>

Verilerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Şekil 1. 2005-2022 Esnaf Açılış-Kapanış Sayıları

Kaynakça: TESK Resmi İstatistikleri

2005-2022 döneminde yılda ortalama yaklaşık 215.000 işletme açılmış ve ortalama yaklaşık 135.000 işletme kapanmıştır. 2018’de yayınlanan 30625 sayılı “Esnaf ve Sanatkarlar Sicili Yönetmeliği” öncesi; ilave işlemler olabilir endişesi ile, 2016-2017 yıllarında esnaf sicil işlemlerinde büyük artış yaşanmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

H_{0a}: Tescil ile Tadil arasında anlamlı bir ilişki yoktur

H_{1a}: Tescil ile Tadil arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{0b}: Tescil ile Telkin arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_{1b}: Tescil ile Telkin arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{0c}: Tadil ile Telkin arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_{1c}: Tadil ile Telkin arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4.3. Yöntem Bulgular

Tescil, Tadil ve Telkin değişkenleri arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amacıyla korelasyon analizi uygulanmış ve analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur. Korelasyon analizi iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin miktarını ve yönünü sayısal olarak belirlememizi sağlayan istatistiksel bir tekniktir (Gürbüz, 2014). Korelasyon analizi yöntemi ile 2005-2021 dönemi esnaf açılış ve kapanış sayılarının arasındaki ilişki incelenerek esnaf işsizlik sigortasına olan ihtiyaç durumu değerlendirilecektir. Çalışma sonucunda açılan ve kapanan işletme sahipleri arasında anlamlı bir ilişki beklenmektedir. Özellikle işletmesini kapatmak durumunda olan esnafın tekrar faaliyete geçiş dönemi ve ekonomik hayata katılım sürecinde işsizlik sigortasının büyük desteği olacaktır.

Tablo 2. Korelasyon Analizi Sonuçları

		TESCİL	TADİL	TERKİN
TESCİL	Pearson Korelasyon Değeri	1	0,178	-0,082
	Olasılık (p)		0,494	0,755
	N	18	18	18
TADİL	Pearson Korelasyon Değeri	0,178	1	0,166
	Olasılık (p)	0,494		0,524
	N	18	18	18
TERKİN	Pearson Korelasyon Değeri	-0,082	0,166	1
	Olasılık (p)	0,755	0,524	1
	N	18	18	18

Tablo 3 incelendiğinde tescil ile tadil değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. (Sig. 0.494>0.05). Benzer şekilde tescil ve terkin değişkenleri ile tadil ve terkin değişkenleri arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (sig.0.755, 0.524> 0.005). Bu veriler ışığında H_{0a}, H_{0b} ve H_{0c} hipotezleri reddedilememiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de işsizlik ödeneğinin temel iki hedefi bulunmaktadır. Birincisi, işsiz kaldığı süreçte ekonomik destek olması; ikincisi ise bireyin özgüveni ile kendine uygun, bilgi ve mesleki tecrübesi ile uzun vadeli olarak istihdama katılmasını sağlamaktır. İşsizlik ödeneği için başvuruda bulunan kişi sayısının en fazla yarısı kadarı faydalanabilmektedir. İşsiz birey iş arama aşamasında çevresel ve ekonomik baskılar sebebi ile; uygun olmayan iş tekliflerini kabul edebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde işsizlik maaşı dışında işsizlik yardımı da yaygın bir uygulamadır. Ahilik sandıkları uygulaması; hem esnafa zor dönemde destek olarak hem de ülke ekonomisinin büyümesine fayda sağlayacağı düşüncesi ile doğmuştur.

Yapılan çalışmada esnaf açılış ve kapanış sayılarının arasındaki ilişki incelenerek esnaf işsizlik sigortasına olan ihtiyaç durumunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Resmi verilerin temin edilebildiği 2005-2022 yılları arasında esnaf; tecil, tadil ve terkin işlemleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Bu durumun özellikle 2005,2006,2015,2016 ve 2017 yıllarındaki ortalamanın çok üzerindeki işlemlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik pek çok kriz esnafın ticari hayatını yakından ilgilendirmektedir. Açılan ve kapanan esnaf sayıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmasa dahi; esnafın işletmesini kapattığı dönemler için işsizlik sigortası önemli bir can simidi olacaktır.

Hiçbir BAĞ-KUR üyesi işletmesini kapatmak düşüncesi ile açmamış olduğundan; faaliyetlerine devam edebilmeleri için kamudan destek beklmeleri gayet normaldir. İşsizlik sigortası esnafın iflası durumunda bir süspansiyon görevi görecektir. Fakat esnaf işletmesini ayakta tutacak çözümler de getirilmesini beklemektedir. Mevcut işsizlik fonu günümüzde işsiz kalan işçiden çok farklı amaçlara hizmet etmektedir, örneğin pandemi döneminde işverene sağlanan teşviklerle istihdamı artırmak için kullanıldığını görülmektedir. Elbette istihdamın artması ülkemiz ve işçinin lehine bir uygulamadır. Fakat fonun kuruluş amacı ile örtüşmemektedir. Ahilik sandığı da mevcut işsizlik fonu ile tamamen aynı olduğundan, gelecekte fonda biriken gelirlerin başka amaçlar için kullanılma ihtimali vardır. Ahilik sandığı fonu ülkemizdeki esnafın ve ülke ekonomisinin kalkınmasına fayda sağlanması için kanaatimizce esnafın iflasını önlemek amaç edinmesi ve ekonomik kriz, salgın hastalıklar gibi dönemde esnafı ayakta tutmak için kullanılmalıdır.

Esnafın işsizlik primi yatıracak olmaları sebebi ile; uygulamanın ilave bir mali yük getireceği düşünülmektedir. Henüz yürürlüğe girmeyen ahilik sandığı fonunun detaylarını öğrenildiğinde; işsizlik sigortasına hak kazanmanın kolay olmayacağı görüşü hakimdir. Bu olumsuz görüşün sebebi ise; esnafın fondan faydalanmak için iflas etme şartı ve kuruma borcu durumunda ödemelerin mahsup edilecek olmasıdır. 2020 yılından itibaren Covid-19 süreci ve dünyada yaşanan siyasi olaylar finansal kesimin tüm katmanlarını etkilemiştir. Uygulamanın 5 yıldır sürekli ertelenmesinin en önemli sebebinin bu olduğu düşünülmektedir. Ahilik sigortası; vergi, kredi ve SGK borç sorunları yaşayan esnafa ilave bir mali yük getireceği beklenmektedir. Sosyal güvenlik kurumu; yeni uygulamanın içeriği ve faydaları hakkında üyelerini mutlaka bilgilendirmelidir.

Esnafın özellikle 2020 yılından beri etkisi altında kaldığı Covid-19 Pandemisi nedeniyle sosyal ve ekonomik açıdan zor dönemler geçirdiği vergi borçlarını ödemekte zorlanan işletmelerin sayısının fazla olduğu bilinmektedir. 2005-2022 dönemi yılda ortalama 135.000 civarı işletme kepenk indirmektedir. Bir işletmenin kapanmasının sadece sermayedara değil yanında çalışanlara, ailelerine, ekonomiye ve vergi sistemine olumsuz etkileri olmaktadır. İşsizlik ödeneği esnafın zor günlerini daha kolay atlatmasına destek olacak ve yeni bir iş kurabilmesi için kendisini cesaretlendirebilecektir. Ekonomik ve sosyal sorunların yaşandığı dönemlerde, Devlet’in sağlayacağı mali destek; uygulamanın etkin kullanımı ve devamlılığına büyük katkı sağlayacaktır.

Araştırmacının Katkı Oranı (Author’s Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that he has no competing interests.

KAYNAKÇA

- Acınan, H. (2005). Sigortanın Temel Prensipleri. Güneş Sigorta Yayınları. İstanbul.
- Ahilik Sandığı Kanunu. (2017). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4447.pdf> , 20.02.2023
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Sakarya Yayıncılık. Sakarya.
- Arseven, H. (1987). Sigortanın tarihçesi ve geri kalmışlığımızın sebepleri. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 43(1-4), 415-431
- Dilik, S. (1992). Sosyal Güvenlik. Yükseköğretim Kurulu Matbaası. Ankara.
- Ekiz, D. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler. Anı Yayıncılık. Ankara
- Erdoğan, Z. (2004). Sosyal Güvenlik Nedir? <http://www.iscikonsevi.org/modules.php?name=News&file=article&sid=1501> , 20.02.2023
- Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu (2005). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050621-1.htm> 20.02.2023
- Esnaf ve Sanatkârlar Sicili Yönetmeliği. (2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181214-2.htm> , 20.02.2023
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2(57), 90-93.
- Güzel, A., Okur, A. R., & Caniklioğlu, N. (2016). Sosyal Güvenlik Hukuku (16 b.). Beta Yayıncılık. İstanbul.
- İş Yasası. (1936). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3330.pdf> , 20.02.2023
- İşsizlik Sigortası Kanunu. (1999) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4447.pdf> , 20.02.2023
- Kaptan, R. (2021) Türkiye’de işsizlik sigortası uygulamaları ve sistemin sürdürülebilirliği, Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Yalova.
- Metin, T., Baylan, M. & Günalan, M. (2022). Esnafın Ahilik Sandığı Uygulamasına Karşı Tutumları: Kahramanmaraş Örneği. Journal Of Economics And Research , 3 (1) , 38-54 . Doi: 10.53280/Jer.1080047

**Türkiye’de Esnaf Sicil Açılış-Kapanış İlişkisi ve Esnaf İşsizlik Sigortası İhtiyacı Üzerine
Bir Çalışma**

Öner, İ. (2006). Türkiye’de İşsizlik Sigortası ve İşsizlik Sigortası Fonu: Kuruluşu Gelişimi ve Denetimi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Özağaçkaya, M (2017). Ahilik ve sosyal hizmet, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Yalova

Özdamar, M., Çakar, E., & Gökteş, M. (2011). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim. Yaklaşım Yayıncılık. Ankara.

Özdemir, M. Ç. (2018). İradi İşsizlik. Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar II, 113-150.

Özşungur, F. (2014). Ticaret sicili müdürlüklerinin resmî kurumlara bildirim yükümlülükleri. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 63, 623-642.

Patton, M.Q. (1987). How to Use Qualitative Methods in Evaluation. Sage Publishing.London.

Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu. (2006). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5502-20140910.pdf> , 20.02.2023

Tesk Resmi İstatistikleri. <https://www.tesk.org.tr/view/mevzuat/liste.php?Guid=902743d2-11e2-11ea-9eaf-000c29b32a85>, 20.02.2023

Tuncay, A. C., & Ekmekçi, Ö. (2012). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. Beta Yayınevi. İstanbul.

Turbay, M. (2022). İşsizlik Sigortası ve Türkiye’de İşsizlik Sigortası Uygulamasının Gelişimine Yönelik İnceleme, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sigortacılık Bilim Dalı, Yüksel Lisans Tezi, Düzce

Yayla, Ş. (2019). Sigortacılık ve Türkiye’de Sigorta Sektörünün Durumu, Liberal Düşünce Dergisi, Yıl:24, Sayı:94, ss.107-125

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Yılmaz, H. (2022) Ahilik (İşsizlik) Sigortasının Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde (KOBİ) Mali ve Sosyal Boyutunun İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Okan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Zaim, S. (1968). Çalışma Ekonomisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

GALİP ERDEM'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ (1930-1997)A. Kutalmış YALÇIN¹*Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 28.03.2023 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 11.04.2023**DOI: 10.59445/ijephss.1272697**Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Info: Research Article**Atf / Cite: Yalçın, A. K., (2023). Galip Erdem'in hayatı ve kişiliği (1930-1997), International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 6(2), 133-146.***Özet**

Bu çalışmada Türk basın-yayın ve siyasi hayatında milliyetçi ve muhafazakar kimliğiyle öne çıkan çok önemli bir gazeteci ve yazar, deneyimli bir bürokrat ve aynı zamanda bir avukat olan Galip Erdem'in hayatı ve kişiliği incelenmiştir. Galip Erdem basın-yayın hayatı boyunca yazı işleri müdürlüğü, yazarlık ve genel yayın yönetmenliği gibi çok aktif görevlerde bulunmuştur. Galip Erdem bu görevlerini Türk Yurdu, Orkun, Tercüman, Son Havadis, Yeni İstanbul, Bizim Anadolu, Zafer, Bab-ı Alide Sabah, Ortadoğu, Ölçü, Devlet, Bozkurt, Yeni Sözcü, Bakış, Töre ve Millî Hareket isimli dönemin milliyetçi ve muhafazakar görüşte olan dergi ve gazetelerinde sürdürmüştür. Kendisi bu faaliyetleri devam ederken başta Hüseyin Nihal Atsız, Dündar Taşer, Prof. Dr. Osman Turan, Osman Yüksel Serdengeçti ve Emine Işınso olmak üzere pek çok akademisyen, sanatçı, yazar ve bilim insanıyla birlikte çalışma fırsatı bulmuştur. Çok üretken bir yazar olarak dikkat çeken Galip Erdem'in, sadece Devlet'te 340 makalesi yayınlanarak en fazla makalesi yayınlanan yazar unvanına sahip olmuştur. Kerkük Türklüğüne ise özel bir önem atfeden Galip Erdem, Irak Türkmenlerini devamlı surette Anadolu'nun bir parçası olarak görmüştür. Galip Erdem siyasi yaşamı esnasında ise Samsun, Burdur ve Niğde illerinden 1965, 1969 ve 1973 yıllarında yapılan genel seçimlerde milletvekili adayı olmuştur. Kendisi aynı zamanda 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra görülen MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası'nın avukatlarındandır.

Anahtar Kelimeler: Türk Milliyetçiliği, MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası, Devlet Gazetesi.

THE LIFE AND PERSONALITY OF GALIP ERDEM (1930-1997)**Abstract**

The life and personality of Galip Erdem, a very notable journalist and writer, an experienced bureaucrat and a lawyer, who stands out with his nationalist and conservative identity in the Turkish press and political life, is analyzed in this study. Galip Erdem worked in very active positions such as editor-in-chief, author and executive editor throughout his press life. Galip Erdem performed these duties in Türk Yurdu, Orkun, Tercüman, Son Havadis, Yeni İstanbul, Bizim Anadolu, Zafer, Bab-ı Alide Sabah, Ortadoğu, Ölçü, Devlet, Bozkurt, Yeni Sözcü, Bakış, Töre ve Millî Hareket, which were nationalist and rightwinger magazines and newspapers of the period. While continuing these activities, he had the opportunity to work with a great many academicians, artists, authors and scientists, especially Hüseyin Nihal Atsız, Dündar Taşer, Prof. Dr. Osman Turan, Osman Yüksel Serdengeçti and Emine Işınso. Galip Erdem, who was a very prolific author, had 340 articles published only in Devlet newspaper, making him the author with the highest number of articles published. Galip Erdem, who attributed special importance to Kirkuk Turkishness, always considered Iraqi Turkmen as a part of Anatolia. During his political life, Galip Erdem became a candidate for parliamentarian from Samsun, Burdur and Niğde in the general elections held in 1965, 1969 and 1973. He was also one of the lawyers of the MHP (Nationalist Movement Party) and Ülkücü Kuruluşlar (Idealistic Associates) Case after the September 12, 1980 coup.

Keywords: Turkish Nationalism, Nationalist Movement Party and Idealistic Associates Case, Devlet Newspaper.

¹ Doç. Dr., Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, kutalmisyalcin@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3176-6749.

1. Giriş

Galip Erdem tek parti yönetimlerinin hem Avrupa'da hem de Türkiye'de yükselen bir değer hâline geldiği, Türk siyasal hayatında ise yeni inkılabın yapılması noktasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) başat güç olarak öne çıktığı iki dünya savaşı arası dönemde dünyaya gelmiştir (Karataş, 2022: 11). Bu dönemde özellikle Türkiye'nin yakın ilişkiler geliştirdiği Avrupa'da otoriter-devletçi akımlar bir hayli yükselişe geçmiştir (Tekinsoy, 2020: 299). Galip Erdem 10 Mart 1930 tarihinde Rize'nin Fındıklı ilçesinde Ofluoğlu adı ile bilinen bir ailenin tek çocuğu olarak doğmuştur. Babası nahiye müdürlüklerinde görev yapmış Rasim Bey annesi ise Zekiye Hanım'dır (Erdem, 2016: 7). Kendisi ilkokulu Fındıklı; ortaokulu Bitlis ve Siirt illerinde tamamladıktan sonra babasının Erzurum'un Narman nahiye müdürlüğüne tayin olması sebebiyle lise tahsilini ancak 1949 yılında Erzurum'da tamamlayabilmiştir. Ardından Galip Erdem, vatani görevini 31 Ekim 1952 tarihinde teğmen rütbesiyle bitirmiştir (Erdem, 2018: 7). Galip Erdem memuriyet hayatı boyunca ise takip memurluğundan Başbakanlık müşavirliğine varıncaya kadar birçok farklı kurumda bürokratik hayatın içinde olarak önemli bir tecrübe kazanmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünü "Galip Erdem'in Memuriyet Hayatı" isimli alt başlık oluşturmaktadır. Bu başlıkta Galip Erdem'in 27 Nisan 1953'te başlayan memuriyet hayatı onun emekliye ayrıldığı 10 Mart 1995 tarihine kadar incelenmiştir. Kesintiler olmasına rağmen kırk yılı aşan bir süre devam eden devlet hizmeti ve Galip Erdem'in engin birikim ve tecrübelerinin izlerine ulaşabileceğimiz tespitleri genç yaşta Demokrat Parti (DP)'de üst düzey bürokratların dikkatlerini çekmiştir. Bu bölümü daha sonra "Galip Erdem'in Basın-Yayın Hayatı" ve son olarak "Galip Erdem'in Siyasi Hayatı" isimli alt başlıklar takip etmektedir. Sonuç kısmında ise; bulgular analiz edilmiştir. Bu yönleriyle çalışma, literatüre önemli bir katkı sağlamış olacaktır.

2. Galip Erdem'in Memuriyet Hayatı

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya, İtalya ve Japonya'da faşist yönetimlerin yıkılması sonrasında dünya siyasi tarihinde önemli gelişmelere şahit olunmuştur. Bu süreçte bir yandan demokrasi ve uluslararası barış, yani evrensel idealler esas alınmaya başlanırken, diğer taraftan Amerika ve Rusya yeni güç dengesi olmak üzere ön saflara yerleşmişlerdir. Ayrıca bu denge değişiminin de tesiri ile Avrupa politikası yerine uluslararası politikadan söz edilmeye de başlanmıştır (Türkmen, 2021: 405). Türkiye'de ise II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası şartların ve ülke içindeki sosyal, siyasi ve ekonomik gelişmelerin etkisi ile çok partili hayata geçilmiş ve hemen ardından DP'nin iktidara gelişinin henüz ikinci yılında Galip Erdem, 1952 yılında teğmen rütbesi ile terhis belgesini almıştır. Ardından kendisi 27 Nisan 1953'te Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Ankara Yenişehir merkezinde memuriyet hayatına başlamıştır. Galip Erdem memuriyet hayatına intisabının ardından sırasıyla Maliye Bakanlığı Millî Emlâk Genel Müdürlüğü ve İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri (İETT) idaresinde takip memuru olarak çalışmıştır. Kendisi daha sonra Gıda İhtiyaç Maddeleri Anonim Şirketi'ne (GİMA TAŞ) girmiştir. Bu sırada Galip Erdem Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuş ve 23 Kasım 1959 tarihinden itibaren Bayındırlık Bakanlığında Tevfik İleri'nin² müşavirliğini yürütmüştür (Erdem, 2018: 7). Ancak bu görevi uzun sürmeyen Galip Erdem, İzmir barosuna kayıtlı avukat İhsan Koloğlu'nun yanında staj yapmaya başlamıştır. Avukatlık stajını 1963 yılında tamamlayan Galip Erdem, 1965 yılında Ankara'ya dönmüştür. Kendisi daha sonra, 1 Temmuz 1966 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Devlet Kitapları Müdürlüğüne danışman olarak atanmıştır. Bu görevini çok severek ifa etmesine rağmen Galip Erdem'in danışmanlık vazifesi ancak 1967 yılının sonuna kadar devam edebilmiştir. Ardından Galip Erdem 31 Aralık 1969'da Milli

² Tevfik İleri 19 Ocak 1958 tarihinde Bayındırlık Bakanı olarak 27 Mayıs 1960 darbesine kadar görev yapmıştır. Bu süreçte Tevfik İleri, yaklaşık yedi ay Millî Eğitim Bakanlığı'na da vekalet etmiştir. **Bkz.** Abdurrahman Bozkurt, Tevfik İleri'nin Yaşamı ve Fikirleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s. 84.

İstihbarat Teşkilatı'nda (MİT) Başkan Fuat Doğu'ya³ danışmanlık yapmaya başlamıştır. Onun bu görevi ise 30 Haziran 1973 yılına kadar sürmüştür (Kösoğlu, 2010: 38). Galip Erdem daha sonra 10 Eylül 1975 tarihinde Başbakanlık Müşavirliği görevine getirilmiştir (Erdem, 2016: 8). Ayrıca Galip Erdem Başbakanlık Müşavirliği görevi devam ederken 26 Kasım 1980 tarihinde Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'e hitaben bir manifesto niteliği taşıyan 60 sayfalık bir açık mektup kaleme almıştır. Galip Erdem bu raporunu Millî Güvenlik Konseyi (MGK) üyeleri ve MGK Genel Sekreteri'ne de iletmıştır. Galip Erdem mektubunda Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Ülkücü Kuruluşların son kertede tüm Türk milliyetçilerinin yanlış saiklerden hareket edilerek yargılandığını ve bu durumun daha büyük badirelere sebep olabileceğini büyük bir ferasetle Kenan Evren'e iletmıştır (Erdem, 2001: 1, 91-92). Ardından Başbakanlık Müşaviri Galip Erdem 265 sayılı kuruluş kanununun 14. maddesi gereğince 9 Temmuz 1981 tarih ve 5916 sayılı onayla Turizm ve Tanıtma Bakanlığında Genel Müdürlük Müşavirliğine atanmıştır (BCA, 30.11.1.0.541.18.15.).

Galip Erdem 22 Temmuz 1981 tarihinde Genel Müdürlük Müşavirliğine nakli gerçekleşikten sonra kendi isteğiyle 24 Şubat 1982'de emekli olmuştur. Bu süreçte altı yıl MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Dâvası'nın avukatlığını üstlenmiş ve kendisi dava sürecini çok yakından takip etmiştir. Galip Erdem 1987'de ise Merzifon Yağlı Tohumlar A.Ş. yönetim kurulu üyeliği ve Konya Şeker Fabrikasında denetçilik görevinde bulunmuştur. Yine aynı yıl Sosyal Güvenlik Eğitim Vakfı Başkanlığı yapmıştır. 15 Ağustos 1989'da ise Kültür Bakanlığı APK Başkanlığında APK uzmanı ve akabinde Bakanlık müşavirliği yapmıştır. Ardından 7 Mayıs 1992'de aynı bakanlıkta tekrar APK uzmanlığına tâyin edilmiştir. Galip Erdem, 10 Mart 1995 tarihinde ise bu defa 26 yıl 5 ay hizmeti neticesinde yaş haddinden emekliye ayrılmıştır. 12 Mart 1997 tarihinde vefat eden Galip Erdem Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmiştir (Erdem, 2016: 8).

3. Galip Erdem'in Basın-Yayın Hayatı

Galip Erdem'in basın-yayın hayatı 1 Ağustos 1959 tarihinde Türk Yurdu Dergisine genel yayın müdürü olarak atanmasıyla başlamıştır (Kösoğlu, 2010: 35). Bu süreçte milliyetçi gençlerin ve Milliyetçiler Derneği mensuplarının Türk Ocağı çevresinde toplanması ve üye olmalarına gayret gösterilmiştir. Galip Erdem'e göre milliyetçi gençlerin yeniden toparlanması böylece 1957'de Ankara Türk Ocağı'nda başlamıştır. Ocağın merkezi İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış, Türk Yurdu dergisi de Ankara'da çıkmaya başlamıştır ve derginin 1958-1960 arasında yayın müdürlüğünü de Galip Erdem yapmıştır. Erdem'e göre, 1957-1960 arasında ocağa siyasetçi girmiş ama siyaset girmemiştir (Çakır, Mart 2012: 485). Bu süreçte Türk Yurdu iki yıllık bir aranın ardından 271. sayısı ile tekrar çıkmaya başlamıştı ve Prof. Dr. Osman Turan'ın sahipliğini yaptığı derginin yönetim kadrosu için yeni birimler ihdas edilmişti. Bu birimler ise müşavirlik, sekreterlik, iç-dış yayınlar, idari işler, büro işleri ve temsilciler olmak üzere teşekkül etmiştir. Yazı işleri müdürlüğüne ise Prof. Dr. Emin Bilgiç, idari işlerden sorumlu müdürlüğe ise Türk siyasi hayatının önemli simalarından Dr. Saadetin Bilgiç getirilmiştir. Galip Erdem'in umumî neşriyat müdürlüğüne atandığı ise Türk Yurdu'nun Temmuz 1959 tarihli 275. sayısında duyurulmuştur. Derginin Ekim 1959 yılı sayılarında ise neşriyat müdürlüğü biriminin yazı işleri müdürlüğüne dönüştürüldüğü ancak dergide Galip Erdem'in görevine devam ettiği anlaşılmaktadır (Çirkin, 2022: 115). Galip Erdem aynı zamanda bu süreçte Tercüman gazetesinde yazarlık da yapmıştır. Onun yazıları 1961'de Son Havadis gazetesinde de yayımlanmıştır. 1962'de ise Yeni İstanbul gazetesinde yazmaya başlamıştır. 1969'da ise M. Emin Alpkan tarafından çıkarılan Bizim

³ 1914 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kendisi Harp Okulunu bitirdikten sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) değişik birimlerinde görev yapmıştır. 27 Ağustos 1962 tarihinde Kurmay Albay rütbesiyle MAH Reisi olmuştur. 25 Ağustos 1964 tarihinde ise Sivas 59. Tümen Komutanlığı'na verilmiştir. Mehmet Fuat Doğu ikinci defa 1 Mart 1966 tarihinde MİT Müsteşarlığına atanmış ve bu görevini 23 Temmuz 1971'e kadar devam ettirmiştir. Kendisi 1971 tarihinde Korgeneral rütbesi ile TSK'den emekliye ayrılmış ve 1978 yılına kadar Lizbon Büyükelçiliği görevinde bulunmuştur. Mehmet Fuat Doğu 31 Mayıs 2004 tarihinde vefat etmiştir. **Bkz.** <https://www.mit.gov.tr/must-biyog11.html>, Erişim Tarihi: 14.01.2023.

Anadolu⁴ gazetesinde yazmaya başlamıştır. Galip Erdem, 10 Mart 1965'te ise Zafer gazetesinde, yine 1965'te Bâbüâlî'de Sabah gazetesinde yazmıştır. Kendisi 1973'ten 1975 yılına kadar Ortadoğu gazetesinde yazmıştır. Galip Erdem diğer yazılarını ise Ölçü, Devlet, Bozkurt, Yeni Sözcü, Bakış ve Töre dergilerinde yayınlamıştır. Galip Erdem bazı yazılarında İlteriş Metin, Elif Bilge, Murat Bilge, Seyyah-ı Zengin Murat Çelebi, Bilge Erdem ve Tercüman maslahlarını kullanmayı tercih etmiştir (Kösoğlu, 2010: 35-38). Galip Erdem 9 Eylül 1963 tarihinde Yeni İstanbul gazetesinde yayınlanan "Kerkük Gecesi" isimli bir yazısında ise Irak Türklüğüne olan bağlılığını şöyle ifade etmeye çalışmıştır: "Irak Türklüğünü tanımak için, çok defa, "İrkdaşlarımız" ve "Soydaşlarımız" deyimlerini kullanıyoruz. Böyle söylemek fikrimce yanlıştır; hiç olmazsa eksiktir. Çünkü, Irak Türkleri ile yakınlığımız sâdece müşterek bir soya mensubiyetin verdiği yakınlıktan ibaret değildir. Aramızda, kelimenin en dar mânâsıyla ele alınsa bile, tam bir millet beraberliği vardır. Dinimiz bir, kültürümüz bir ve saadetlerimiz bir, talihimiz bir..." (Erdem, 2016: 138). Türk milliyetçileri ise gazete köşelerinde bu anma töreni üzerinden Türk milletine geleceğe dair ümit ve güven veriyorlar, büyük devlet bilinci oluşturuyorlardı. Bu noktada Galip Erdem'in, adeta Türk milliyetçiliğinin yüzü geleceğe dönük bir projesini ifade edencesine şunları yazdığı görülmektedir:

"Söğüt'te dikilen çınarın kökü sağlamdır; kıyamete değin de sağlam kalacak. Şimdi o, gövdesindeki yaraları kapatmakla uğraşiyor, şimdi o, kimi gafletle kimi ihanetle, geçmiş yüzyıllardaki düşmanlarının intikamını yürüten parazitlerden temizlenmeye çalışıyor. Sonra, yeni sürgünler çıkmasına, yeni yeşillikler doğmasına, yeni ve büyük bir gölgenin Müslüman Türk âlemini serinletmesine sıra gelecek. İşte o gün meydana Sam amca'yı da, Ho amca'yı da kimse bulamayacak. Bütün bir millet, çaldırıldığı hazineye kavuşmanın sevinci içinde hep birlikte Söğüt'e gidecek, Ertuğrul Gazi arkasından af dileyecek, Çınar'ını kanla ve imanla beslemek üstüne bir daha ant içecek. Evet, öyle bir gün mutlaka gelecek ve zafer, mutlaka bizim olacak!" (Erdem, 15 Eylül 1969: 6).

Sürelî yayınlarının yanı sıra Galip Erdem'in bizzat Alparslan Türkeş'in yönlendirmesiyle yayın hayatına başlayan Milli Hareket dergisinin 32. sayısında "Eğitim ve Gençlik" ve yine aynı derginin 43. sayısında "İrtica Anlayışı" başlığını taşıyan yazıları da yayımlanmıştır (Yalçın, 2022: 33). Galip Erdem'in Millî Hareket dergisinde yer alan ve "Eğitim ve Gençlik" başlığını taşıyan yazısında ise Türk gençliğine dair bazı önemli tespitlerde bulunmuş ve stratejik hedefler ileri sürülmüştür:

"1) Üniversite ve yüksek okullarımızın düzeltilmesi (Kadro, eğitim araçları, sistem yönünden), 2) Gençlere okuma alışkanlığını kazandırma çarelerinin aranması ve mutlaka memleketin ve dünyanın bütün dâvâlarının halledilmesi yollarını fıkra sütunlarından öğrenebilecekleri zannından kurtulmaları lâzım gelir. Üniversite öğrencilerinin sıkıntıları, Türkiye'nin diğer bütün sahalardaki sıkıntıları ile ilgilidir. Köylünün, işçinin, memurun, küçük esnafın iktisadî imkânsızlıkları giderilmedikçe, üniversite öğrencilerinin derdine köklü ve devamlı bir çare bulmak mümkün değildir. Ancak, devletin üniversite öğrencileri lehine biraz daha fedakârlığa zorlanması; bankaların, büyük şirketlerin ve zenginlerin bu dâvâya katılmalarının sağlanması gibi, geçici tedbirler akla gelebilir..." (Erdem, Mart 1969: 11).

Galip Erdem'in Töre dergisinde yayınlanan yazıları ise genellikle milliyetçilik üzerine yoğunlaşan düşünce yazıları olarak temayüz etmektedir. Örneğin Galip Erdem'in "Turancılığa Dair" başlıklı yazısında Türk milliyetçiliği ve Turancılık davasına dair görüşlerinde Necmettin Hacıeminoğlu ve Ziya Gökalp çizgisini çok yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Turancılık mefkûresinin Türkçülüğün kısa sürede çok geniş bir kitleye yayılması üzerinde son derece etkili olduğunu belirten Galip Erdem Türk milliyetçilerine Turancılık davasına daha fazla hizmet için zemin hazırlamasının hayati bir zaruriyet olduğunu belirtmiştir (Kazkaldıran, 2019: 237). 1971 yılında yayın hayatına başlayan Töre dergisi ise üniversite gençlerine hitap edecek olan uzun soluklu bir fikir sanat dergisi

⁴ Bizim Anadolu gazetesi 1976 yılında yayın hayatına başlamıştır. Yazı İşleri Müdürlüğünü ise ilk olarak Ahmet Taşgetiren üstlenmiştir. Bu gazetede Yeniden Milli Mücadele Hareketi içinden yetişmiş olan daha yaşlı yazarlardan Emel Esin ve Ali Yörük'ün de yazıları yer almıştır. Bu tür yazılar genç mücadeleçiler açısından ufuk açıcı olmuştur. **Bkz.** Abdullah Kutalmış Yalçın, Fikriyat ve Eylemlilik Arasında Yeniden Milli Mücadele Hareketi ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s. 145-146.

olarak bu alandaki eksikliği gidermeye çalışan bir yazar kadrosu ve yayın politikasına sahip olmuştur. Töre dergisinde Galip Erdem başta olmak üzere Emine İşinsu ve Dünder Taşer gibi milliyetçi aydınların yanı sıra kısa süre içinde dönemin milliyetçi akademisyen, aydın ve sanatkarlarından oluşan pek çok isim⁵ bir araya gelmiştir. Galip Erdem Töre'nin yanı sıra milliyetçi cenaha hitap eden Türk Yurdu, Bozkurt, Çınaraltı, Millet, Ötügen, Milli Yol ve Orkun gibi pek çok süreli yayına da kendi yazılarıyla katkı sağlamıştır (Kazkaldıran, 2019: 2). Galip Erdem'e göre ülkücülük ise ancak bütün bir ömrün sonunda kazanılabilmektedir. Mesela Atsız bir ülkücü idi. Bu yüzden ülkü son hedeftir. Buna varmak için ara hedefler vardır. İlki, ülkücü olmak ülküsüdür (Kösoğlu, 2010: 116-119). Ülkücü gençliğin yetişmesinde ve uyarılmasında önemli bir kişilik olan Galip Erdem ülkücülüğü gençlik zamanında kazanılan bir hazine olarak görürken, ülkücü gençlik için "Ülkücü gençlik, milletin kıyamete kadar varolma iradesini temsil eder. Yükselme umudunun müjdecisi, vatanına yönelecek her çeşit tehlikenin gerilemez bekçisidir" diyor ve çalışmanın en başında Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı bahsinde de ifade ettiğimiz gibi "Türk milletini ebedileştirme aksiyonu"na işaret ediyordu. Erdem "Ülkücü Bir Gençle Sohbetler" yazı dizisinde tıpkı Hacıeminoğlu gibi Oğuz Kağan ve Bozkurt destanlarına vurgu yaparak ataların ülkücülüğünden, "ülkücü olabilmek ülküsü" olarak nefsinin yenmek ve devletin ve milletin varlığı ile bütünleşmekten bahsetmiştir (Erdem, 1975: 244-262).

Galip Erdem'i Orkun dergisinin idareci kadrosu içinde görmek de mümkündür. Derginin kurucusunun Hüseyin Nihal Atsız⁶ olmasına rağmen derginin birçok sayısında idari kadronun sürekli olarak bir değişim süreci içinde olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Orkun'un ilk sayısında kurucu Hüseyin Nihal Atsız ve yazı işleri müdürü Işıksal Baltacı iken, derginin 19 ve 20. sayılarında ise yazı işleri müdürü Galip Erdem ve teknik sekreter olarak Fahrettin Savaş Konar görev yapmıştır (Sekman, 2019: 5). Galip Erdem'in Devlet gazetesindeki yazıları ise manşete yakın bir konumlandırma takip edilerek genellikle gazetenin 5. sayfasında yer alan "Mektuplar" isimli köşeden okuyucularla buluşmuştur (Devlet, 7 Nisan 1969: 5). Yine Devlet'e en fazla yazıyı 340 yazıyla Galip Erdem vermiştir. Galip Erdem 1 yazıyı Pars Bilge, 3 yazıyı Burak Yüksel, 6 yazıyı Oruç Reisoğlu, 8 yazıyı Çağrı Çoşkun, 12 yazıyı Seyyahi Zengin Murat Çelebi, 25 yazıyı Murat Bilge, 36 yazıyı Oruç Bilge, 50 yazıyı Bilge Erdem, 70 yazıyı ise İleriş Metin mahlasıyla yayınlamıştır. Galip Erdem kaleme aldığı yazılarını çoğunlukla kendi el yazısıyla hazırlamış ve ilgili derginin sekreteriyasına ulaştırmıştır (Çakır, 2022: 122, 237). Galip Erdem 1969 yılında Devlet gazetesinde "Turancılık Nedir?" başlığını taşıyan bir yazısında ise Dış Türklerin dertleri ile ilgilenmek, Dünya Türklüğü şuur ve bilincine sahip olma durumunu, Dış Türkleri diğer uluslardan daha önce düşünmeyi ve Türkiye haricinde büyük ve kuvvetli bir Türk varlığının olduğuna inanmayı Turancılık davası olarak tanımlamıştır (Devlet, 23 Haziran 1969: 5). Onun yazılarının birçoğunda Turan idealine ulaşmaya yönelik önemli uyarılar yer almaktadır:

"(...) Evet sayın Batıcılar, Kuzeyliler ve tüm özgürlükçüler! Neslimizin alınına kara bir leke sürdünüz. Bir avuç Türk milliyetçisinin gayreti temize çıkmanıza yetmeyecektir. Türk milletinin yarından fazlası esirdir. Kanınızı taşıyanların, dilinizi konuşanların, dininize inananların, harsınızı paylaşanların yarından fazlası esirdir, diyorum.

⁵ "Töre dergisinde Türk milliyetçiliğinin önemli düşünce, siyaset ve ilim adamlarından Galip Erdem, Dünder Taşer, Erol Güngör, Necmettin Hacıeminoğlu, Mehmet Eröz başta olmak üzere, Ayhan Tuğcugil, Orhan Türkoğan, Abdülkadir İnan, Tahir Çağatay, A. Bican Ercilasun, Enis Öksüz, Turan Yazgan, Birol Emil, Mertol Tulum, Mubil Özyörük, Sadık Kemal Tural, Umay Günay, Tefik Ertüzün, Atilla Özmen, Nusret Çam, Reha Oğuz Türkan, Sadi Somuncuoğlu, Hüseyin Mümtaz, Rıza Kardeş, Vehbi Ecer, Necip Mirkelamoğlu, Turgut Günay, Hacer Hicran Göze, Vural Savaş, Ergün Göze gibi isimler milliyetçi düşünceye yön veren yazılarıyla yer almışlardır". **Bkz.** Kübra Kazkaldıran, Töre Dergisi Üzerine Bir inceleme, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2019, s. 51.

⁶ Türk milliyetçiliğinin ve Türkcülük düşüncesinin tek parti döneminden itibaren en önemli simalarından biri haline gelen Hüseyin Nihal Atsız, 12 Ocak 1905'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Nail Bey, annesi ise Fatma Zehra Hanım'dır. Hüseyin Nihal Atsız'ın 1910'da dünyaya gelen Ahmet Necdet Sancar isminde bir erkek kardeşi ve 1912 yılında dünyaya gelen Fatma Nezihe Çiftçioğlu adında bir de kız kardeşi vardır. Tüm eylemlerinde Türkcülüğü merkeze alan Hüseyin Nihal Atsız'ın Türkcülüğün savunucu rolünü kazanması ise Ziya Gökalp'i örnek almasından dolayıdır. **Bkz.** Abdullah Kutalmış Yalçın, Türk Düşünce Hayatında Hüseyin Nihal Atsız: Hayatı, Kişiliği ve Eserleri (1905-1975), ed. Murat Karataş, Tek Parti Dönemi Üzerine Yazılar içinde, Berikan Yayınevi, Ankara, 2022, s. 170,182.

Ne yaptınız onlar için? Gevelemeyi bırakın, “Ne yapabiliriz?” demeyin. Kabul: Sovyet Rusya’ya saldıramazdınız! Saldırmanızı kim istedi ki? Kızıl Çin’in üstüne yürüyemezsiniz. Yürümenizi kim bekledi ki? Ama yazabilirsiniz, konuşabilirsiniz; soydaşlıktan doğan borcunuzu reddetseniz bile, esir Türklerin de birer insan olduklarını düşünebilirsiniz.(...) Tarih mahkemesinin huzuruna çıktığınız vakit, hâkimin kararını düşünün ve azıcık aklınız varsa, titreyin: Lumumba için ağıtlar yazdınız, Kastro için övgüler döşendiniz. Mao’yu dünyanın kurtarıcısı koltuğuna oturtunuz, H.Ş. Minh’e alkış tuttunuz. Ama esir Türklere sıra gelince sustunuz. Altmış milyon kardeşin derdine karşı taş kesildiniz. Savunmanız reddedilmiştir: “Önce kendimizi kurtaralım, diğer Türkleri sonra düşünelim, demeniz sahtekarlıktır. Mademki önce kendimizi kurtarmamız gerekiyor, Vietnam’ın kurtuluşu ile neden uğraşıyorsunuz? Üstelik, hiç kimse sizden kurtarıcılık istemedi ki; biraz ilgi, biraz sevgi, “yalnız iki üç söz, iki üç katre mürekkep” bekledi.” (Alshov, 2020: 54).

Bununla birlikte Galip Erdem’in 1973’te belirttiği gibi “Türk milliyetçileri, siyaset mücadelesinin kötü geleneğini yıkmak zorunda oldukları hissiyle hareket etmeyi amaç olarak belirlemişler”, doğrudan Türk milletini ve Türk devletini yükseltmenin yollarını aramışlardır (Erdem, 3 Eylül 1973: 5). Yazılarından anlaşıldığı üzere Galip Erdem, Türk dünyasının tümüyle ilişkiliydi. Ancak Kerkük’e yönelik duygu yoğunluğu bir başkaydı ve onun bu ruh hâli, çevresinde olan herkese sirayet etmiştir. Kendisi Kerkük’ü Anadolu’dan bir parça olarak görmüştür. Galip Erdem çok uzun süre Ankara’ya öğrenim için gelen Kerküklü öğrencileri bir emanet olarak görmek sûretiyle onların tahsil hayatlarıyla yakından ilgilenmiştir. Kendisi Kerküklü öğrencilere yönelik birçok seminer vermiş ve özellikle Ramazan aylarında bir aylık iftar programları tertip etmiştir (Kösoğlu, 2010: 22). Galip Erdem’in Kerkük Türkmenlerine yönelik tespitleri bu durumun bir kanıtıdır:

“Kerküklü soydaşlarımızı övmek istesem korkarım kelimeler yetersiz kalacak; yüreğimdeki sevgiyi duyuramayacağım. Mertlik, dostluk, yiğitlik ve hepsinden önemlisi, pırıl pırıl bir Türklük şuuru... Çok değil daha 50 yıl öncesine kadar Kerkük, vatanın herhangi bir parçasından farksızdı. Bir Urfa, bir Manisa, bir Samsun Türklüğe ne kadar yakınsa, Kerkük de öylesine yakındı. Sonra, Birinci Dünya Harbi’nin uğursuzluğu girdi aramıza, parça parça olduk. “Yüce bir imparatorluktan elimizde kalan ne?” sorusuna hâlâ cevap arıyoruz. Kerküklülerin kötü zamanı böyle başladı. Yabancı bir devletin hâkimiyetinde kalmaları, Ay-Yıldızlı bayrağın koruyuculuğu altında yaşamak hakkında yoksun bırakılmaları yüzünden, “öz yurtlarında garib” oldular. Yarı-bağımsız Irak devletinde, gönüllerinin özlemini dışa vurmadan, kanunlara daima saygılı olarak yaşadılar. Siyasete karışmadılar. Memleketlerine faydalı olmak için çalıştılar. Varlıklarını devam ettirmenin çarelerini aradılar. Irak’ı sık sık bulandıran koltuk çekişmelerine girmediler; hiçbir zümrenin tarafını tutmadılar. İktidarı kim temsil ediyorsa, ona hep bağlı kaldılar. Kısacası örnek insandılar, örnek vatandaşlar. Türklükle ilgileri sönmeyen bir şuurdan, bitmeyen bir sevgiden ileri gitmedi. Millî bir dava gütmедiler; devletin başına dert açmadılar. Irak hükümetinin ihanet sayabileceği bir davranışlarını, kimse tespit edebilmiş değildir...” (Erdem, 2008: 227).

4. Galip Erdem’in Siyasi Hayatı

Galip Erdem’in birkaç kez milletvekilliği adaylığı süreci olmuştur. Bu denemelerinden birçoğu gönül bağı olan partilerden gelen teklifleri geri çevirmek istememesi ve liste doldurmak içindir. Bunlardan ilki 1965 genel seçimlerinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Samsun milletvekilliği için adaylık sürecidir. Galip Erdem 1965 seçimlerinde 11 milletvekili çıkartacak olan Samsun listesinde Prof. Z. V. Togan⁷ liste başı iken 7. sıradan milletvekili adayı olmuş ve seçim

⁷ “Ord. Prof. Dr.A.Zeki Velidi Togan 10 Aralık 1890 tarihinde Rusya’nın Başkurt ili’nde doğmuştur. İlköğrenimini babası ve dayısından alan Togan, daha sonra ilim tahsil etmek ve Rusça öğrenmek amacıyla Kazan’a gitmiştir. Rus ilim adamlarıyla tanışan Togan Kasımiye Medresesi’ne girmiş ve Türkistan’a gönderilmiştir. Ardından Ufa’daki Osmaniyeye Medresesi’nde Türk tarihi muallimi olmuştur. 1917 Şubat İhtilali sırasında Moskova’da bulunan Togan, Rusya içinde muhtariyet istemiştir. Başkurt Muhtar Devleti’ni ilan ettikten sonra Ekim İhtilali’nden sonra Türkistan’a çekilmiş ve Basmacı Hareketi’ne katılmıştır. Kendisi bu siyasi faaliyetlerine paralel şekilde akademisyen kimliğini korumayı başarmıştır. Kendisi Türkistan’daki hareketin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından ise 1923 yılında Avrupa’ya gitmiştir. Bir süre sonra Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi ve Dr. Rıza Nur’un davetleri neticesinde 20 Mayıs 1925 tarihinde Türkiye’ye gelmiştir. Türk vatandaşı olduktan sonra ise Maarif Vekâleti’nde görev almış ve İstanbul Dârülfünunûn’da Türk tarihi muallimliği görevini yürütmüştür. Daha sonra istifa ederek 1935 yılında Viyana Üniversitesi’nde doktorasını tamamlamıştır.1939 yılında ise İbn Fadlan’ın seyahatnamesi isimli kendisine büyük ün kazandıracak olan doktora çalışmasını yayınlamıştır. Togan daha sonra Almanya üniversitelerinde çalıştı ve 1939’da yeniden İstanbul Üniversitesi’ne döndü. 1942 yılında Almanya’ya yeniden giden Togan 1944’te tutuklandıktan

çalışmalarına katılmıştır. 1969 genel seçimlerinde ise Burdur'dan listeye girmiştir (Kösoğlu, 2010: 48). Bu aşamada Prof. Z.V. Togan'ın akademik yönünü Galip Erdem şöyle tarif eder: “Zeki Velidi, Türk Tarihi konusunda çağımızın, belki de bütün zamanların en büyük âlimidir. Milletler arası bir şöhreti vardı. Araştırmaları yeryüzünün her tarafındaki ilim çevrelerinde ilgi görmüş, yeni buluşlara imkân hazırlayan kaynakları ortaya çıkarması sonsuz bir takdirle karşılanmıştır. Bilhassa Umumî Türk Tarihi sahasında çalışan yabancı ve yerli ilim adamları, Zeki Velidi ile daima görüşür, mektuplaşır, bilgisinden faydalanırlardı.” (Erdem, 3 Ağustos 1970: 5). 1969 milletvekilliği genel seçimlerinde ise Galip Erdem'in yanı sıra Devlet gazetesinin kurucu ve yazarlarından İbrahim Metin ve Halil Özyıldız'da milletvekili adayı olmuştur (Çakır, 2022: 122). Galip Erdem, 12 Ekim 1969 milletvekilliği genel seçimleri öncesinde ise Devlet gazetesinde yer alan “Mektuplar” başlığını taşıyan sütundan seçim sistemine dönük birtakım eleştiriler dile getirmiştir. Kendisi 1961 ve 1965 genel seçimlerini örnek göstermek sûretiyle maddî imkanları yüksek olan aday adaylarına itibar edildiği, delegeleri tatmin eden ve menfaat sağlayan adayların söz konusu olduğu, delegelerin bürokratik işlerini daha rahat yürütebilecek milletvekili aday adaylarına itibar ettiklerini ve ön seçimlerde delegelerin iş takibinde tecrübe kazanmış milletvekillere oy verdiklerini ve bu durumda parti içi hizipleşmeye neden olduğunu belirtmiştir. Galip Erdem'e göre çözüm aday adaylarının içinden milliyetçi, ahlâklı, dürüst ve ehliyetli olanlarının seçilebilmesidir. Galip Erdem daha önce MHP mensubu olmasına rağmen seçimlerde Adalet Partisi'nden (AP) aday adayı olan milliyetçilerin de genel seçimlerde liste başında yer alması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü ona göre Türk milliyetçiliği mefkûresi önce Türklüğün düşünülmesini, ardından mensubu olunan siyasi partinin gözetilmesini emretmektedir (Erdem, 18 Ağustos 1969: 5). Diğer taraftan Galip Erdem CKMP'nin MHP'ye dönüşümünü Türk milliyetçiliğinin tarihinde bir dönüm noktası olarak yorumlamıştır. Erdem bu yorumda “1945 yılından itibaren yapılan denemeler nihayet başarıya ulaştığı, Genel Başkan, Genel İdare Kurulu ve bütün teşkilâtı ile sırf milliyetçilerin idaresinde olan bir partinin ortaya çıktığını” ifade etmiştir. Bununla birlikte o yıllarda artık Türkiye'deki milliyetçilerin tek bir bayrak altında birleşmesi ve mefkûrenin iktidar olması uğrunda çalışılması gerektiğini ifade eden Erdem birlik ve beraberliğin üzerinde durmuştur (Erdem, 25 Ağustos 1969: 5).

Galip Erdem ön seçim sistemine getirmiş olduğu eleştirilerin yanı sıra 1969 Genel Seçimleri öncesinde ise Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliğinde yürütmüş olduğu mücadelenin haklılığına inanmış ancak Erbakan'ın Konya'dan bağımsız milletvekilliği adaylığı sürecini desteklememiştir. Çünkü Galip Erdem, Necmettin Erbakan'ın bağımsız milletvekilliği adaylığı sürecinin, milliyetçi ve muhafazakar partilerin daha az oy almasına neden olacağını düşünmüştür (Erdem, 8 Eylül 1969: 5). Aslında bu süreç daha sonra MNP'nin ve millî görüş fikriyatının ilk nüvelerini oluşturmuştur. Hatırlanacağı üzere Necmettin Erbakan AP'den veto edildikten sonra MP ve MHP ile temas kurmuş ancak daha sonra kendi çekirdek kadrosuyla hareket etmeyi tercih etmiştir. Necmettin Erbakan ve yakın arkadaşlarının başlattığı ve Türk siyasal hayatında Müstakiller Hareketi olarak tarihe geçen sürecin sonunda ise Erbakan 12 Ekim 1969 genel seçimleriyle birlikte bağımsız Konya milletvekili olarak meclise girmiştir. Akabinde 26 Ocak 1970'te ise MNP kurulmuştur (Yalçın, 2021: 702). 12 Ekim 1969 genel seçimlerinde Necmettin Erbakan'ın haricinde aynı amaçta birleşen bağımsız adaylardan hiçbiri seçim bölgelerinde başarılı olamamıştır (Erdem, 3 Kasım 1969: 5).

Yüksek Haysiyet Divanındaki isimler arasında Ülkücü hareket içinde ayrı bir yeri olan Galip Erdem'in de yer aldığı MHP ise yeni adıyla girdiği 12 Ekim 1969 genel seçimlerinde oy oranını 1965 genel seçimlerine kıyasla arttırmış olmasına rağmen sadece Alparslan Türkeş Adana'dan milletvekili seçilmiştir (Yalçın, 2001: 109). Galip Erdem ise seçim sonrası Devlet gazetesinde yazdığı “Seçim

sonra yargılandı. 1948 yılında ise mahkûmiyet sürecinin ardından beraat etti. Togan, 26 Temmuz 1970 tarihinde vefat etmiştir.” **Bkz.** Tuncer Baykara, Zeki Velidi Togan: İlmî Hayatı Eserleri Siyasî Faaliyetleri Hatıralar, ed. Serkan Acar, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2017, s. 19-20.

Hatıraları” isimli makalesinde seçim çalışmaları sürecini şöyle özetlemiştir: “Seçimi kaybettik ya, Burdur halkına anlamakta şimdilik güçlük çektiği, ama ileride mutlaka anlayacağı şeyler anlattık. Türk milletinin kurtuluş davasından bahsettik. Yalana tenezzül etmedik, palavra atmadık, hiçbir şey vaat etmedik. Birkaç oy uğruna mesleğimizi değiştirmedik; yine vatan kurtardık. Ve biz meheri yalnız insanlara değil, dağa taş, kurda kuşa bol bol dinlettik. Milliyetçilik mefküresi artık Burdur’da yankılanıyor..” (Kösoğlu, 2010: 49). Galip Erdem’in Burdur’da ifa ettiği çalışmaların ardından 1969 genel seçimleri neticesinde kurulan hükümetin önündeki en büyük sorun ise artan toplumsal olaylar olarak hükümetin karşısına çıkmıştır. 16 Şubat 1969’da Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 6. Filosu’nu protesto etmek için Beyazıt Meydanı’nda gösteriler yapılmış, karşıt grupların çatışmaları neticesinde 200 kişi yaralanmıştır. Toplumsal olaylar Türk kamuoyunu yoğun bir şekilde meşgul etmiştir. Benzeri olaylar 15 Haziran 1970’te yine İstanbul’da başlamış ve istenmeyen manzaralarla karşılaşmıştır. Buna benzer gelişmelerin sonucunda 12 Mart 1971 günü saat 13:00’te Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) radyoları vasıtasıyla bir muhtıra metni kamuoyuyla paylaşılmıştır (Sediroğlu, 2022: 24-26).

1973 yılında yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde ise Galip Erdem Niğde’den milletvekili adayı olmuştur. Sıralama ise Sadi Somuncuoğlu, İbrahim Metin ve Galip Erdem şeklinde gerçekleşmiştir. Galip Erdem’in milletvekili adayı olduğu Niğde ilinin idari yapısı dikkate alındığında ise o sırada Niğde ilinin merkez, Aksaray, Ortaköy, Bor, Çamardı ve Ulukışla ilçelerinden müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır. O yıllarda MHP Ortaköy Teşkilatı ise henüz yeni kurulmuştur. Ortaköy ilçesinde ise daha önce Aksaray doğumlu 1961’de CKMP’den kurucu meclis üyesi seçilen, 1961 ve 1965 seçimlerinde ise CKMP’den Niğde milletvekili seçilen ve CKMP genel başkan yardımcısı olarak da görev yapan, 1969 yılında MHP’den aday olmasına rağmen seçilemeyen Mehmet Altınsoy’un⁸ ilçe halkının teveccühüne mazhar olduğu anlaşılmaktadır. Galip Erdem ise Dinç Yaylalılar ve İbrahim Metin ile Niğde’nin ilçe ve köylerinde büyük bir uyum içinde seçim çalışmalarını yürütmüştür. Ancak 14 Ekim 1973 günü yapılan seçimlerde MHP Türkiye genelinde yalnızca %3,4 oy almıştır. MHP listelerinden Alparslan Türkeş Adana’dan, Genel Sekreter Mustafa Kemal Erkovan Ankara’dan, Ali Fuat Eyüpoğlu ise Yozgat’tan milletvekili seçilmiştir (Çakır, 2022: 122-127). Galip Erdem mecliste temsil imkanı kazanamamış olsa da siyasete yönelik gözlemleri neticesinde şu sonuçlara ulaşmıştır:

“...Siyaset merdiveni basamak basamaktır. Bir basamaktan diğerine çıkmak bilgimize, tecrübemize, eğer olmazsa, uçağışılığımıza yeni bir şeyler katmakla mümkündür. Haysiyetimizi lekelemekten hoşlanmıyorsak, bilgimizi ve tecrübemizi arttırmanın zahmetine katlanmalıyız. Merdivenin birinci basamağına henüz alışmadan sonuncusuna sıçramak hırsı, bacaklarımızı kırmaktan başka hiçbir sonuç vermez.” (Erdem, 2016: 224).

1969’da MHP’nin kurulmasını çok önemli bir dönüm noktası olarak kabul eden Galip Erdem, Türk milliyetçilerinin siyaseten birleşmemiş olmalarının ise ibret verici olduğunun altını çizerek bu durumun Türk milliyetçilerinin iktidara gelmesini bir hayli geciktirdiğine daima inanmıştır (Erdem, 25 Ağustos 1969: 5).

5. Sonuç

Çalışmada ulaşılan ana bulgu Galip Erdem’in, 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Darbesi gibi Türk siyasal hayatının çok badireli dönemlerinde hem basın-yayın hayatının hem de bürokratik hayatın içinde bulunmak suretiyle milliyetçi-muhafakâr cenaha hitap eden önemli bir ekol haline gelmiş olduğudur. Galip Erdem kişisel hayatı, bürokratik hayatı ve gazetecilik hayatı boyunca inandığı doğruları savunmaktan geri durmamıştır. Örneğin Galip Erdem 12 Eylül 1980 Darbesi’nin hemen akabinde Kenan Evren’e hitaben milliyetçi-ülkücü hareketi savunmak amacıyla ve bir rapor mahiyetinde olan açık mektubunu kaleme almıştır. Galip Erdem milliyetçi-muhafazakâr tabana

⁸ 1924 doğumlu Mehmet Altınsoy Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. 29. Hükümette devlet bakanlığı görevinde bulunmuştur. Mehmet Altınsoy 17 Şubat 2007 tarihinde vefat etmiştir. **Bkz.** Abdullah Kutalmış Yalçın, Milli Hareket Dergisinin CKMP’nin MHP’ye Dönüşümü Sürecindeki Yeri ve Önemi (1966-1971), Berikan Yayınevi, Ankara, 2002, s. 41.

hitap eden Türk Yurdu, Töre, Bozkurt, Çınaraltı, Millet, Ötüken, Milli Yol, Milli Hareket ve Orkun'da yayınlanan makaleleriyle de çağdaşları arasında öne çıkmayı başarmıştır. Galip Erdem verdiği eserlerde güncel siyasetle ilgili yazılarının ötesinde Dünya Türklüğü şuur ve bilincine sahip olma duyarlılığını ise tüm okuyucularına aktarmaya çalışmıştır. Onun verdiği eserleri arasında Dış Türkler, esir milletler ve Türk Dünyasına yönelik olan pek çok makale mevcut bulunmaktadır. Galip Erdem 1997 yılında vefat etmiştir.

Araştırmacının Katkı Oranı (Author's Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that has no competing interests.

KAYNAKÇA

Alışov, S. (2020). "57. Hükümet Döneminde MHP ve Türk Dünyası", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Baykara, T. (2017). *Zeki Velidi Togan: İlmî Hayatı Eserleri Siyasî Faaliyetleri Hatıralar*. (Ed. Serkan Acar), Akçağ Yayınevi, Ankara.

BCA, 30.11.1.0.417.54.14.

BCA, 30.11.1.0.541.18.15.

Bozkurt, A. (2003). "Tevfik İleri'nin Yaşamı ve Fikirleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çakır, O. (2022). *Adı Devlet Olsun: Devletli Yıllar*. Ötüken Yayınevi, İstanbul.

Çakır, O. (Mart 2012). Türk Milliyetçiliğine Adanan Bir Ömür: Galip Erdem'in Fikir Hayatından Kesitler. Türk Yurdu, Sayı: 295, s. 485.

Çirkin, S.(2022). "Örgütlü Türkçülüğün Doğumu: Türk Yurdu Cemiyeti ve Dergisi", (Ed. Ahmet Şahin, Emin Yarımoglu), Milliyetçi Fikrin Sesi: Türkçü Dergiler, ss. Bozkurt Yayınları.

Erdem, G. (18 Ağustos 1969). Ön Seçim Sohbeti. Devlet, Yıl:2, Sayı: 20, s. 5.

Erdem, G. (1975). *Sosyalizm ve Milliyetçilik Üzerine Mektuplar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Erdem, G. (2008). *Türk Kimdir? Türklük Nedir?*, Der. İbrahim Metin, Töre Devlet Yayınları, İstanbul.

Erdem, G. (2016). *Ülkücünün Çilesi*, 9. Basım, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

Erdem, G. (2018). *Milliyetçilik ve Sosyalizm Üzerine Mektuplar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

Erdem, G. (23 Haziran 1969). Turancılık Nedir?. Devlet, Yıl:1, Sayı:12, s. 5.

Erdem, G. (25 Ağustos 1969). Acı Bir Hikâye. Devlet, s. 5.

Erdem, G. (25 Ağustos 1969). Acı Bir Hikâye. Devlet, Yıl:2, Sayı:21, s. 5.

- Erdem, G. (3 Ağustos 1970). Zeki Velidi Hoca. Devlet, Yıl:2, S. 70, s. 5.
- Erdem, G. (3 Eylül 1973). Ana Davalar. Devlet, s. 5.
- Erdem, G. (3 Kasım 1969). Erbakan Böyle Konuşmaz. Devlet, Yıl:3, Sayı:31, s. 5.
- Erdem, G. (7 Nisan 1969). Millî Birlik Şartı. Devlet, Yıl:1, Sayı:1, s. 5.
- Erdem, G. (8 Eylül 1969). Bağımsız Adaylık Hikâyesi. Devlet, Yıl:3, Sayı: 23, s. 5.
- Erdem, G. (Mart 1969). Eğitim ve Gençlik. Milli Hareket, S.32, s. 11.
- Erdem, G.(15 Eylül 1969). Söğüt'teki Çınar, Devlet, s. 6.
- Erdem, G.(2001). *12 Eylül Kenan Evren'e Açık Mektup*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Karataş, M.(2022). "Tek Parti Dönemi Siyasal Oluşumları Üzerine Bir Değerlendirme" (Ed. Murat Karataş), Tek Parti Dönemi Üzerine Yazılar,ss. 1-44, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kazkaldıran, K. (2019). "Töre Dergisi Üzerine Bir inceleme", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kösoğlu, N.(2010). Galip Erdem, 3. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kösoğlu, N.(2010). *Galip Erdem*. Ötüken Yayınevi, Ankara.
- MİT. Millî İstihbarat Teşkilâtı. Mit Müsteşarları Biyografiler. 14.01.2023, <https://www.mit.gov.tr/must-biyog11.html>
- Sediroğlu, S.C.(2022). "İç ve Dış Dinamikleri Bağlamında Türk Demokrasi Mücadelesinde 1980 Askeri Darbesine Gidiş Süreci ve Dönemsel Kırılmalar (1971-1980)" (Ed. Murat Karataş), Türk Demokrasi Tarihi (1980'den Günümüze Liderler, Partiler ve Seçimler), ss.19-48, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- Sekman, N. (2019). "Türk Milliyetçiliği Düşüncesini Tanımlama ve Temellendirme Çalışmalarına Bir Örnek: Orkun Dergisi (1961-1965)", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Tekinsoy. Y. E. (2020). "1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçilik Politikaları" (Ed. Mustafa Turan), 95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasî, Sosyal ve Ekonomik Hayat (1918-1938), ss.277-314, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Türkmen, İ. (2021). "Türkiye'nin Ortadoğu, Afrika ve ABD Politikaları" (Ed. Nurgün Koç), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara), ss. 396-465, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Yalçın, A.K. (2019). *Fikriyat ve Eylemlilik Arasında Yeniden Millî Mücadele Hareketi ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yalçın, A.K. (2021). "Müstakiller Hareketi ve Prof. Dr. Necmettin Erbakan" (Ed. İsmet Türkmen, Yunus Emre Tekinsoy, Murat Haniççe, Nazim Boy ve Fatih Erarslan), TBMM'nin Açılışının 101. Yıl Dönümünde Türk Demokrasi Tarihi Yazıları, ss.701-716, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yalçın, A.K. (2022). "Türk Düşünce Hayatında Hüseyin Nihâl Atsız: Hayatı, Kişiliği ve Eserleri (1905-1975)" (Ed. Murat Karataş), Tek Parti Dönemi Üzerine Yazılar, ss.169-199, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yalçın, A.K. (2022). *Millî Hareket Dergisinin CKMP'nin MHP'ye Dönüşümü Sürecindeki Yeri ve Önemi (1966-1971)*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yalçın, E. S. (2001). *Türk Milliyetçiliği'nin Bir Hizmetkârı: Alparslan Türkeş*. Sivas Ülkü Ocakları Yayını, Ankara.

Ek 1: MHP'nin Niğde Milletvekili Adayları: Sadi Somuncuoğlu, Galip Erdem Ve İbrahim Metin

Kaynak: Osman Çakır, Adı Devlet Olsun:Devletli Yıllar, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 122.

Ek 2: Galip Erdem'in Bir Fotoğrafı

Kaynak: Galip Erdem, Ülkücünün Çilesi, Ötüken Yayınevi, 9. Basım, İstanbul, 2016, s. 5.

Ek 3: Galip Erdem, Fevzi Körüklü, Halil Özyıldız, Fahrettin Savaş Konar, Ahmet Cebeci, Sadi Somuncuoğlu, Yıldırım Yıldırım, Refet Körüklü, Prof Dr. Ali Sait Ankara, Dr. Aziz Alpaut, Bay Mirza Hayt, Prof.Dr. Necmettin Sefercioğlu ve Prof. Dr.ERCÜMENT KURAN'ın Yer Aldığı Bir Fotoğraf

Kaynak: Osman Çakır, Adı Devlet Olsun: Devletli Yıllar, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 256.

Ek 4: Galip Erdem'in Başbakanlık Müşavirliğine Atandığına Dair Kararname

KARAR / 15367

1- Açık bulunan 1 inci derece kadrolu ve 150 ek göstergeli Başbakanlık Müşavirliğine Galip Erdem'in, 657 sayılı Kanunun değişik 59 ve 60 ıncı maddeleri uyarınca atanması uygun görülmüştür.

Eki:

2-Bu kararı Başbakan yürütür.

- 5 Eylül 1975

CUMHURBAŞKANI

Başbakan

03 11 1 17 56 14

Kaynak: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon: 30-11-1-0, Kutu: 417, Gömlek: 54, Sıra: 14, 05.09.1975.

Ek 5: Galip Erdem'in 25 Temmuz 1972'de H. Nihal Atsız İçin Kendi El Yazısı İle
Kaleme Aldığı Mektubu

25/7/1972
GALİP ERDEM

Muhterem Hocam;

Mektubunuzu aldım. Sizi çok öfketlendirmişim. Bayram kıldan önce imcedir. Lütfen bağışlayınız.

Sahsi kusurlarımla, yanlış bulduğunuz fikir ve davranışlarımla ve Devlet Dergisi ile ilgili tenkitlerinizi, izin verdiğiniz takdirde, ayrıca cevaplandırmak; daha doğrusu, eğer hak tanırırsanız, kendimi savunmak isterim. Şimdilik, "Mahut" yazı konusunu G. Klaya ağağına: O yazı benim deşildir. Ama yazan kimse de, sizi aktarım köşesinden bile geçirmemiştir. Zaten ne haddine! Mesela şudur: Türkçüler partısından ihraç edilmişimizi öğrendiğimiz vakit, sizin bu işten haberdar olmadığınız ve duyunca çok kızacağımıza yüzde yüz emindik. Bizi gençlerin-ki isimlerini hâlâ bilmiyoruz, kendilerini hâlâ tanımiyoruz- Zaten de parti içi bir kavgalıktan ötürü, aralarında toplanıp herşey verdiklerini duşunduk.

"Göç" Türkçüler partisi, daimi yazanın dikkersizce fiinden veya bilirsiniz ki, her şeyden bir yanlışlıkler. Partinin "göç" ihraç dir çünkü birimizimizin savunması istenmemiştir, ne ile suçlandığımızı bilmiyorduk.

İbrahim Hatir ve Şadi Somuncuoğlu'nu 14 g. dir 40 kından tenkit ederim. Türkçüler ültusuna ve size son ele. İnce bağli, çok saygılı çocuklardir.

Çevre de hak kazandığımızı bildirirsiniz. Kendi kezaime, ne yazarsanız yazın, sineye çakerim, size tenkit veremem. Sizinde bir polemige girmeğe asla haddim degildir. Hem, ömrümce bağli kalmağa çalıştım.

Tutk Tercisi de böyle bir tenkitçiliğe hiç müca de etmez. Siz geçire bilirsiniz de müpakasemin de. Şinde tutacağım. Kısacası Hocam, şimdiden istem bağ- tağını çekiyorum. yine de emir sizindir. Öfkemiz ya- lışmışsa fazli yazarsınız. Ama biz cevap ver- meyiz, veremeyiz.

42 yaşına geldim ve yemin ederim: Buğüne kadar hiçkimseye böyle bir mektup yazmadım.

Saygılarımla
Tanrı, Türkü korusun.

Galip Erdem

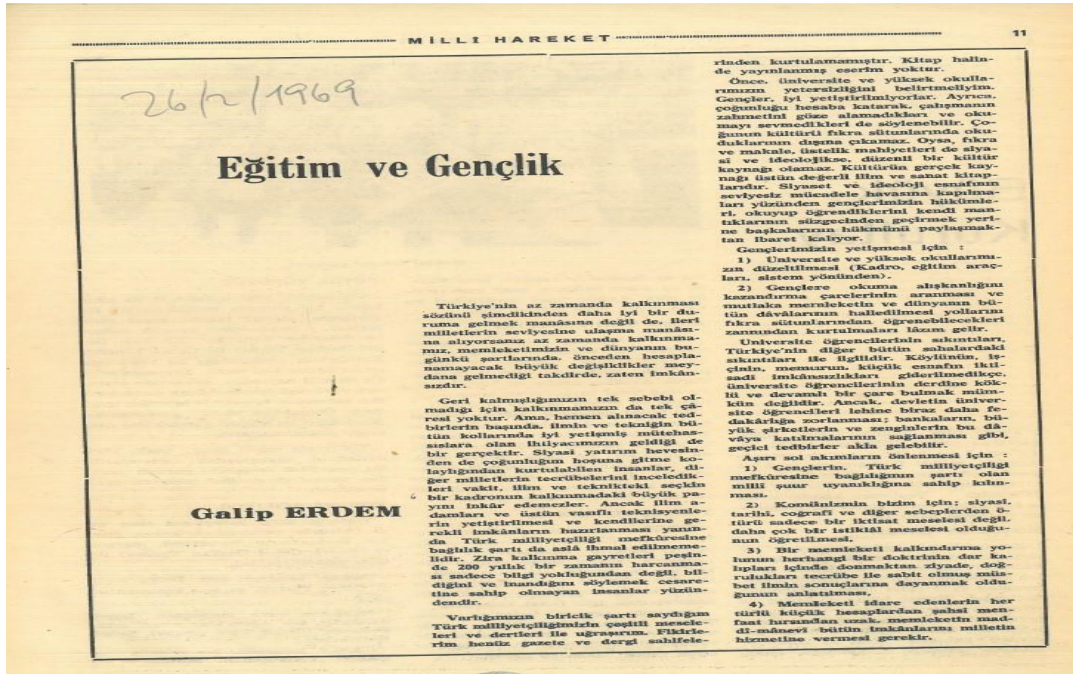
Kaynak: Osman Çakır, Adı Devlet Olsun: Devletli Yıllar, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2022, s. 161.

Ek 6: Galip Erdem'in Devlet Gazetesinde Yayınlanan İlk Yazısının Görseli

Kaynak: Devlet, Yıl:1, Sayı: 1, 7 Nisan 1969, s. 5.

Ek 7: Galip Erdem'in Millî Hareket Dergisinde Yayınlanan Bir Yazısının Görseli

Kaynak: Galip Erdem, Millî Hareket, "Eğitim ve Gençlik", S.32, Mart 1969, s. 11.

OSMANLI DEVLETİ'NDE KARAFERYE KIPTİLERİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK YAPISI

Yasin ERSİN¹

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 15.02.2023 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 15.04.2023

DOI: 10.59445/ijephss.1251655

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Info: Research Article

Atf / Cite: Ersin, Y., (2023). Osmanlı Devletinde Karaferye Kıptilerinin sosyo-demografik yapısı, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 6(2), 147-157.

Özet

Osmanlı Devleti'nde Kıptî-Çingene taifesi, can, mal ve namusları güven içinde yaşayan bir topluluktur. Bu taife insanları Osmanlı nüfus defterlerinde Kıptî başlığı adı altında Müslüman ve Gayrimüslim Kıptîler şeklinde sınıflandırılmıştır. Yapılan bu çalışmada Kıptî-Çingene taifesi insanların genel olarak Osmanlı Devleti'ndeki durumunu, özel olarak Karaferye kazası baz alınarak sosyal, demografik ve ekonomik yönlerini ortaya koymaya çalışılmıştır. Araştırmamızda Kıptî ve Çingene isimlerinin nereden geldikleri, Karaferye'de özel statü kazanmış olan "Evlad-ı Fatihan" olarak geçen çiftliklerdeki kişilerin bu unvanı nasıl almış olabildikleri ayrıca tartışılmaya çalışılmıştır. Çingenelerin yaşayışları, işleri, vergilerini nasıl ve ne miktarda vereceklerine ilişkin bilgiler için arşiv belgelerinden faydalanılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nde yaşayan Kıptîlerin nasıl bir sosyal ve ekonomik yapıya sahip oldukları incelenmiştir. Kıptî-Çingene taifesi büyük tarihi hadiseler içinde kendine yer edinememiş pek çok topluluktan biridir, bu sebeple araştırmamız daha çok 1834-35 senesi 4937 numaralı Karaferye kazası nüfus defteri temel alınarak, Kıptîlerin Osmanlı Devletindeki durumları hakkında genel bir sonuç çıkarma denemesidir. Elimizdeki resmî kayıtlarından öğrenebildiğimiz kadarıyla bu taife insanların isimlerinin menşelerinden fizyolojik özelliklerine, iktisadi faaliyetlerinden bu faaliyetlerin çeşidi ve boyutlarına kadar elde edilen bilgiler analiz edilmiştir. Ayrıca nüfus defterlerinin yanında arşiv belgelerinde Çingeneleri konu edinen resmi kayıtlarından da istifade edilerek gayrimüslim ve Müslüman olmak üzere ikiye ayrılan Sancak Çingenelerinin yaşayışları hakkında fikir edinilmeye çalışılıp devlet ile olan ilişkileri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıptî, Çingene, Osmanlı Devleti'nde Çingeneler, Karaferye, Romanlar.

SOCIO-DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF KARAFERYE COPTS IN THE OTTOMAN STATE

Abstract

In the Ottoman Empire, the Coptic-Gypsy group is a community whose life, property and honor live in safety. The people of this taife were classified as Muslim and non-Muslim Copts under the title Coptic in the Ottoman population books. Our article tried to reveal the situation of the Coptic-Gypsy people in the Ottoman Empire in general and their social, demographic and economic aspects based on Karaferye District in particular. In our research, we tried to discuss where the Coptic and Gypsy names came from, how the people in the farms, who gained a special status in Karaferye, as "Evlad-ı Fatihan", got this title. Archival documents were used for information about the Gypsies' lives, jobs, how and in what amount they would pay their taxes. Thus, it was examined what kind of social and economic structure the Copts living in the Ottoman Empire had. The Coptic-Gypsy group is one of the many communities that could not find a place in the great historical events. For this reason, our article is an attempt to draw a general conclusion about the situation of the Copts in the Ottoman State, based on the Karaferye county population register of 1834-35, numbered 4937. As far as we can learn from the official records we have, the information obtained from the origins of the names of these taife people to their physiological characteristics, from their economic activities to the types and dimensions of these activities has been analyzed. In addition, by making use of the official records of the Gypsies in archive documents as well as the population registers, it was tried to get an idea about the life of the Sanjak Gypsies, who were divided into two as non-Muslim and Muslim, and their relations with the state were evaluated.

Keywords: Coptic, Gypsy, Gypsies in the Ottoman Empire, Veria, Romany.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, yasinersintr@gmail.com ORCID: 0000-0001-7149-1570.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'ndeki toplumlar içinde Kıptî-Çingene taifesi, kendilerine özgü yaşam tarzlarıyla ve dışı kapalı toplumsal yapılarıyla özel bir grup olarak bilinmiştir. Bu "özel" algılama yalnızca Osmanlı Devleti'nde değil dönemin diğer devletlerinde de böyledir. Kıptî-Çingene taifesi insanların ileride detaylandırılacak sosyal yapısından kaynaklanan genel tutumları, topluluk olarak onları "büyük tarihi olaylar" içinde kendilerine yer edinmemelerine sebebiyet vermiştir. Bu sebeple Çingeneler ve Kıptî topluluklarını merkeze alan tarih araştırmaları pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklardan en başta gelenleri, araştırmacılara kaynak oluşturacak tarihi vesikaların az olmasından, Çingene, Kıptî topluluklarının birbirine karıştırılmasına, onlara ait kavramların birbirine girmesine ve bu konuya araştırmacıların ilgi göstermemesine kadar gider. Osmanlı Devleti'nde yaşamış olan Kıptî-Çingene taifesi olarak bilinen insanlar hakkında yapılacak araştırmalar için de bu durum farksız değildir. Karaferye Kıptîleri ile alakalı monografik bir çalışma henüz bulunmamaktadır. Bu makale, ilgili literatüre katkı bulundurmak ve daha sonra yapılacak araştırmalara kaynak sağlamak adına, özel olarak daha önce çalışılmamış 1834-35 senesi 4937 numaralı Karaferye kazası nüfus defteri temel alınarak, Karaferye'deki Kıptî-Çingene taifesi olarak bilinen topluluğun sosyo-demografik yapısını ortaya koymayı hedeflemektedir. Genel olarak da Emine Dinceç, İsmail Altınöz gibi yerli, Abdel-Sayed gibi bu alanda büyük katkılar sağlayan yabancı araştırmacıların bulgularıyla Kıptî-Çingene topluluğunun Osmanlı Devletindeki durumları hakkında genel bir sonuç çıkarma girişimidir. Bununla beraber bu çalışmada, sadece Kıptî defterlerinde karşılaşılan "Aylak" kaydını ne sebeple yazıldığı, sadece Müslümanlara özgü sanılan "Evlad-ı Fatihan" ünvanının ne sebeple bölgedeki Hristiyan Kıptîlere verildiği gibi özgün tespitler ilk defa tartışmaya açılmıştır. Değerlendirmelerimizi Osmanlı Arşivi'nde bulunan Meşihat Şer'iyye Sicil Defterleri, Mühimme Defterleri, Nüfus Defterleri ve daha evvel yapılmış olan ilgili araştırma ve tetkik eserler şekillendirmiştir.

2. Karaferye Kazası ve Kıptî-Çingene Olarak Adlandırılan Taifenin Menşeleri

Karaferye kazası Vermio Dağı'nın eteklerinde, Selânik şehrinin batısında kurulmuştur. Manastır ve Selânik demiryolu üzerindedir. Şehrin önceden "Véria" olan Yunanca adının eski Makedon kralı Veres'in kızına nispetle konulduğu rivayet edilir. Türkçe "Kara" sıfatını da şehri çevreleyen kara ormanlar sebebiyle kazanmıştır. Burayla ilgili ilk defa tarihçi Thucydides milattan önce 432'de söz etmiştir. Milattan önce 279 yılında Kelt akınları sırasında sağlam duvarlarla çevrili bir kasaba özelliği taşıyan Véria milattan önce 168'de Roma hâkimiyetine girmiştir. Milattan sonra 905'te Arap akınlarına uğrayan bölge Selânik'le beraber düşmüş, bu muhiti ele geçiren Araplar buradan aldıkları pek çok esiri beraberlerinde götürmüşlerdir. Milattan sonra 908'de Bulgarların eline geçen şehir, İmparator II. Basileios tarafından 1001'de tekrar alınmıştır. Çeşitli el değişimlerin ardından 1246 yılında tekrar Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. İlk Osmanlı kaynakları Karaferye'nin 1373-1374 yılları arasında Lala Şâhin Paşa'nın birlikleri tarafından fethedildiğini söyler, ancak bu tarih kesin değildir. Diğer taraftan Tesalya'da bulunan bir yazma eserde Türklerin "Verroia"ya 1385-86 yılında hâkim oldukları yazılıdır. Başka Yunan kaynakları ise Karaferye'nin 1387'de Türkler tarafından alındığını yazar. Ancak 1455 tarihli Osmanlı Tahrir Defteri bölgenin 1392 yılından itibaren kesintisiz olarak Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olduğunu açık bir şekilde belirtmektedir (Gara ve Kiel, 2001:391).

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında, esas olarak din göz önüne alınarak yapılmıştır. İmparatorluğun tüm vilayetlerinde halk İslam ve reaya olarak iki grupta sınıflandırılmıştır. Çeşitli vilayetlerde bulunan Çingeneler-Kıptîler ise, dinlerine bakılmaksızın hepsi Kıptî taifesi adı altında toplanmışlardır (Karal, 1997:17-22). Yapılan bu çalışmada bu sebeple yer yer Çingene ve Kıptî terimleri diğer devletlerde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de bu şekilde kabul edildiği üzere beraber kullanılmıştır.

Çalışmamızın merkezini oluşturan Kıptîlerin Karaferye'deki nüfus ve sosyolojik durum tespitinin ayrıntılarına girmeden önce Osmanlı Devleti'nde birbirlerinin yerine de kullanılan "Kıptî" ve "Çingene" kavramlarının ele alınması iktiza eder. Öncelikle Kıptî ifadesinin kökünü oluşturan "Kıbt" kelimesinin, "aigptos" kelimesinin kökünü teşkil eden "gyptm" Arapça karşılığında geldiğini belirtebiliriz. Bu kelimeyi Grekler, Nil deltası sakinleri ve Mısırlılar için kullanmıştır. Ayrıca kelimenin "Gypt" kökü, Batı dillerindeki "copt" ve "egypt" kelimelerinin de aslını oluşturmaktadır. Bu kelime belirttiğimiz gibi Nil deltası sakinleri ve Mısırlılar için kullanılmaktayken Mısır'a Hıristiyanlığın girmesinden sonra Hıristiyan Kıptîlerle özdeş duruma gelmiş, böylece Mısır'daki Hıristiyan halkın ismi bu şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. Müslümanlar VII. asırda Mısır'ı fethettiklerinde burayı aynı şekilde "Dârülkıbt" olarak tanımlamışlardır (DIA, 2022: 423). Kıptî kelimesinin sözcük manası üzerine, hem etimolojik anlamda, hem de terminolojik manada tartışmalı fikirler ortaya atılmıştır. Bu kelimenin Yunanlıların Mısırlıların erkek çocuklarını sünnet ettirdikleri için onlara taktığı isimden geldiğini iddia edenler olmuştur. Zamanla Mısır'da yaşayan Hıristiyanlara verilen genel ad haline gelmiştir (Thollier, 1928: 90). Ancak yukarıda bahsedildiği üzere Müslümanların Mısır'ı fethinden sonra bu ifade Mısır'ın tüm yerli halkının adı haline gelmiş, dini bir tanımdan sosyolojik bir terime dönüşmüştür (Kamil, 1986: 20).

Ortaçağda yanlış olarak Kıptîlerle aynı topluluk olarak addedilen "Çingeneler" ise dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan, dilleriyle, fiziki görünümleri ve yaşam tarzlarıyla diğer milletlerden ayrılan daha çok gezici, göçebe bir topluluktur. Osmanlı Devleti'nde Kıptî-Çingene taifesi olarak adlandırılan bu insanlar günümüzde Türkiye'de daha çok Çingene ismiyle bilinmektedir, ancak çeşitli bölgelerde farklı isimlerle de tanımlanmışlardır. Çingene kelimesinin asıl menşei hakkındaki bilgiler ise tartışmalıdır. Kimi araştırmacılar kelimenin Brahman kutsal kitaplarında "paryalara" verilen "çandaladan" geldiğini iddia ederler. Bununla birlikte "athinganus" kelimesiyle iltisaklı olduğunu söyleyenler de vardır. Kökenlerinin Hindistan'a uzanmasından dolayı mûsikiye âşına anlamındaki "zingar-çangar" adı verilen toplulukla bağlantılı olarak bu isimden türeyerek anıldıkları kabul edilir. Bu topluluğa Anadolu'da halk arasında "Karaoğlan", "Pırpır" da denilirken, Araplar arasında "Gacı" ve "Zut", Macaristan'da "Fıravun kavmi", "Fıravun oğulları" anlamına gelen "Faraonépe", Finlandiya'da kara manasına gelen "Mustäläinen", Doğu Ermenileri arasında "Boşa", Yunanistan'da "Zapari" denmektedir. Fakat Çingeneler kendilerini daha çok "insan" manasına gelen rom/romany, bazen de "kalo (kara)" diye adlandırmaktadırlar (Altınöz, 2020a: 291). Çeşitli milletlerin Kıptîleri "kara" olarak nitelmesi, Karaferye özelinde yapmış olduğumuz nüfus defterlerindeki ayrıntılara göre de bu genellemeyi doğru kılar. Örnek olarak 4937 numaralı defterdeki fizyolojik tespitlere göre Karaferye'de Müslüman Kıptî nüfusun dörtte üçü kara bıyıklı olarak vurgulanmıştır, reyada ise 47 kara bıyıklı vurgusu yapılırken defterlerde sadece 4 sarı bıyıklı Kıptî belirtilmiştir. Genelleme olarak "kara" olarak vurgulanan bu taifenin Karaferye kazası dâhilinde de ekseriyetle beyaz tenli olmayan insanlardan müteşekkil bir topluluk oldukları söylenebilir (BOA, *NFS.d.* N. 4937).

Nüfus Defterlerinde Kıptîlerin bu gibi fizyolojik özellikleri yanında ayrıca yaşları incelenirken belirtilmesi gereken husus; yaşların yuvarlanarak yazılmasıdır. Bu yuvarlamalar, iş gücünü belirtmek ve vergi toplanmasında kolaylık sağlamak için yapılmıştır. Defterlerde on bir yaşına kadar olan çocuklar "sagır" olarak belirtilmiştir. "Sagır" olanlar henüz çalışmayan, üretime katkısı olmayan çocuklardır. On iki ve on sekiz yaş aralarındaki gençler ise "şabb-ı emred" olarak kaydedilmişlerdir. Bunlar işleri belli olmayan, ihtimal babalarının yanında yardımcı olarak çalışan kimselerdir. 19-39 yaş grubuna girenler üretimde aktif rol oynayanlardır. Bu gruba dâhil olanların eşkâlleri özellikle belirtilmiştir, genellikle eşkâller "bıyık" üzerinden yapılmıştır. Yirmili yaşlara yeni girmişler genellikle "ter bıyıklı", yaş almış kimseler ise bıyığının rengine göre kaydedilmiştir. Sakalı olanlar da benzer usulde tanımlanmıştır, sakalı veya bıyığı olmayanlar "köse" olarak belirtilmiştir (BOA, *NFS.d.* N. 4937).

2.1. Osmanlı Devleti'nde Kıptîler ve Sosyal Yapıları

Osmanlı İmparatorluğu'nda geniş bir coğrafyaya yayılan Çingene-Kıptî halkları hukukî olarak özel bir nizamla bağlanmışlar, genel olarak imar işlerinde kullanılmışlardır. Yaptıkları çeşitli geri hizmetlerden başka gemi tamiri ve yapımı, gemi malzemesi temini, köprü inşaa etmek, erzak toplamak, ordunun iaa işlerinde çalışmak gibi işler yanında, madenlerde ve hisarların tamiratında da kendilerinden istifa edilmiştir. Kıptî olarak adlandırılan bu topluluk Osmanlı hukuk sisteminden hiçbir zaman dışlanmamıştır, kendi aralarında dahi haksızlığa uğradıklarında ayrıca Osmanlı mahkemelerine başvurup haklarını arayabilmişler, devlet nazarında resmî bir çerçevede tanınarak sahip çıkılmışlardır (BOA, A. {DVNSMHH.d., N. 27-714).

Çingeneleri içeren ilk kayıtlar Rumeli eyaletinin 1523 yılına ait tahrir defterinde görülmektedir. Bu mufassal tahrir defterine göre, eyaletin toplam 93 kazasında 9.623 hâne gayrimüslim, 3.926 hâne Müslüman olarak gösterilmektedir. Fazla olarak 442 dul kadın hâne yer almaktadır. Bu rakamlara göre mezkûr dönemde Rumeli eyaletinde 13.991 hâne Çingene nüfus vardır (Altınöz, 2013: 193-202). Ömer Lütfi Barkan'ın hane karşılığı olarak kabul ettiği "5" rakamına bağlı kalırsak 16. yüzyıl başında Rumeli eyaletinde yaklaşık 69.955 Kıptî yaşadığını söyleyebiliriz (Göyünç, 1979: 332).

Kıptîlerin alışkanlıkları yaşadıkları bölgenin sosyo-kültürel şartlarına göre şekillenmiştir. Nasıl ki ilk Kıptîler, Hıristiyanlığı atalarının dini mirası üzerine bina edip kendilerine göre yorumlamışlarsa İslam sonrasında da gelenek ve çeşitli örflerini kültürel değişime göre şekillendirmişlerdir. İbadet yerleri genellikle basit ve sade yapılarıdır. Hristiyan Kıptîler kesinlikle kiliselerinde heykel bulundurmamıştır. Daha eski tarihlerde kadınların kiliselere alınmadığı, dış bölümlere girmelerine izin verilmediği söylense de zamanla erkeklerin arkasında, bazen de yanlarında yer alabildikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır (Erdem, 1997: 169).

Kıptîlerin hayatında evliliğin çok önemli yeri vardır, onlar için evlilikte en önemli husus çocuk sahibi olabilmektir. Çocuk sahibi olamayan kadınlar bu yüzden pek çok sosyal sıkıntı çekmişlerdir. Kıptîlerde evlilik genellikle akrabalar, yakınlar veya en yakın komşular içinde gerçekleşmiştir. Farklı bir yerden evlenmek neredeyse istisnai bir durumdur. Bu yaklaşımları geleneklerinden kaynaklanmaktadır. Hatta bu durum için atasözleri bile vardır: "ancak beni kendi kanımdan olan bir kimse düşünür, seni tanıyan, seninle yeterince meşgul olur, seni tanımayan ise sana ilgi göstermez." Ailenin itibarını ve kanını korumak Kıptîlerin evlilikte aradıkları önemli bir husustur. Düğünleri şatafatlı olur, düğün sonrası ise gelinin bakire olduğunu göstermek üzere bakire kanı beyaz çarşaf veya mendil üzerine sürülür, komşulara ve gelinin ailesine gösterilir (Sayed, 1992: 31-34). Doğum kontrolüne yanaşmayan Kıptîlerde yoksulluk, annenin ağır işleri ve sıkıntıları, erken yaşta çocuk ölümlerinin başlıca sebepleri arasındadır. Genellikle erkek çocuklar tercih edilir ve kızlara göre daha serbest yetiştirilir (Sayed, 1992: 25-26).

Osmanlı Devleti'nde Çingene sancaklarında yapılan düzenleme ile göçebe² olan Kıptî-Çingene taifesi insanların hangi kazalar dâhilinde hareket edebilecekleri tespit edilmiş, bununla beraber bağlı oldukları obalarını terk edip gitmelerine izin verilmemiştir. Ayrıca bu taifeden gayrimüslim olanlarının Müslüman Çingenelerle bir arada olmasına ve birlikte konup göçmelerine de izin verilmemiştir. Doğal olarak göçebe olanların yerleşik olanlarla da evlenmelerine izin yoktur. II. Bayezid (1481-1512) dönemine ait olan 1497 yılında çıkarılmış Çingene kanunnamesine (Akgündüz, 1992: 384) göre aksi

² Yerleşmiş ve göçebe Çingeneler arasında zamanla yaşayış, örf ve adet açısından mühim farklar meydana gelmiştir. Göçerler, kendilerine ait özelliklerini ve dillerinin hususiyetlerini koruyabilmişlerdir, yerleşenler ise dillerine diğer topluluklardan pek çok kelime almakla birlikte Çingene adet ve yaşayış özelliklerini de değiştirmeye başlamışlardır. Yerleşmiş Çingeneler genel olarak göçebeler ile münasebetten çekinir ve onları cahil, kaba bulurlar. Buna karşılık göçebeler de onları kalpazan Çingene diye hakir görür, reaya Çingenesi gibi isimlerle anarlardı. Bkz. Tayyip Gökbilgin, "Osmanlı Toplumunda Çingeneler", <http://eski.tariharaştirmalari.com/cingeneler.html> (19.09.2021).

takdirde; Müslüman Çingenelerin gayrimüslim Çingenelerle evlenmesi, birbirlerine karışması durumunda onlardan sayılacakları ve kendilerine cizye yükümlülüğü yükleneceği hükme bağlanmıştır. Rumeli, İstanbul ve çevresinde yaşayan Çingeneler, bir sancak sayılarak bu bölgeye bir sancak beyi görevlendirilmiştir. Söz konusu sancak beyine “mîr-i Kıbtıyan” veya Çingene Beyi denilmiştir. Çeribaşı ise, kabileler halinde yaşayan Kiptilerin lideri olanlardır. İster göçebe ister yerleşik olsun Kiptiler bir çeribaşıya bağlıdır. Çeribaşının meşruluğu çok eski geleneklere dayanmaktadır (Özkan, 2000:76). Ayrıca çeribaşları cizyeden muaftırlar ve birkaç kabileye liderlik edebilmektedirler (Dingeç, 2021: 51).

2.2. Kiptilerin Din Anlayışları

Osmanlı Devleti’nde Kiptî-Çingene taifesi insanları inanışları açısından üç kategoride değerlendirilmiştir; birincisi Hristiyan Çingenelerdir, ikincisi Müslüman adı almış “ehl-i perde” olanlardır, üçüncüsü ise ehl-i İslam olduğuna inanılan Çingenelerdir. Hristiyan Çingeneler cizye vergisine olduğu gibi tabi iken, “ehl-i perde” olanlar bir miktar indirime tabi olmuşlardır. Ehl-i İslam Çingeneler ise diğer Müslüman gruplar ile camide ibadetini yapan, aile fertlerine İslamiyet’i öğreten, İslam’ın vecibelerine uyan, uygulayanlardı (Marushiakova ve Popov, 2006:56). Ehl-i İslam Çingeneler sultanın buyruğuyla cizyeden muaf olmuşlardır. Ancak bakıldığında resmi nüfus kayıtlarında Çingeneler genel olarak gayrimüslim ve Müslüman olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Gayrimüslim ve Müslüman olmak üzere ikiye ayrılan Sancak Çingenelerinden Müslüman olanların, gayrimüslim Çingenelere göre 3 akçe daha az vergi vermesi kararlaştırılmıştır. Bunların yanında Çingene-Kiptî taifesi ayrıca, cinayet ve cürüm akçesi gibi tekâlif-i örfiyye nevinden vergileri de diğer reaya ile aynı miktarlarda vermekle mükelleflerdi (Altınöz, 2020a: 291-292).

Tarikatların söz konusu kuvvetli etkisi Osmanlı Devleti’nin yıkıldığı ana kadar Balkanlarda etkisini yitirmemiştir. Özellikle Balkanlarda Bektaşilik gibi zamanla heterodoks bir yapıya dönüşmüş tarikatların geliştiği görülen bölgelerdeki Ehl-i Beyte³ olan düşkünlük ve eğilim Müslüman tebaanın isimlerine de yansımıştır. Nüfus defterleri üzerinde bu eğilim açıkça görülmektedir. Mesela 1834 yılına ait nüfus defterinde tespit ettiğimiz Müslüman Kiptilerin isimleri arasında sırasıyla en çok Hasan (61), Ali (49), Hüseyin (28) isimleri görülmektedir. Hristiyan Kiptilerin isimlerinde ise sırasıyla en çok Yorgi, Nikola ve Dimitri isimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Nikola daha çok Slav kökenlilerin kullandığı isim olurken Yunan mitolojisinden geçen Tanrıça Demeter’in oğlu manasına gelen Dimitri ve Yorgi daha çok Rumların kullandığı isimlerdir. Bu bilgiler Hristiyan Kiptilerin hangi saiklerden etkilendikleri konusunda bir fikir verebilir (BOA, NFS.d., N. 4937).

Osmanlı Devleti’ndeki Çingenelerin dini inançları konusunda Paspati; onların dinler ile fazla içli dışlı olmadıklarını, Hristiyan veya Müslüman olmanın aldırılacak bir iş olarak görmediklerini söylemektedir. Hatta yerleşik hayata geçen Hristiyan Çingenelerin vaftiz dahi olmadan yaşamlarını sürdürdüklerini, göçebe Müslüman Çingenelerin ise sünnet olmadan öldüklerini iddia eder (Paspati, 1973: 26-27). Özellikle ilgi çekici başka bir iddia bilhassa Balkanlardaki Çingeneler için anlamlı görülen, Osmanlı Çingenelerinin Müslüman inancında olanlarının görünüşte Sunni olmalarına rağmen –muhtemelen Bektaşi tekkelerinin etkisiyle- daha çok Şii bir yaşam ve anlayış içinde oldukları iddiasıdır (Halliday, 1924: 18). Bu tespitler daha evvel değindiğimiz “ehl-i perde” Çingene tanımlamasını da açıklamaktadır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, belli Çingene gruplarının zahirde Müslüman, ama gerçekte kendi inanışlarını devam ettirdiği kanaatinde olarak böyle bir tanımlamayı ortaya çıkarmıştır. Çalışmamızda kullandığımız pek çok yerli ve yabancı kaynak da bu tespiti doğrular nitelikte; Çingenelerin içinde yaşadıkları toplumun dinini “göreceli” olarak kabul ettiklerini dile getirmektedir.

³ Hz. Muhammed’in ev halkına Ehl-i Beyt denir. Bektaşilerin Çihar Yar, yani dört sevgili dedikleri; Peygamberin kızı Hz. Fatima, damadı Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’dir.

2.3.Osmanlı Devleti'nde Kiptîlerin Meslekleri

Kıptî taifesinin maişetlerini sağlamak için gelenek haline gelmiş Çingene mesleklerinden Osmanlı tahrir defterlerinde geçen bazıları şunlardır: hallaç, dokumacı, demirci, terzi, sarraç, dülgere, baytar, bezirgân, arabacı, eyerci, bozacı, çoban, kopuzcu... Birbirinden farklı bu türden işler Çingene topluluklarının meslekî çeşitliliği açısından önemlidir. Nüfus defterlerindeki Karaferye'yi içeren bilgiler de bu çeşitliliği doğrulamaktadır. Tespit edilen bilgilere göre çoğunluğu "aylak, ırgat" olmakla beraber hallaçlık, demircilik, kalaycılık, öküzçülük başlıca dikkat çeken mesleklerdendir (BOA, *NFS.d.*, N. 4937). Malum olduğu üzere Osmanlı Devleti bir tarım topluluğuydu, Çingeneler de "özellikli" işlerle uğraşıyor olmalarından dolayı diğer temel ihtiyaçlarını karşılamak için kendileri dışındaki başka toplumlara muhtaç durumdaydılar. Bu muhtaçlık, Çingeneleri yerleşik bölgelere ve yerel toplumlara yakın kılmıştır. Bu durum Çingeneleri karşılıklı faydacılık ilişkisiyle yerel toplumla ilişki içine sokmuştur. Bu zaruret Çingenelerin belli bir bölgeye yerleşmesinin de sebepleri arasındadır. Bununla beraber bazı Çingenelerin meşgul oldukları meslekler arasında "çiftçi" kaydının da olması, onların yavaş da olsa yerleşikliğe doğru ilerlediklerini ve içinde yaşadıkları topluma adaptasyon sağlamaya çalıştıklarını göstermektedir. Fakat yerleşik hayata geçmiş olanların dahi kapalı "cemaat" yapıları sebebiyle özgün yaşam alışkanlıklarından kopmadıkları gözlemlenmektedir. Bunun baş göstergelerinden biri mesleklerin babadan oğula intikal etmesi, diğeri aynı yerleşim merkezinde yaşayanların genellikle toplu olarak aynı mesleği icra etmeleridir (BOA, *NFS.d.*, N. 598).

Çeşitli kayıtlarda fitik ameliyatı yapan Kıptî kadınlardan söz edilmektedir. Bunun yanında Çingeneler demircilik zanaatında oldukça mahirdiler. Hatta Fatih Kanunnamesi'nden beri kalelerde çalışan ve demircilik için görevlendirilen, ellerinde hüküm bulunan Çingenelerden haraç alınmaması özellikle tembihlenmiştir (Altınöz, 1995: 26). Çalışmamızda Kıptî addedilerek defterlerde kayıt altına alınan Çingenelerin bu dönemde de maharetlerini korudukları anlaşılıyor. 28 demirci ustasının yaşadığı Karaferye'de ırgatlıktan sonra demircilik hâlâ en çok tercih edilen meslektir. Tespit edilen bilgilere göre takribi 500 kişinin içinde 15 Müslüman, 13 Hristiyan demirci ustasının bulunması Kıptîlerin bu meslekle olan bağlarının uzun süre devam ettiğini göstermektedir. Gene buradaki bilgilerden yola çıkarak mesleğin dini tercihlerden ziyade topluluğun tarihten gelme alışkanlığıyla dini saikler gözetmeksizin devam ettiği hükmüne varılabilir. Benzer şekilde donanma inşaatlarında, gemi tamirinde, tersaneye yazılmaları konusunda (BOA, *A. {DVNSMHH.d.}*, N. 23-484), gemiler için çivi gibi materyaller üretmeleri hususunda vergiden muafiyetle teşvik edildikleri görülmektedir.⁴ Aynı şekilde kale ve köprü yapımlarında kendilerinden istifade edildikleri arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır (BOA, *C..NF..N.* 52-2566). Ayrıca maden işleri konusunda mahir olan Kıptî taifesinden bazıların bu hususiyetlerini yasa dışı yollarla –kalpazanlık, usulsüz nalbantlık gibi (BOA, *A. {DVNSMHH.d.}*, N. 80-1021)- kişisel kâr amacı güden işlerde kullandıkları da görülmektedir. Özellikle kalpazanlık türünden yasadışı işlerde kendilerine isnat edilen pek çok belge arşivlerde bulunmaktadır (BOA, *A. {DVNSMHH.d.}*, N. 5-208; BOA, *A. {DVNSMHH.d.}*, N. 74-595). Özel mesleklere sahip olan Çingenelerin nüfus sayıları buldukları yerleşim merkezlerinde diğer gruplara göre az olsa da, şehrin "yaşamsal" bölgelerindeki dağılımları yaygındır. Merkezi bölgelerdeki yerleşiklerle münasebetleri faydacılık esasına dayanır. Yaşam biçimleri arada kalmış toplum izlenimini göstermektedir. 19. yüzyılda aile yapıları geniş aileden, çekirdek aileye doğru dönüşüm seyrindedir (Dingeç, 2015:547). Bu tespitler Osmanlı Arşivi'ndeki cizye ve nüfus defterlerinden çıkartılmaktadır.

Çingenelerin kadınları ise genel olarak düğünlerde keman, tef, dümbelek çalarak çiftetelli oynarlar, fal bakarak geçimlerini sağlarlardı. Erkekleri yukarıda bahsedilen meslekler dışında

⁴ "Çingene taifesinden donanmaya kürekçi olanlar cizye, ispençe, avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf olduklarından herhangi bir adla bunlardan para alınmamasına ve mütegalibe tarafından malları ve sairelerinin zabt olunmamasına, kürekçi miktarlarına ve donanmada hizmet şekillerine ve saireye dair Rumeli'de Çingenelerin tahririne memur Ahmed'e hüküm." BOA, *A. {DVNSMHH.d.}*, N. 23-231.

kemancılık, zurnacılık, hasır örmek, cellatlık gibi işlerle de uğraşır. ⁵ Müzisyenlikten başka Çingenelerin geçimini sağladığı Ramazan davulculuğu da yılın belli döneminde yapılmaktaydı. Bunların dışında halk nazarında rahatsız edici işlerle meşgul olan Çingeneler de bulunmaktaydı, özellikle güzel yüzlü cariyelerden istifade edip, çalgılı danslı haddi aşan eğlenceler düzenledikleri belirtilmektedir. ⁶ Bilhassa büyük şehirlerin müsait çevrelerinde açığa kurdukları çadırlar, ergen, bekâr ve servet sahibi ailelerin oğullarını cezbetmekte ve onların kendilerini bu eğlence mekânlarına kaptırıp, servetlerini buralarda harcamalarına yol açtırmaktaydı. Rakkaslık ve çengiliği genel olarak eli yüzü düzgün, sesi nameli güzel olanlar yapardı (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2010: 118). Karaferye ve çevresinde çalgıcıların eğlencesinin gürültüsünden rahatsız olanların şikâyetleri sebebiyle, bu tarz icraatların engellenmesi yönünde emirler çıkarıldığı arşiv kayıtlarında görülebilir (BOA, *MŞH.ŞSC.d.*, N. 1091/567/26).

Bunların dışında arşiv araştırmalarında hayvan hırsızlığı ve yol kesicilik gibi meselelere de karıştıkları görülür (BOA, *A. {DVNSMHH.d.*, N. 78-155.) Tabi bu türden işlerin bir topluluğun tümüne isnat ettirilmesi doğru değildir. Ancak sıklıkla görülen bu gibi fiil ve davranışlarından olacak ki, aynı dönemi kapsayan çeşitli nüfus defterleri çalışmalarında geçmeyen “Aylak” vurgusu, bazı Kıptilerin meslek bölümüne belki de bu yüzden iliştilmiştir. Nüfus defterleri üzerinde yapmış olduğumuz tetkikte bu minvalde pek çok mesleğe sahip kişinin yanında, en küçüğü 17 en büyüğü 65 yaş aralığında olmak üzere onlarca kişi “Aylak” olarak belirtildiği görülmektedir (BOA, *NFS.d.*, N. 4937). Aylak-Aylaki kelime manası olarak *Kamus-i Türki*'de “Ark” kelimesine işaretli soy vurgusu yapan, başıboş gezen, hergele (soysuz, terbiyesiz, başıboş ve serseri kimse) manasında kullanıldığı gibi arabaya koşulmaya, binilmeye ve yük taşımaya alıştırılmamış at-eşek gibi anlamlarda da kullanılıyor (Şemseddin Sami, 1900: 248). Mehmet Kanar'ın sözlüğüne göre ise bîmekân-yersiz manasında kullanılıyor (Kanar, 2011: 59). Çingenelerin çadır hayatı düşünüldüğünde bazıları için bu minvalde kullanılmış da olabilir. Mahmut Yesârî ve Kâtip Çelebi'den anladığımız üzere ise “Aylak” ifadesi gene işsiz güçsüz kimse manasını korumakla beraber geçici işçi, tarihi anlamda; Osmanlı donanmasında daimi asker olmayıp sefere çıkılacağı dönemde kısa bir zaman için toplanan bir sınıf paralı asker olarak belirtiliyor. Kıptî taifesinin arşiv belgelerine göre geçici olarak donanma ve tersanelerde vergiden muaf tutularak işçi statüsünde çalıştırılmaları bu manayı da doğrular niteliktedir. Tam olarak hangi manada kullanıldığı çalışmamızda kesinlik bulamasa da “Aylak” ifadesinin Kıptîlere has olarak vurgulandığı anlaşılmaktadır.

Toparlamak gerekirse Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingene-Kıptî taifesinin genel olarak belli mekânları ve daimi, belirli bir meslekleri olmadıkları görülmektedir. Olanların ise sürekli statüde olmayıp geçici özellik taşımalarından ve üretim hacimlerinin zayıflığından güçlü bir ekonomik yapıya sahip olmadıkları söylenebilir (Altınöz, 2020b: 2). Büyük bir bölümünün de belirli bir mesleklerinin olmayışından “Aylak” ismini aldıkları, dolayısıyla maddi anlamda refah seviyelerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

2.4. Karaferye Kazasının Değişen Demografik Yapısı

Osmanlılar zamanla Karaferye kazasına iskân stratejilerine göre Müslüman Türk nüfusu yerleştirmiştir, özellikle eski şehrin sınırları dışına ve eski Acropolis bölgesine yerleşen bu nüfus tedricen Müslüman mahalleleri oluşturmuştur. Dolayısıyla Hristiyan nüfusta zamanla azalma, Müslüman nüfusta ise artış söz konusudur. Ayrıca 19. yüzyıla gelindiğinde kayıtlardan anlaşıldığı

⁵ Osmanlı Devleti'nin resmi cellatları, bir cellat başının idaresinde olup sayıları zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Cellatların çoğunluğu aslen Kıptî-Çingene taifesinden olup Hırvatlardan da cellat alındığı bilinmektedir. Bkz. Ece Yüksel, “Osmanlı Cellatları”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1 / 1 (Ocak 2017), s. 80.

⁶ Çingeneler sebebiyle fahişeliğin arttığı gerekçesiyle bu konuda tedbir alınması ve yerleşim yerlerinde Çingenelerin dolaşarak sazlı, danslı eğlenceler düzenlemelerinin önüne geçilmesi Osmanlı Devleti'nin idarecilerinin buyruklarında gözlenmektedir. Bkz. Emine Dinguç, “Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları”, *History Studies*, Volume 2/1 2010, s. 23.

kadarıyla, en aşağı 130 Müslüman hânenin, eski gayrimüslim hânelerin din değiştirmiş çocuklarına ait olduğu anlaşılmaktadır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Müslüman nüfus, % 26'dan % 48'e yükselmiştir. Yahudilerin nüfusu da benzer şekilde tedricen artarak varlığını korumuştur (Kiel ve Gara, 2001: 392). 1830'lu yıllara doğru nüfus defterlerine göre bölgede Müslüman Kıptiler, gayrimüslim Kıptilerin iki katından daha fazla bir sayıya ulaşmıştır. 1834-35 senesi 4937 numaralı Karaferye karışık defterine göre nüfus 493'tür. Buna göre 19 ayrı yerleşim yerinde toplam 351 Müslüman Kıpti yaşarken, daha çok çiftliklerde, dağınık ve az sayıda olmak üzere 26 yerleşim yerinde 142 Hristiyan Kıpti yaşamaktadır. Özellikle Müslüman olanlar daha çok kasaba ve kazalarda yaşamayı tercih ederken Hristiyan Kıptilerin çiftlik gibi daha küçük yerleşim yerlerinde yaşamayı tercih ettikleri görülmektedir. Mesela Karaferye kazası merkezinde 174 Müslümana karşılık 28 reaya yaşamaktadır. Ancak bu sayılardan yerleşik olan Müslüman Kıptilerin, yerleşik olan Hristiyan Kıptilerden, göçebelere olduğu gibi uzak durduğu sonucu çıkartılmamalıdır. Çalışmamız sırasında çeşitli kaynaklardan tespit edilen bilgilere göre Kıptiler için bu tercih dini gerekçelerden ziyade sosyal anlayış ve mesleki tercih ile alakalıdır. Bununla beraber Karaferye'ye bağlı pek çok nahiye ve köyde Müslümanlar ile Hristiyanların beraber yaşadıklarını da görüyoruz. Mesela Makruz'da 8 Müslüman ve 16 reaya birlikte yaşar iken, Likavişte'de 4 Müslüman 2 reaya, Trihovişte'de 9 Müslüman 10 reaya, Koluri'de 7 Müslüman 9 reaya-ı Kıptiyan aileleri ile birlikte yaşamaktadır. Buradan hareketle yerleşik Kıptilerin din ayırt etmeksizin, hiçbir sorun yaşamadan aynı yerleşim yerinde başka dinden Kıptilerle yaşayabildiklerini söyleyebiliriz (BOA, NFS.d., N. 4937).

2.5. Karaferye'nin "Evlad-ı Fatihan" Kıptileri

Âşıkpaşazâde, Neşri, Kâtib Çelebi gibi Osmanlı kaynakları Karaferye'nin 1373-74 senesinde Lala Şâhin Paşa tarafından fethedildiğini yazar. Kaynaklara göre bu yer savaşla değil içeriden alınan yardım ve destekle Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bu sebeple halkın durumunda hiçbir değişiklik olmadığı gibi bütün kiliseler de Hristiyanlarda kalmıştır (Gara ve Kiel, 2001: 392). Buradan hareketle 4937 numaralı nüfus defterinde ortaya çıkan bilgiler yoruma açıktır. Söz konusu defterde ayrı başlıklar altında toplanmış ve "Evlad-ı Fatihan" olarak özellikle belirtilmiş 3 ayrı çiftlik bulunmaktadır. Burada "Evlad-ı Fatihan" olarak belirtilen toplam 16 Kıpti "Hristiyan" olarak kayıtlarda görülmektedir. Diğer taraftan evlâd-ı fâtiyhân tabiri kaynaklarda; Rumeli bölgesinin fethi sırasında Anadolu'dan bölgeye göç ettirilip iskân edilen "Müslüman Türkler" olarak bilinir. Osmanlı döneminde bu adlandırma daha sonra özel ve idari bir teşkilât altına alınmış olan Müslüman Yörük ve Türkmen grupları için XVII. asrın sonlarında kullanılmaya başlanmıştır (Halaçoğlu, 1995: 524). Bu bilgilerle beraber yapmış olduğumuz araştırma sırasında "fâtiyhân" olarak Avrupa kıtasına çıkan ya da gönderilen unsurlar arasında Hristiyan Türklerin veyahut Hristiyan unsurların bu çeşit bir faaliyet için gönderildiğine ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak ilginç bir şekilde Karaferye'deki bazı Hristiyan Kıptiler bu unvanı almış görülmektedir. Burada unvanı alan Kıptiler daha evvel orada yaşayan ve Osmanlılara içerden yardım eden taifenin ahfadı olabilir (BOA, NFS.d., N. 4937).

Son yıllarda ortaya çıkan bilgiler ise Anadolu'dan Rumeli'ye geçen Türklerin, Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihinden çok daha önce kıta Avrupası'na çıktığını göstermektedir. Bu hareket daha çok Anadolu coğrafyasında Moğol akınları sonucu sıkışan Türklerin bireysel hareketleri ve Horosan Erenleri diye tabir edilen Hoca Ahmet Yesevi dervişlerinin eliyle olmuştur.⁷ Bektaşilik gibi benzer birkaç tarikat Balkanlara XIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nden evvel gezici dervişler eliyle gelmiş bulunuyordu. Bu yerleşmede "boş ve tenha" araziler tercih edilmiş, halkın kaçarak boşalttığı

⁷ Prof. Dr. Slobodan Ilic'in 13. Uluslararası Balkan Tarihi Kongresi'nde bu minvalde sunduğu bildiriye geçen bilgilere göre de, Mevlevî Tarikati Osmanlı Devleti'nde kurulmadan önce Balkanlarda kurulmuştur. Benzer şekilde Sarı Saltık Dede adında ermiş olduğuna inanılan bir Türk akıncısının henüz Osmanlılar tarih sahnesine çıkmadan evvel XIII. yüzyılda Avrupa kıtasında bulunduğu bilinmektedir. Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, c. II, s. 72; Nehri Aydınç, "Balkanlarda Tarikatlar; Makedonya'daki Halvetiliğe Genel Bakış", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II (2015), s. 77.

bölgelere ya da ulaşım yolları boyunca stratejik noktalara tekke ve zaviyeler kurulmuştu (Barkan, t.b.: 32-33; Çibik ve Umaroğulları, 2017: 460). Tekke ve zaviyelerin bu yıllarda esas işlevi boş topraklara yerleşip buraları şekillendirmek ve ileride yapılacak fetihlere bölgeyi hazırlamaktı (Türk, 2015: 431). Tekrar evlâd-ı fâtiyhân konusuna dönecek olursak bu bilgiler ışığında 1834 senesi nüfus defterinde Karaferye’de yaşayan Hristiyan Kıptilerin sayısının bu tarihlerde bölgede dağınıklık arz etmesi, “tenha” yerlerde olması, sayılarının oldukça az olması ve çiftliklerde yaşamaları bu konudaki bilgileri teyit eder niteliktedir. Aynı bölgeler tarife uyduğundan tarihe geçmeyen bazı temasların ihtimalini düşündürmektedir. Ancak söz konusu kazadaki evlâd-ı fâtiyhân statüsündeki insanların Hristiyan olması ve Hristiyan isimlerine sahip olmaları düşündürücüdür (BOA, *NFS.d.*, N. 4937). Buradan hareketle ilk iddia olan, Karaferye’nin fethi sırasında fethi içeriden yardım eden Hristiyanların imtiyaza kavuşarak bu ismi almış olmaları ağırlık kazanmaktadır. Kesin olmamakla beraber, eski yönetimin çeşitli dini, sosyal ve siyasi baskılarına dayanamayan bölge halkının, daha evvel oraya göçmüş dervişlerin eliyle Osmanlı Devleti’ne meyletmesi⁸ ve bu sebeple fetihle rol alarak karşılığında kiliselerini koruma imtiyazı almaları, evlâd-ı fâtiyhân statüsünü de bu gerekçeyle kazanmış olduklarını düşündürmektedir.

3. Sonuç

Kıptî taifesi, Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan yıkılışına kadar diğer topluluklar gibi can ve malları güvence altında yaşamlarını devletin himayesinde sürdürmüşlerdir. Toplumun alt katmanında yer alan bir taifeye karşı, araştırmamıza göre, o dönem başka devletlerde emsali olmayan bir Çingene kanunnâmesinin hazırlanması, adil ve sistemli bir idari siyasete sahip bir devletin tavrını anlamamız adına mühimdir. Bu sayede gelenek ve göreneklerine bağlı Çingenelerin, göçerlik gibi hususiyetlerini kaybetmeden Osmanlı Devleti’nde uyum içinde yaşadıkları görülmektedir. Göçebe olanlardan farklı olarak yerleşik taifeden demircilik, yapı ve tersane işlerinde istifade edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle eğlence hayatında mühim olan çingeneler kendilerini dans etmede, saz çalmada, şarkıcılıkta ve çengilik alanında göstermişler dolayısıyla diğer unsurlardan farklı olarak tüm bu hususiyetleri üzerinden nüfus defterlerinde bu noktalardan tanımlanmışlardır. Osmanlı Devleti’nde ayrı bir nizama tâbi tutulan Çingeneler, farklı bir özellik taşıması açısından cizye mükelleflerinin hak kazandığı askerlik hizmetinden muaf tutulma durumunun da etkisiyle daha çok askeri geri hizmetlerde ve inşaat işlerinde kendilerinden istifade edildiği görülmektedir. Bunun yanında özellikle demircilik mesleğine olan yatkınlıkları ve maharetlerinden yararlanılması adına bu zanaatı sürdürmeleri için çeşitli vergilerden muaf tutulmuşlardır. Osmanlı toplumunda Çingeneler diğer halklarla ekseriyetle karışıp, bütünleşememiş, kendi istekleri doğrultusunda hep ayrı bir topluluk olarak kalmış, ancak kendi içlerinde zaman zaman din farkı gözetmeksizin beraberce yaşamışlardır. Bu suretle Karaferye özelinde yapmış olduğumuz çalışmada da görüldüğü gibi tarihten gelme sosyal alışkanlıkları, mesleki tercihleri hatta fiziki görünüşleri dahi değişmeden asırlarca varlıklarını koruyabilmişlerdir. Osmanlı Devleti’nin Karaferye’yi fethi sırasındaki rolleri gereği ihtimal “Evlad-ı Fatihan” ismini alan bir kısım Hristiyan bölge Kıptileri ise bu imtiyazlarını 1800’lü yılların ortalarına kadar ellerinde tutmuşlardır. Karaferye’nin Müslüman Kıptilerinin almış oldukları isimler Ehl-i Beyt vurgusu yapan tarikatlardan etkilenmiş olduklarını düşündürmekte ve Osmanlı Devleti’nin son dönemine kadar bu tarikatların bölgedeki kuvvetli etkisini göstermektedir. Osmanlı Devleti’nde İslam’ın hoşgörü ve adalet ortamından istifade edinen Kıptilerin Hristiyan olanları, zamanla kendi dindaşlarından görmedikleri müsamahayı Müslümanlardan görmelerinden çoğu Müslüman olmuştur. Müslüman olmayanlar ise soydaşlarının diğer devletlerde görmediği bir hürriyet ortamında milli kimliklerini yaşatmaya devam etmişlerdir.

⁸ “Hatta delillere göre diyebiliriz ki, orta zamanın sert Hristiyan hukukiyatına karşı bir umut getirerek zamanlarını olayların propagandasını yaparak geçiren Türk dervişlerinin telkinatı ordularla birlikte ve hatta ordulardan evvel fütuhata çıkmış ve karşı tarafı daha evvel manen fethetmiş bulunmaktadır.” Barkan, *a.g.e.*, s. 13.

Ancak şurası da açıktır ki kimlik anlayışları, din anlayışları ve gelenekçi tutumları “arada kalan toplum” statüsü durumlarının devamına sebep olmuştur.

Netice olarak Karaferye Kıptileri ülkedeki diğer Kıptiler gibi asırlarca, dinleri, sosyal yaşantıları, meslekleri ve kendilerine has özel durumlarıyla Osmanlı toplumunun farklı bir rengi olarak var olmuşlar, toplumun eksik yanlarını doldurarak ve zenginlik katarak devlet nazarında ayrı bir kimlik olarak tanımlanmışlardır. Ayrıca 20. yüzyılın ortalarında Almanya’da “yok edilmesi gereken aşağı ırklar” fikri altında, özel Einsatzgruppe timleri kurularak öldürülmeye çalışılan Çingenelerin, geçmişte Osmanlı Devleti’nde sanat, zanaat yetenekleriyle ve özgün yaşam tarzlarıyla kültürel bir renk olarak kabul edilmesi, Osmanlı toplumundaki durumlarını ve Türk toplum anlayışını daha iyi anlamamızı gözler önüne sermektedir.

Araştırmacının / Araştırmacıların Katkı Oranı (Authors’ contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that they have no competing interests.

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Meşihat Şer'iyye Sicilleri Defterleri (MŞH.ŞSC.d.) N. 1091/567/26.

Mühimme Defterleri (A. {DVNSMHH.d.) N. 5-208, N. 23-231, N. 23-484, N. 27-714, N. 74-595, N. 78-155, N. 80-1021.

Nafia (C..NF.) N. 52-2566.

Nüfus Defterleri (NFS.d.) N. 4937, N. 598.

Matbu ve Araştırma Eserler-Makaleler

Abdel-Sayed, E. (1992). *Les Coptes d’Egypte, Les Premires Chretiens du Nil*, Paris.

Altınöz, İ. (1995). “Osmanlı Toplumunda Çingeneler”, *Tarih ve Toplum*, S. 137: 22-29.

_____, (2013). *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, TTK Yayınları, Ankara.

_____, (2020a). *Çingeneler*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 1: 291-294.

_____, (2020b). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları”, *OTAM*, S. 48: 1-34.

Akgündüz, A. (1992). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri, II. Bayezid Devri Kanunnameleri*, Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Asker, A. (2012). “Nazi Irk Tasnifinde Türkler ve Ortadoğu Halkları”, *Journal Of Modern Turkish History Studies*, XII/25: 79-99.

Osmanlı Devletinde Karaferye Kıptilerinin Sosyo-Demografik Yapısı

Aydıncı, N. (2015). "Balkanlarda Tarikatlar; Makedonya'daki Halvetiliğe Genel Bakış", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2: 75-90.

Barkan, Ö. L. (tarih basılmamış). *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınları, İstanbul.

Çibik, T. H., Umaroğulları, F. (2017). "Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşi Tekkeleri", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1: 458-481.

DİA, (2022). *Kıptiler*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, C. 25: 423-425.

Dingeç, E. (2010). "Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları", *History Studies*, Volume 2/1: 10-30.

_____, (2021). "Romanlar (Kıptiler) ve Cizye: Silistre Kazası Örneği (1843)", *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1: 35-56.

Erdem, M. (1997). "Kıpti Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXVI: 143-178.

Gara, E., Kınel, M. (2001). *Karaferye*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C. 24: 391-394.

Göncüoğlu, S. F., Yavuztürk Ş. P. (2010). "Sulukule ve Çingeneleri", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 23: 118.

Göyünç, N. (1979). "Hâne Deyimi Hakkında", *İÜ. EFTD*, S. 32: 331-348.

Halaçoğlu, Y. (1995). *Evlâd-ı Fâtiḥân*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C. 11: 524-525.

Halliday, W. R. (1924). *Folklore Studies Ancient and Modern*, London.

Kamil, M. (1986). *Coptic Egypt*, Cairo, 1986.

Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Sayı Yayınları, İstanbul.

Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, II. Baskı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.

Özkan, A. R. (2000). *Türkiye Çingeneleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Paspati, A. G. (1973). *Etudes Sur Les Tchinghamians: ou, Bohemiens De L'empire Ottoman*, Osnabrück.

Şemseddin Sami (1900). *Kamus-i Türki*, İkdâm Matbaası, İstanbul.

Thollier, M. (1928). *Dictionnaire des Religions*, Belgique.

Türk, İ. (2015). "Kosova ve Makedonya'da Halvetilik", *IntJSCS Dergisi*, S. 11: 429-441.

Yüksel, E. (2017). "Osmanlı Cellatları", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1/1: 78-84.

İnternet Kaynakları

Gökbilgin, T. "Osmanlı Toplumunda Çingeneler", <http://eski.tariharastirmalari.com/cingeneler.html> (19.09.2021).

<http://www.lugatim.com/s/aylak> (19.09.2021).

KÜLTÜR VE MODERNLEŞME ARACI OLARAK HALKEVLERİNİN HALK EĞİTİMİ FAALİYETLERİ

Nilgün YENİSOY ÖZKAN¹

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 17.02.2023 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 15.04.2023

DOI: 10.59445/ijephss.1252330

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Info: Research Article

Atıf / Cite: Yenisoy Özkan, N., (2023). Kültür ve modernleşme aracı olarak halkevlerinin halk eğitimi faaliyeti, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 6(2), 158-168.

Özet

Türk Kurtuluş Savaşı başarıyla neticelendikten sonra Türk milletini çağdaş medeniyetler düzeyine ulaştırabilmek için inkılaplar yapılmıştır. Bu inkılaplar sosyal, siyasi kültürel ve hukuki olarak değişim ve yenileşmelerin temelini oluşturmuştur. İnkılapların tüm halk tabanına yayılabilmesi için eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuştur. Halkın hızlı bir şekilde eğitilmesi için mevcut eğitim kurumlarının yetersiz olduğu görülmüştür. Fakat örgün eğitim dışında kalan halk kitlelerinin eğitilmesi önemli bir problem olarak görülmüyordu. Türkiye’de halk eğitimi ile ilgili çalışmalara ilk olarak Türk Ocakları’nda başlanmıştır. Osmanlı Devleti döneminde kurulan Türk Ocakları, Anadolu’da halk eğitimi konusunda büyük görevler üstlenmiştir. Türk Ocakları Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra da bir süre daha varlığını sürdürmüştür. Bu kurumun 1931 yılında kendini feshetmesinden sonra halk eğitimi görevi Halkevleri tarafından üstlenilmiştir. Atatürk’ün en önemli projelerinden biri olan halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde kurulmuştur. Atatürk’ün halkçılık ilkesi doğrultusunda Türk milletinin yapılan ve yapılacak olan inkılapları daha iyi bir şekilde özümsemeleri ve Türk modernleşmesinin gerçekleştirilmesi için halkevleri önemli çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmada halkevlerinin halk eğitimi hususunda kendi bünyesindeki çalışma kolları ile yürüttüğü faaliyetler ve halkın eğitilmesi, okur-yazarlık seviyesinin artırılması, inkılapların tabana yayılması ve yeni rejimin daha iyi idrak edilmesi gibi çalışmalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halk Eğitimi, Halkevleri, Eğitim Tarihi.

PUBLIC EDUCATION ACTIVITIES OF PUBLIC HOUSES AS A TOOL OF CULTURE AND MODERNIZATION

Abstract

After the Turkish War of Independence was concluded successfully, reforms were made in order to bring the Turkish nation to the level of contemporary civilizations. These reforms formed the basis of social, political, cultural and legal changes and innovations. Educational institutions were needed so that the reforms could spread to the entire population. It has been observed that the existing educational institutions are insufficient for the rapid education of the public. But educating the masses of people outside of formal education was seen as an important problem. Studies on public education in Turkey were first started in the Turkish Hearths. The Turkish Hearths, which were established during the Ottoman Empire, undertook great duties in public education in Anatolia. Turkish Ocaks continued to exist for a while after the establishment of the Republic of Turkey. After this institution dissolved itself in 1931, the task of public education was undertaken by the Community Centers. Community centers one of Atatürk's most important projects, were established on February 19, 1932. In line with Atatürk's principle of populism, community centers have carried out important works for the Turkish nation to better absorb the reforms that have been made and to be made, and for the realization of Turkish modernization. In this study, the activities carried out by the community centers with their own working branches in the field of public education and studies such as educating the public, increasing the literacy level, spreading the reforms to the grassroots and better understanding of the new regime are emphasized.

Keywords: Public Education, Community Centers, History of Education.

¹ Lisansüstü Öğrencisi, Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD, ynsy-87@hotmail.com ORCID: 0000-0002-3980-2188.

1. Giriş

Toplumların var olabilmeleri için millet olma bilincine sahip olmaları gerekir. Türk milleti yüzyıllarca millet olma hususunda çok fazla sıkıntı yaşamamış, birçok savaş yaşamış sonrasında ise Kurtuluş Savaşını vererek Cumhuriyet rejimini benimsemiştir. Mustafa Kemal Türk halkına Cumhuriyetin değerlerini benimsetmek için faaliyetler yürütmüştür. Yeni rejimin herkes tarafından benimsenip yaşatılması ve aydın bir toplum oluşturma çabası içinde olan yönetici kadro yapılan reformların bütün halka yayılması için çözüm yolları aramıştır (İnan, 1970, ss.29-295). Cumhuriyet kurulduktan sonra halkın sorunlarının temelinde eğitim olduğu görülmüş ve bu amaçla halkın eğitimine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak 1926 yılında Eğitim bakanlığı bünyesinde halk eğitimi şubeleri kurulmuştur. 1928 yılına gelindiğinde harf devrimi yapılmış, bu durum halk eğitimini ve okuma-yazma öğrenmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Yeni harfleri halka öğretmek maksadıyla Atatürk öncülüğünde 1928 yılında Millet Mektepleri açılmış ve halkın yoğun ilgisiyle çalışmalarına başlamıştır. Halk eğitimi ile ilgili çalışmalar 1932 yılında Halkevlerinin kurulmasıyla bütün yurttan yaygın hale gelmiştir. Bu kurum okuma yazma bilmeyen vatandaşların sayısının % 80 oranında olduğu dönemde kurulmuştur (Kılıç, 1968, s.1).

Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde ilk olarak 14 şehirde olmak üzere açılmıştır. İlk açılan halkevleri; Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van halkevleridir (Halkevlerinin Doğuşu, 1971, s. 2). Okuma ve yazma seferberliği dâhilinde hareket eden halkevleri öncelikle kendi bünyelerin birer kitaplık kurmuşlardır. Ayrıca okuma-yazma kursları ile halkın okuryazar olması için çalışmalar yürütmüşlerdir. Piyasaya yeni çıkan kitaplar bütün halkevleri şubelerine dağıtılıp, önemli kitaplar üzerine konuşmalar, konferanslar gibi aktiviteler aracılığıyla halkın ilgisini okumaya çekmeye çalışmışlardır. Bu sayede açılan okuma odaları halkın ve okuma yazma seferberliğinin odak noktası haline gelmiştir (Çeçen, 1990, s. 159).

Halkevleri bünyesinde açtığı birçok kolla bir üniversite, tiyatro, müzik evi, gece dershanesi, mesleki gelişim okulu, dispanser, çocuk evi gibi birçok fonksiyonu barındırmıştır. (Kara, 2019, s.53). Ayrıca halka yeni rejimin aktarılması kültür ve ulus bilinci oluşturma vasıflarını halk eğitimi yoluyla aktaran kuruluşlardır (Ergün, 1982, s. 159). Okul eğitiminin yanı sıra halkı eğitmek ortak kalkınmaya yönelik faaliyet göstermek için kurulmuşlardır. Bu doğrultuda Atatürk ilkelerini ve devrimlerin halka anlatılması, ayrıcalıksız bir toplum oluşturmak ve kaynaştırmak görevi halkevlerine verilmiştir. Halkevleri sınıf, yaş, cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün halka serbestçe girip yararlanabilecekleri eğitim merkezleri olmuşlardır (Akşin, 2005, s. 433). Bu doğrultuda Türk halkını muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak için halkın bizzat bu çalışmalarda yer alması gerekiyordu. Yapılan devrimlerin halk tarafından benimsenmesi, yeniliklerin öneminin kavranması ve Mustafa Kemal'in yapacağı diğer devrimlere duygu ve düşünce yönünden halkı hazırlamak için Halkevleri büyük bir çaba göstermiştir (Çağlar, 1936, s.3). Halkevleri halkın yüzde seksen gibi büyük bir kısmının okuma-yazma bilmediği bir dönemde halkın eğitimi için kolları vasıtasıyla önemli çalışmalara imza atmıştır. Cehalet ve geri kalmışlıkla topyekun mücadele edilmesinde yurt genelinde Cumhuriyetin ve Cumhuriyetle gelen düşünce yapısının idrak edilmesinde de büyük katkıları olan Halkevleri önemlidir. Bu çalışmada halkevlerinin kendi bünyesinde oluşturduğu kolları vasıtasıyla yürütmüş olduğu halk eğitimi faaliyetlerini açıklayıp bundan sonraki çalışmalara yön vermesi amaçlanmıştır.

2. Halkevlerinin Kuruluşu

Kurtuluş savaşından sonra Mustafa Kemal asıl savaşın cehalete karşı verileceğini söylemiştir. Türk milletinin her yönden kalkınması ve bilinçli bir toplum haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türk milletine hizmet edecek bir teşkilata ihtiyaç duyulmuş ve halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir. Halkevleri tüzüğünde halkevlerinin işlevi ve görevleri şu şekilde tespit edilmiştir; *“Atatürkçülüğün niteliğinin ve amaçlarının bilinçli algılanıp benimsenmesi, değer yargılarının buna*

uyumlu gelişme sürecine girmesi, yeni değer yargılarının oluşması, Doğu kültüründen Batı kültürüne geçişte kültür, sanat, spor ve yazının etkinliklerine katkıda bulunarak halka gönüllü hizmet sunulması”dır (Toksoy,2007, s.147). 1931 yılında gazetelerde çıkan haberlerde Türk ocaklarının kapatılıp yerine halkevlerinin açılacağı ifade edilmiştir. Bununla ilgili Atatürk verdiği bir demeçte “*aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir*” şeklinde bir ifade kullanmıştır (Hakimiyeti Milliye, 25 Mart 1931). Bununla birlikte dönemin gazetelerinden Cumhuriyetin 2 Ocak 1931 yılındaki “*Gazi'nin İrşadı: Büyük Halkevleri Tesis Edilecek*” başlığıyla halkevlerinin açılacağını kamuoyuna duyurmuştur (Cumhuriyet, 2 Ocak 1931). Halkevleri kurulmadan önce talimatnamesi hazırlanmıştır. Talimatname hazırlanırken başka ülkelerde bu kurumun benzeri oluşumlar incelenmiştir. Fakat hiçbir ülkenin kültür kurumunun tamamen aynısı örnek alınmamış, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve ihtiyaçları göz önüne alınarak Türk Ocaklarının birikimlerinden de istifade edilmiştir (Toksoy, s.148). Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda Halkevlerinin talimatnamesini oluşturma görevi Reşit Galip'e verilmiştir. CHP Üçüncü kongresinde halkevleri parti içinde oluşturulan beşinci büroya bağlanmıştır. Reşit Galip birçok ülkenin kültür ve gençlik kurumlarını incelemiş bu doğrultuda halkevleri yönetmeliğini oluşturup yurt genelinde faaliyet göstermesinde görev almıştır(Zeyrek,2006, s.19-20).

Halkevleri kuruluş amacı 1932 yılında çıkarılan Halkevleri talimatnamesi ile belirlenmiştir. Buna göre halkevlerinin kuruluş amacı şunlardır:

“Eğitim sahasında çalışmaya her milletin çok fazla mecbur bulunduğu halde maddi ve manevi vasıtaları maalesef çok eksik olan memleketimizde resmi, gayri resmi kuvvetlerin aynı maksatlar üzerinde teksifi lüzumunun kıymetini tebarüz ettirebilir. Biz bu vadiye başka memleketlere nazaran fazla olarak şimdi tarihe geçmiş müesseselerin cemiyet bünyesinin en derin tabakalarına kadar işlemiş köklerini sökmek, cumhuriyet ve inkılâp esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hâkim mukaddes iman şartları halinde perçinlemek vazife ve mecburiyeti karşındayız. Firkamızın program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hâkimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Bu işaret ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları cesur, atılğan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeyi, medeniyet sahasında Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktadır”(CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932, s.3).

Atatürk Halkevlerinin amacını anlatırken aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Gençlik, gelişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yasatılmalıdır. Millet şuurlu birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırılmalıdır. En kuvvetli ders vasıtalarına ve yetişkin muallim ordularına malik olmak kâfi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı ve kitle haline getirmek için ayrıca bir halk mesaisinin tanzimini ihmal etmemeliyiz. Silah kuvvetinden, her türlü cebir ve madde kuvvetlerinden daha müessir olan fikir kuvvetidir. Milletimizi bu sahada yetiştireceğiz.” (Azcan, 2003: 14).

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra 19 Şubat 1932 tarihinde 14 şehirde olmak üzere Halkevleri resmen açılmıştır. Halkevleri açılan iller; Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana'dır (Cumhuriyet, 1932, s.1). Merkez olarak

Ankara halkevinde dönemin CHP Genel sekreteri Recep Peker bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında bütün halkı tek çatı altında toplayıp milli birliği yükselteceklerini vurgulamıştır. Ayrıca milleti yeni yapılacak olan devrimlerin tamamen idrak edilmesini sağlayıp bu uğurda okulların yanı sıra *Millileşmek*”, *“milletçe kitleleşmek”* amacıyla yaygın eğitim dışında kalan halkın eğitilmesi gerekliliğini dile getirmiştir. Sonrasında sözlerine şu şekilde devam etmiştir; *“Milleti bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk topluluğu halinde örgütlemektir”* (Halkevlerinin Doğuşu, 1971, s.6-10).

Halkevlerinin kuruluşunda büyük emekler veren Reşit Galip açılış günü bir konuşma yapmıştır. Davamız olarak nitelendirdiği halkevlerinin kuruluş amacını; *“uygarlık yolunda kaybedilen zamanı en kısa zamanda telafi ederek, uygarlıkta layık olunan seviyeye, yani en ileriye varmak için hizmet istekleri ve enerjilerini örgütlendirmektir”* şeklinde ifade etmiştir (Halkevlerinin Doğuşu, 1971, s.11). Talimatnameye göre; bir yerde halkevi açılabilmesi için, dokuz çalışma kolundan en az üçünün kurulmuş olması ve kurulan halkevinin 200 kişilik bir konferans salonu, kütüphanesi, çalışma odası, bir binası, jimnastik yapılabilecek kadar büyüklüğe sahip avlusu, odacı ve memur maaşını verebilecek bir bütçesi olması şartı vardır(Özel, 2007, s.98). Her şubenin bir kayıt defteri ve üye sayısının 50 olduğu şubeler için 3 kişilik, 50’den fazla üyeye sahip olanlar için ise 5 kişilik bir şube komitesi seçmesi şartı vardı. Üye sayısı 10 dan az olan şubeler için komite seçimi yapıp şubelerin çalışma yönergelerini kendilerinin hazırlaması öngörülmüştür(Malkoç, 2009, s.14).

Talimatname ’de ifade edilen Halkevlerinin çalışma kolları ise şunlardır;

1. Dil, Edebiyat, Tarih Kolu
2. Güzel Sanatlar Kolu
3. Temsil Kolu
4. Spor Kolu
5. Sosyal Yardım Kolu
6. Halk Dershaneleri ve Kursları Kolu
7. Kütüphane ve Yayın Kolu
8. Köycülük Kolu
9. Müze ve Sergi Kolu (Kara, s.77).

Halkevleri yukarıda ifade edilen dokuz kol üzerinden faaliyetlerini yürütmüştür. Dokuz kol olmasının sebebini Reşit Galip; *“Türklerde eski zamanlardan beri dokuz sayısı kutlu olarak bilinir. Bizim şubelerimizin sayısı da güzel bir tesadüfle dokuz oldu”* diyerek açıklamıştır(Ülkü, 1933, s.8). 1932 yılında kurulan halkevleri 14 şube ile faaliyetlerine başlamış ve aynı yıl 14 şube daha açmıştır. 1950 yılına kadar 409 halkevi açılıp bunlara 69 halkodası da halkevine dönüştürülüp eklenmiştir. 1932-1950 yılları arasında toplamda 478 halkevi hizmet vermiştir. Halkevleri hiçbir ayırım gözetmeden her tabakadan insana kapılarını açmıştır(Kara, s.57).

3. Halkevlerinin Halk Eğitimi Faaliyetleri ve Kolları

3.1.Dil ve Edebiyat Kolu

Halk eğitim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için Halkevleri tarafından dil ve edebiyat kolu kurulmuştur. Bu kolun görevleri şunlardır; halk sanatlarını, milli kültür öğeleri ve gelenek görenekleri araştırıp ortaya çıkarmak, unutulmaya yüz tutmuş söz varlıklarını derlemek, açıldığı bölgede bulunan halkın kültür düzeyini arttırmak maksadıyla konferanslar tertip etmek, sanat, edebiyat alanında yetenekli olan gençleri keşfetmek ve son olarak dergi, kitap ve yayın çalışmalarında bulunmaktır(Karadağ, 1998,

s.23). Dil ve edebiyat kolu amaç olarak şu ilkeleri benimsemiştir; Türk tarihinde yer etmiş önemli büyükleri anmak, edebi yarışmalara düzenlemek, Türk tarihi için önemli sayılan gün ve haftaları, ulusal günleri kutlamak. Yanı sıra konferanslar, münazara ve aile toplantıları gerçekleştirerek halk ile sıkı ilişkiler içinde bulunmak, halk kültürünü inceleyerek araştırmalar yapmak(Ülkü, 2 Mart 1933, s. 114). Reşit galip halkevlerinin açılışında dil ve edebiyat kolunun önemini şu sözler ile aktarmıştır; “*Dilimiz, edebiyatımız, tarihimiz yabancı unsurların tesir ve istilasından en fazla korunmak gerekirken, en sürekli saldırılara maruz kalmış ve en derin yaralar almış milli kültür kuruluşlarıdır. Milli benliği oluşturan, şekillendiren ve kudretlendiren kültür unsurları içinde dil, edebiyat ve tarih şubesi şüphesiz ilk sıraya girer. Bu şube memleketin uzak ve yakın bütün köşelerinde bu sahalarda çalışanları birleştirmek maksadını güdecektir*”(Hakimiyet-i Milliye, 1932, s.11).

Halkın yapılan yenilikler ve kültürel açıdan kendini geliştirip yapılan yeniliklere uyum sağlayabilmesi için dil ve edebiyat kolu o dönem halkevi üyesi olan akademisyenler ve alanında uzman diğer üyeler tarafından konferanslar vermiştir. Verilen konferansların yıllara göre sayılarına baktığımızda; 1932 yılında 299 kişi, 1933 yılında 915 kişi, 1934’te 1537, 1935 yılında 1503, 1939’da ise 2835 kişi ’ye ulaşmıştır (Zeyrek, s.46). Görülüyor ki dil ve edebiyat kolu halkın aydınlanması ve yeni rejimin gerektirdiği uygar yapıya ulaşabilmek için halkın tüm kesimine ulaşım bilgilendirmeye çalışmıştır.

3.2. Güzel Sanatlar Kolu

Güzel sanatlar kolu, resim, müzik, mimarlık, yontma gibi güzel sanatlar alanında uzman ve amatör kişileri bir araya getirip toplum içinde güzel sanatlara yeteneği olan yurttaşların ve gençlerin yetişmesine imkân oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca halk arasında ve kırsal kesimlerde icra edilen türkülerini ortaya çıkarıp aslına uygun bir şekilde söylemek, yöresel ve ulusal dansları oynatmak ve ulusal marşları herkese öğretmek. Yanı sıra atölyeler oluşturup heykel, resim, fotoğraf kursları açmak, bu alanda yarışmalar düzenleyip dereceye girenleri ödüllendirmek olarak sıralanabilir(Halkevleri Talimatnamesi, s.11-12).

Güzel sanatlar kolu o dönem yurdun her köşesine ulaşarak koro, bando çalışmaları ve orkestralar aracılığıyla halka yapılan yenilikleri görsel olarak aktarma imkanı bulmuştur. Bunun yanında 1940 yılına kadar 162 eve radyo göndermiş bu çalışma ile göze ve kulağa yönelik çalışmış ve faydalı olmuştur(CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, 1940, s.35).

3.3.Temsil Kolu

Halkevlerinin kollarından biri de Temsil kolu diğer adıyla Gösteri Şubesi ‘dir. Halkevlerinde yapılan inkılapların halka anlatılıp aktarılması noktasında en önemli vasıtalarından biri temsil şubesi olmuştur(Ülkü, 1933, s.111).

Halkevi Çalışma Talimatnamesinde, Temsil kolunun amaçları şu şekilde ifade edilmiştir:

- I. Halkevi’nde bir hayat ve hareket uyandırmak,
- II. Şehir ve kasabaların tiyatro ihtiyacını gidermeye yardım etmek,
- III. Gençleri güzel ve serbest konuşmaya alıştırmak,
- IV. Gençlerin fikir, sanat ve dil terbiyelerine yardım etmek,
- V. Tiyatro artisti olabilecek kabiliyetlerin kendilerini göstermelerine imkân vermek,
- VI. İyi hatip yetiştirmek,
- VII. Memleket ve cemiyet için faydalı telkinlerde bulunmak (Karadağ, s.136).

Temsil kolunun görevi sadece oyunlar sahnelemek değil aynı zamanda halkın kültür düzeyini yükseltmeye çalışmak, görsel olarak eğitsel çalışmalar yürütmek ve sosyal dayanışmanın artırılması

için çalışmalar yapmaktır (Temizhan, 2006, s.76). Sahneye konulan oyunlar genellikle Türk tarihi ile ilgili Kurtuluş savaşını anlatan eski düzeni yeren, inkılapların yerleşmesine yönelik olmuştur(Zeyrek, s.49).

3.4. Spor Kolu

Halkevlerinin diğer bir kolu ise spor koludur. Amacı; halkın spora olan ilgisini arttırmak ve spora teşvik etmektir. Faaliyetlerine bakıldığında, farklı meslekten kişiler ile kamu görevlileri ve okulların boş vakitlerinde, erkek ve kadın vatandaşlara ayrı ayrı jimnastik yaptırmak, serbest ve grekoromen güreş müsabakaları düzenlemek, boks ve eskrim gibi dallarda çalışma yapmak, bunların yanında avcılık, cirit, bisiklet sürme, yüzücülük ve kürek yarışmaları düzenlemek, kayak öğretmek, dağcılık gibi spor dallarını öğretmektir. Bu faaliyetler Milli sporlarımızın kaybolmasını engellemek, sporun bütün dallarını gençler arasında yaymak, halk arasında spor yarışmaları düzenleyerek toplumun kaynaşmasını sağlamaktır(CHP, 1932, s. 7-8) Spor kolu faaliyetlerini yürütmek için 1940 yılında toplamda 259 halkevi şubesinde Jimnastik, Güreş, Voleybol, Basketbol, Dağcılık, Su sporları, Eskrim ve Cirit gibi spor dallarında kurslar açarak halka spor bilinci yerleştirmeye çalışmışlardır (Kara, s.68).

3.5. Sosyal Yardım Kolu (İçtimai Yardım Şubesi)

Sosyal yardım kolu, diğer adıyla İçtimai Yardım Şubesi olarak bilinmektedir. Bu kolun görevi, yardıma ihtiyacı olan kişilere yönelik halkta şefkat ve dayanışma duygularını uyandırmaktır (Baltacıoğlu, 1950, s.101). Sosyal yardım kolu bu doğrultuda hedeflerine ulaşabilmek için şu çalışmalarını yürütmüştür:

1. *"Yurtta bulunan hayır kuruluşlarının daha yararlı ve verimli bir şekilde çalışmalarını sağlamak üzere faaliyetlerde bulunur.*
2. *Ulusal ve özel hastane, kimsesizler yurdu, dispanserler, çocuk doğum ve bakım evleri, kreş, işçi tedavi ve öğrenci yurtları gibi sosyal yardım kuruluşlarını faydalı kılacak ve bu kurumlarda barınanların ihtiyaçlarını sağlamak için çalışır.*
3. *Tedavi kurumlarında yatırılarak bakılması gereken muhtaç hastaların hastanelere kabul ve tedavilerini sağlar.*
4. *Evlerinde yatan kimsesiz hastalara ve evlerinde doğuran kimsesiz muhtaç kadınlara gerekli yardım hizmetini sunar.*
5. *Köylerden gelen tedaviye muhtaç çiftçilerin ve ailelerinin şehir ve kasabalarda barındırılmasına ve tedavisine yardım etmek ve yoksul işçiler ve aileler hakkında aynı yardımlarda bulunur.*
6. *İşsizlerin iş bulmalarında yol gösterir ve darlık içinde kalmış vatandaşlara yardım eder.*
7. *Özellikle çocukların dilencilik yapmamalarını önleyecek çalışmalarda bulunur.*
8. *Cezaevlerindeki muhtaçları gözetir.*
9. *Halkın sağlık bilgisini arttıracak konferanslar verilmesini ve bu konuda afişler resmedip filmler gösterilmesini sağlar."*(CHP Halkevleri Öğreneği, 1938, s.14-15).

Yanı sıra Sosyal yardım kolu kimsesiz çocuklara destek, sahipsiz hastalara ve doğum yapanlara olanakları ölçüsünde yardım etmek, köyden şehirlere tedavi olmak için gelip kalacak yeri olmayan insanlara barınacak yer ayarlamak, işsiz insanlara iş bulma hususunda destek olma, cezaevindeki yoksul insanlara yardımcı olma, halk sağlığı ile ilgili konferanslar düzenleme gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Amaçlarına uygun olarak çalışan bu kol başarılı sonuçlar elde etmiştir. Halkevlerinin uygun olan bazı

yerlerinde haftanın belirli gün ve saatlerinde halka muayene hizmeti vermişlerdir. Parasız olmayan yurttaşları muayene etmiş ihtiyacı olanlara ilaç, giyecek ve yakacak desteği sağlamışlardır. 1940 yılına kadar 80 halkevi sağlık alanında poliklinik hizmeti vermiştir (Zeyrek, s.68-69).

3.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu

Halk Dershaneleri ve Kurslar kolu halkevleri tarafından halk eğitimi maksadıyla ihdas edilmiş kollardan biridir. Bu kolun amacı; halkın kültürel düzeyini arttıracak okuma yazma ve yetiştirme faaliyetlerini yürütmektir. Bunun yanında okuma ve yazma kursları açarak halkı okuryazar hale getirmenin yanı sıra dil ve uzmanlık kuşları açmak, teknik bilgiler hususunda halkı eğitmek ve el sanatlarını teşvik etmektir. Bu doğrultuda açılan kurslara bakıldığında; Okuma ve yazma, yabancı dil, dikiş ve nakış, ütü-kola, temel fizik ve kimya, çiçekçilik, şapkacılık, bütünleme kursları, zeytincilik, bağcılık, muhasebe, elektrikçilik, arıcılık, kitap şoförlük, ciltleme, hesap, motorculuk, steno, daktilo, tarih ve yurt bilgisi, müzik, resim, fotoğrafçılık, hasta bakıcılık, itfaiyecilik, köy kâtiplerini yetiştirme, telgrafçılık, bahçıvanlık ve inşaatçılık sayılabilir (Temizhan, 2006, s.88). Bahsi geçen kurslar halkevi üyeleri tarafından verilmiştir. Halkevinde ilgili kursu verebilecek yeterlilikte kişi olmazsa ücretli öğretmenler görev almışlardır. Kurslarda başarılı olanlara diplomalar törenle takdim edilmiştir. Halk dershaneleri ve kurslar şubesi sonraki yıllarda Milli Eğitime bağlı kurulan Halk eğitim merkezlerinin temelini teşkil etmiştir (Gezer, 2012, s.38-39).

3.7. Kütüphane ve Neşriyat Kolu

Kütüphane ve Neşriyat kolu halkevleri tarafından halka okuma alışkanlığı kazandırmak maksadıyla kurulmuştur. Bu doğrultuda kahvehanelerde okuma günleri düzenleyerek güzel okuma etkinlikleri düzenlenmiştir. Seyyar kütüphaneler, yakın köylerde okuma odaları açılması gibi faaliyetler bu kolun görevleri arasındadır. Yetişkinler haricinde çocuklar içinde okuma odaları oluşturulmuş ve istifade etmeleri sağlanmıştır (Titiz, s.79).

Kütüphane ve Neşriyat kolu yıl bazlı faaliyetlerine bakıldığında; 1933 yılında kitap sayısı 59444 aynı yıl içinde bu kitaplardan istifade eden kişi sayısı 150000 kişidir (*Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası*, 1935, s 204). Bu sayı artarak devam etmiş, 1939 yılında 349000 kitap sayısına ulaşmış, okuyucu sayısı ise 2 milyon kişiyi geçmiştir. 1944 ve 1945 yılları arasında halkevi kütüphanelerinden istifade eden gruplar şu şekilde sıralanmıştır: öğrenciler, öğretmenler, sivil, askeri memur ve subaylardır. 1945 yılında halkevlerinde toplamda 395 kütüphane bulunmakta olup kitap sayısı 722 bin civarındadır (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1946). Görüldüğü üzere bu kol halkın genel kültürü ve okuma hususunda eksikliklerini giderilmesi maksadıyla önemli görevler üstlenerek başarılı faaliyetler yürütmüştür. Buradaki amaç aydın bir kitle oluşturup yapılan yenilikleri tabana yayma düşüncesidir.

3.8. Köycülük Kolu

İlk oluşturulduğunda Köycüler Şubesi olarak bilinen bu kol 'un adı 1940 yılında Köycülük Kolu olarak değiştirilmiştir. Amacı; köylünün ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve diğer yönlerden gelişmesini sağlamak, köylüleri halkevinin düzenlediği faaliyetlere çağırarak ve götürmek, okuma ve yazma sıkıntısı yaşayan köylülerin mektup ve dilekçelerini yazmak, il ve ilçedeki resmi işlerini takip etmek, kurslar açarak eksikliklerini tamamlamak, köy ve kentler arasında geziler düzenleyip köylü ve kentliyi kaynaştırıp aradaki farkı kapatmaktır. Bahsi geçen dönemde Türkiye'de 41000 köy bulunmakta ve toplam nüfusun %75'ini köylü vatandaşlar oluşturmaktaydı (C.H.P Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları 1941, s.53). Köycülük kolunun kuruluş amaçları içerisinde köylü ve aydın kesim arasındaki uçurumu ortadan kaldırıp kaynaşmalarını sağlamak vardır. Bu durum Halkevleri

yönergesinde “Köycülük Kolu’nun temel vazifesi, köylerin toplumsal, sağlık ve estetik açısından geliştirilmelerine ve köylü ile şehirli arasındaki karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularının güçlendirilmesine çalışmaktır.” Şeklinde ifade edilmiştir(Çavdar, 2008, s.354).

Köyde yaşayan yurttaşların çoğu bahsi geçen dönemde okuma ve yazma bilmiyordu. Bu sebeple bu kol yürüttüğü faaliyetler bakımından önem arz etmiştir. 1940 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş ve bu yıl itibariyle halkevlerinin alt kolları olarak çalışacak halkodaları ile köylüye okuma ve yazma hususunda büyük görevler üstlenecektir (Zeyrek, s.81-82).

3.9. Tarih ve Müze Kolu

Halkevleri tarafından ihdas edilen kollardan biri de Tarih ve Müze Koludur. Bu kolun amaçları; önemli bir tarihi ve kültürel mirasa sahip olan yurdumuzun tarihini araştırmak, tarihi yerleri halka tanıtır sevdirmek, bunların korunmasını sağlamak, halka tarih kültürü kazandırmaktır(Kara, s.73). Ayrıca, tarihî eski yazı, cilt, divan, halı, nakış, çini, tezhip, millî kıyafetler, el yazmaları, minyatür gibi kültürel öğeleri toplamak ve bunlarla müzelerin oluşturulmasına öncülük etmek bu şubenin faaliyetleri arasındadır. Yapılan çalışmalar ile ilgili makale ve yayınlar Ülkü dergisinde yayınlanmıştır. Bunun yanında o yörenin tarihini ilgilendiren yabancı dilde yazılmış eserlerin çevirisi de yapılmıştır(Titiz, s.100).

Anadolu coğrafyasının hemen hemen her yerinin birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı düşüncesinden yola çıkarak Tarih ve Müze şubesinin milli, kültürel ve tarihsel hafızamız açısından ne kadar önemli bir görev üstlendiğini görmekteyiz.

4. Halkevlerinin Kapatılması

II. Dünya savaşının bitimine yakın bir dönemde bütün dünyada diktatörlükler yıkılmış, demokrasi fikri ve bu yönde eğilimler hız kazanmıştır. Türkiye’de bu dönem, çok partili hayata geçiş başlamıştır. Değişik düşüncede kimseler ve gruplar parti ve dernekler kurup örgütlenme imkânı bulmuşlardır. Bu dönem iktidara bir başka partinin gelebileceği fikri halkın büyük bir kesiminin halkevlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur (Toksoy, 2006, s.108). Halkevleri ile ilgili eleştiriler genellikle CHP’ye bağlı olup devlet bütçesinden desteklenmesi yönünde olmuştur. Bu eleştiriler karşısında CHP halkevlerinin yapısı ve işleyişi ile ilgili değişiklikler yapmış, bu doğrultuda 21 Şubat 1942 yılında valiliklere gönderdiği talimatta, halkevleri ve halkodalarının yerine getirdikleri görevleri tam olarak sürdürebilmeleri için, özel idare ve belediyelerin bütçelerinden yardım yapılmasını istemiştir (Güneş, 2012, s.149). Bu sayede halkevleri ekonomik olarak kendi kendine yeterli hale getirilmeye çalışılmıştır. Hatta 27 Kasım 1946’da çıkarılan 2896 sayılı genelge ile halkevi salonlarının kiraya verilebileceği ve bununla bütçeye destek olunabileceği ifade edilmiştir (Güneş, s.149). Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte iktidarın değişebileceği düşüncesi insanların halkevlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Halkevlerine eskisi gibi rağbet gösterilmemeye başlanmıştır.

Bazı şehirlerde ve ilçelerde belediyelerin başka partilere geçmesiyle birlikte halkevlerine yardımlar kesilmiştir. Maddi açıdan destek bulamayan halkevlerinde sosyal yardım ve kültür faaliyetleri yürütülememiştir (Çeçen, s.233-235). Bu durum CHP’nin 7. Kurultayında gündeme getirilmiştir. İsmet İnönü bu durumu bütçeden halkevlerine yapılan yardımları çok partili hayata geçildikten sonra halkevlerinin bütün partileri memnun edecek şekilde kullanılması için çaba sarf ettiklerini fakat karşı taraftan aynı oranda karşılık göremedikleri için olayı tek başına yürütmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir (Toksoy, s.119). Halkevleri komisyonu 1948 yılında halkevlerini statüsü ile ilgili çalışmalarını tamamlamış, halkevlerine kurum statüsü kazandırılması için talepte bulunulmuş fakat kabul görmemiştir (BCA, 490. 01/825. 263.1). 1949 yılı itibariyle halkevlerine karşı eleştiriler giderek artmıştır.

1950 yılındaki seçimle beraber iktidar değişmiş, halkevleri bir muhalefet partisinin yan kuruluşu durumuna düşmüştür. İktidarda olan Demokrat Parti ödenek olmadığını öne sürerek halkevlerini kapatmak istemiştir (Çeçen, s.230). Sonrasında Halkevleri ve CHP'nin mallarının hazineye aktarılması ile ilgili yasa 6 Ağustos 1951 tarihinde mecliste görüşülmüştür. Bu görüşmede İsmet İnönü halkevlerini Türkiye'nin kültür hayatındaki önemine vurguda bulunarak kaldırılmasının yersiz olduğunu söylemiştir. 8 Ağustos 1951 yılında meclisteki oylamada Demokrat Partili vekillerin oylarıyla halkevlerinin kapatılması kabul edilmiştir. 8 Ağustos 1951 tarihinde 5830 sayılı yasa ile halkevleri kapatılıp bütün varlıkları hazineye devredilmiştir (Güneş, s.153).

5. Sonuç

Halkevleri 19 Şubat 1932 yılında açılmıştır. 1932-1951 yılları arasında yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin hedeflerine ulaşması için yapılan devrimlerin halk tarafından benimsenmesi ve yaygınlaşması hususunda önemli işler yapmışlardır. Ülkenin tamamında açılan halkevleri yürütmüş oldukları faaliyetler ile halkın tamamını muasır medeniyetler düzeyine çıkarmak için çaba göstermişlerdir. Bunu yaparken eğitim ve öğretim faaliyetlerine önem verilmiş, bu alanda yapılan yenilikler ile sadece yeni nesillerin değil, hali hazırda bütün halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. O dönem halkın %75'i köylerde yaşıyor okuma ve yazma oranı oldukça düşüktü. Harf devriminden sonra okuma ve yazma seferberliği başlatılmış, halkevleri halka yeni harflerin öğretilmesi hususunda önemli işler yapmıştır. Eğitim ve kültür alanında yapılan devrimlerin etki alanının genişletilmesi için kurulan halkevleri şüphesiz o dönemin en kapsamlı halk eğitimi kurumlarıdır. Halkevleri; gerek genel faaliyetleri gerekse şubeleri altındaki çalışmalarına bakıldığında kuruldukları 1932 yılından itibaren ülkenin sosyo kültürel hayatı ve modernleşmesi adına önemli işlere imza atmışlardır.

Halkevleri aynı zamanda ülkenin eğitim hedeflerinin gerçekleştirilmesi hususunda da önemli bir görev üstlenmiştir. Kurulduğu dönemde yayınlanan Halkevleri Talimatnamesinde kuruluş amaçları ve çalışma yöntemlerine baktığımızda halkı kalkındırmak ve kültürel olarak çağdaş milletler seviyesine ulaştırma amacı gütmüştür. Bunu yaparken amacına ulaşabilmek için halkın gerekli bilgiler ile donatılmasına özen gösterilmiştir. Halkevleri kendi bünyesinde açtığı kollar vasıtasıyla halka ulaşmış ve yetişmesi için faaliyetler yürütmüştür. Mesela dil, tarih ve edebiyat kollarının Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun faaliyetlerinden halkı haberdar etme ve çalışmalarına katkıda bulduklarını söyleyebiliriz.

Yanı sıra Halk dersaneleri, köycülük kollarıyla yurdun en ücra köşelerine ulaşarak kurslar vasıtasıyla okuma ve yazma, meslek kursları gibi kurslar açarak halkı eğitmeye çalışmışlardır. Kütüphane ve neşriyat kolları kazalarda ve köylerde halkodaları aracılığıyla kırsaldaki halka okuma sevgisi aşılamıştır. Yine bu kollardan olan Güzel Sanatlar kolu halkı hem görsel hem de işitsel alana ilgisini arttırmak için çaba göstermiştir. Sosyal yardım şubesine baktığımızda ihtiyaç sahiplerine yardımcı olma noktasında halk arasında birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Diğer bir kol olan spor şubeleri gençlerin kötü alışkanlıklardan ziyade spora teşvik edilmesi ve sporun öneminin halk tarafından kavranması hususunda çalışmalar gerçekleştirmiştir. En önemli kollardan biri olan Köycülük kolu yürüttüğü faaliyetler ile köylü ve aydın kesim arasında bir köprü konumunda olmuş ve bu uçurumun aradan kalkması adına önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Toplumsal değişimin tabana yayılması ve aydın bir toplum oluşturma gayesiyle hareket etmiş ve yapılan yenilikleri bütün kırsalda yaşayan halka anlatmıştır. O dönem Türkiye'nin nüfusunun %75'ini kırsal kesim oluşturduğu için Köycülük kolu üstlendiği misyon bakımından çok önemlidir. Sonuç olarak kurulduğu dönemde yapılan yeniliklerin aktarımı ve ayrıcalıksız bir toplum oluşturma adına çalışmalar yürütmüş ve kapanana kadar önemli bir kurum olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Araştırmacının / Araştırmacıların Katkı Oranı (Authors' contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarları, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

The authors declare that they have no competing interests.

KAYNAKÇA

Akşin, S. (2005). *Yakınçağ Türkiye Tarihi I (1908-1980)*. İstanbul: Milliyet Doğan Gazetesi A.Ş. Yayınları.

Azcan, İ. (2003), *Türk Modernleşme Sürecinde Trabzon Halkevi*, Serander, Trabzon.

Baltacıoğlu, İ. (1950). *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara.

BCA, 490. 01/825. 263,1.

C.H.F. (1932). *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*. Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, (1932).

CHP Halkevleri Öğreneği, (1938). Recep Ulusoğlu Basımevi Ankara.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları (1940).

Cumhuriyet Gazetesi, “Halkevlerinin Kuruluşu” (1932).

Cumhuriyet, “Gazi'nin İrşadı: Büyük Halkevleri Tesis Edilecek” 2 Ocak 1931.

Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, 3. baskı., İstanbul.

Çağlar, B. K. (1936). *1935 Halkevleri*. Ankara: Ulus Matbaası.

Çeçen, A. (1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Ergün, M. (1982). *Atatürk Devri Türk eğitimi*. Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Galip, R. (1933). “Halkevleri Açılış Konuşması”, *Ülkü Dergisi*, Ulus Basımevi, Şubat, C.1, Ankara.

Gezer, M. (2012). Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitimi Politikaları, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Bölümü Sosyal Bilimler Öğretmenliği Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Afyon.

Güneş, M. (2006), “Adnan Menderes ve Halkevleri” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25* (2012-Güz/Autumn), ss. 141-155.

Hakimiyet-i Milliye, (25 Mart 1931). Atatürk, “*Aynı Cinsten Olan Kuvvetler Müşterek Gaye Yolunda Birleşmelidir*”.

Halkevleri Genel Merkezi (1971) *Halkevlerinin Doğuşu*, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası, (1935). Ankara.

Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışın İlk Haftası, (1971), Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara.

İnan, R. (1970), *Orta Avrupa'da Gelişmenin, Demokrasinin Temeli Eğitim*, İş Bankası Yay. Ankara.

Kara, A. (2019). Harf İnkılabının Yaygınlaştırılmasında Halkodalarının Rolü ve Önemi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, *Basılmamış Doktora Tezi*, Gaziantep.

Karadağ, N. (1998). *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Ankara.

Kılıç, E. (1968), *Türkiye'de Halk Eğitimi Başlangıçtan Bugüne Kadar*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Malkoç, E. (2009). *Devrimin Kültür Fidanlığı, Halkevleri ve Kadıköy Halkevi*, Derlem Yay., İstanbul.

Özel, E. (2007). Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. (1946). *Milli Eğitim Genel Kitaplıklar Ve Müzeler İle Halkevleri Odaları Ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri. 1944-1945*, s.II,37, Ankara.

Temizhan, O. (2006). Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Sosyal Ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Titiz, H. (2012). Cumhuriyet Döneminde Halkevlerinin Eğitim ve Tarih Çalışmaları 1932-1951 (Akdeniz Bölgesi Örneği), *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Adana.

Toksoy, N. (2006). *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Yayınevi, Ankara.

Toksoy, N. (2007). "Türk İnkılabında Millî Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları", *Turkish Studies*, C. 2, S. 1, İzmir.

Ülkü, (1933) "Necip Ali Beyin Nutku Halkevleri Yılı dönümünde", S.2, C.1, s.111.

Ülkü, (Mart 1933) C.1, S. 2, s.114.

Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yay. Ankara.